

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ»

Γαλάνης Γεώργιος

ΑΜ 1112Μ032

ΤΙΤΛΟΣ

**«Ο Δοσιλογισμός, τα Τάγματα Ασφαλείας και το ΕΑΜ:
η περίπτωση της Αργολίδας»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Παπαστράτης Προκόπης, Καθηγητής, σύμβουλος σπουδών

Λαγάνη Ειρήνη, Καθηγήτρια

Κουντούρη Φανή, επικ. Καθηγήτρια

Αθήνα

Οκτώβριος 2015

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	σελ. 4
----------------	--------

Κεφ.1^ο : ΑΡΓΟΛΙΔΑ: Η ΚΡΙΣΙΜΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1930

Κοινωνικό- οικονομικό πλαίσιο	σελ. 13
Ταξικές συγκρούσεις και πολιτικές αντιπαραθέσεις	σελ. 18

Κεφ.2^ο : Η ΑΡΓΟΛΙΔΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ 1941-1944

Προβλήματα επιβίωσης	σελ. 20
Πράξεις Αντίστασης	σελ. 23
Η συγκρότηση του ΕΑΜ και η επικράτηση του ΕΛΑΣ στα βουνά της Αργολίδας.....	σελ. 25
Από τις ομάδες του «Ελληνικού Στρατού» στα Τάγματα Ασφαλείας: η ιδιαιτερότητα της Πελοποννήσου	σελ. 33
η συγκρότηση των Ταγμάτων Ασφαλείας.....	σελ. 41
Εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στην Αργολίδα: η περίπτωση της Καρυάς	σελ. 45
η οργάνωση της εκκαθαριστικής επιχείρησης	σελ. 45
οι συλλήψεις των μελών του ΕΑΜ	σελ. 48
«...εις καταδίωξιν των αναρχικών στοιχείων»	σελ. 50
τα βουλεύματα του Εφετείου Ναυπλίου που αφορούν στην υπόθεση των συλλήψεων στην Καρυά	σελ. 52
το αντιεαμικό μπλοκ	σελ. 57

Κεφ.3^ο : Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΟΥ ΆΡΓΟΥΣ

σελ. 64

Κεφ.4^ο : ΜΕΡΕΣ ΛΑΪΚΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

σελ. 78

Κεφ.5^ο : Ο ΔΟΣΙΛΟΓΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Α. Η στάση της διεθνούς κοινότητας απέναντι στους δοσίλογους

σελ. 83

Β. Η τιμωρία των δωσίλογων στην Ελλάδα

σελ. 87

Το θεσμικό πλαίσιο της ποινικής δίωξης των δωσίλογων και η προετοιμασία της ποινικής νομοθεσίας.....	σελ. 94
Οι διαφορετικές στοχεύσεις στην απονομή της δικαιοσύνης	σελ. 97
Η συντακτική πράξη υπ αριθμ.1 : τα όρια και ο σύντομος βίος της..	σελ. 101
Από τη Συντακτική Πράξη υπ' αρ. 1/44 στη Συντακτική Πράξη υπ' αρ. 6/45	σελ. 106
Το πολιτικό περιβάλλον στο οποίο λειτούργησαν τα Ειδικά Δικαστήρια Δοσιλόγων	σελ. 110
Η δίκη των Κατοχικών κυβερνήσεων: «οι προδότηι [...] κατ' ουσία ηθωώθησαν»	σελ. 115
Η δίκη της Ειδικής Ασφάλειας	σελ. 119

Κεφ.6° : ΟΙ ΔΙΚΕΣ ΣΤΟ ΕΙΔΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΟΣΙΛΟΓΩΝ ΝΑΥΠΛΙΟΥ .σελ. 125

Οι παρόντες και οι απόντες	σελ. 128
Όταν οι μάρτυρες κατηγορίας μετατρέπονται σε μάρτυρες υπεράσπισης	σελ. 136
Όταν οι τοπικές ελίτ κινδυνεύουν	σελ. 140
Από τον ΕΛΑΣ στα.... Τάγματα Ασφαλείας	σελ. 147
Τάγματα Ασφαλείας Ναυπλίου: Από την Αργολίδα στου Γουδή μέσω Σπετσών	σελ. 149
Η συμμετοχή των κατηγορούμενων στα Τάγματα Ασφαλείας και στον αντισυμμοριακό αγώνα: Διαβατήριο για την αθώωση και την επανένταξη	σελ. 154

Αντί επιλόγου	σελ. 163
----------------------------	-----------------

Βιβλιογραφία-αρθρογραφία	σελ. 171
---------------------------------------	-----------------

Παράρτημα

Πίνακες
Οι επιστολές ΕΑΜ και επιτροπής πόλης του Άργους
Βασιλικό Διάταγμα 126506
Ραδιογράφημα της ΚΕ του ΚΚΕ Αριθμ. 45/7944

Εισαγωγή

Το Σεπτέμβριο του 1944 τα γερμανικά στρατεύματα Κατοχής εγκαταλείπουν, το ένα μετά το άλλο τα αστικά κέντρα της Πελοποννήσου. Τελειώνει έτσι μια περίοδος τα γεγονότα της οποίας θα καθορίσουν σε μεγάλο βαθμό τις εξελίξεις στην Ελλάδα για τις επόμενες δεκαετίες. Η χρονική στιγμή της Απελευθέρωσης θέτει μια σειρά από νέα πολιτικά και κοινωνικά επίδικα για τους Έλληνες και ξένους πρωταγωνιστές.

Ο ΕΛΑΣ βρίσκεται στο απόγειο της ανάπτυξης του. Κυριαρχεί σε ολόκληρη την ύπαιθρο της Πελοποννήσου και διεκδικεί κάθε πόλη που απελευθερώνεται μετά την αποχώρηση των Γερμανών. Στην περιοχή της Αργολίδας παρά τις κοινές εκκαθαριστικές επιχειρήσεις του Γερμανικού Στρατού και των Ταγμάτων Ασφαλείας τον Μάιο και τον Ιούνιο του 1944, ελέγχει τα ορεινά και ημιορεινά χωριά και επιχειρεί να ξαναφτιάξει τις οργανώσεις στις πόλεις του Άργους και του Ναυπλίου. Αποτελεί κοινό μυστικό η υπεροχή και η υπεροπλία του 6^{ου} Συντάγματος του ΕΛΑΣ μετά την αποχώρηση των Γερμανών.

Τα Τάγματα Ασφαλείας έχουν αρχίσει να αναπτύσσονται στην περιοχή από την άνοιξη του 1944. Στη συγκρότησή τους πρωτοστατούν στελέχη των Ενόπλων Δυνάμεων. Στηρίζονται από τις τοπικές ελίτ, συνεργάζονται στενά με τους Γερμανούς και ελέγχουν τις πόλεις του Άργους και του Ναυπλίου.

Τέλος ο στόχος των Βρετανών, για επιστροφή στο προπολεμικό καθεστώς πρόσδεσης της Ελλάδας στο άρμα της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, περνάει υποχρεωτικά από τη στήριξη των παραδοσιακών πολιτικών και οικονομικών ελίτ αλλά και από την περιθωριοποίηση του ΕΑΜ και τη διάλυση του ΕΛΑΣ. Επομένως οι στρατιωτικές και πολιτικές συμμαχίες της κατοχικής περιόδου, μεταβάλλονται γοργά και αλλάζουν χαρακτήρα. Για παράδειγμα τα Τάγματα Ασφαλείας μετατρέπονται για τους Βρετανούς από ως χθες αντίπαλους σχηματισμούς, σε εν δυνάμει χρήσιμους συμμάχους. Το κενό εξουσίας που δημιουργεί η σταδιακή αποχώρηση των Γερμανών και η αδυναμία των Ταγμάτων Ασφαλείας να αντιμετωπίσουν στρατιωτικά τον ΕΛΑΣ, χωρίς τις πλάτες της Βέρμαχτ πλέον, αποδεικνύονται ένα σύνθετο και δισεπίλυτο πρόβλημα. Η πλήρης διάλυση και ο αφοπλισμός των Ταγμάτων Ασφαλείας συνιστούν μια απευκταία εξέλιξη για τους Βρετανούς, πολύ περισσότερο αφού ελλοχεύει ο κίνδυνος να πέσει ο πολύτιμος οπλισμός τους στα χέρια του ΕΛΑΣ. Έτσι, το Λονδίνο επιλέγει να ακολουθήσει μια διπλή πολιτική: επισήμως εμφανίζεται να αποκαλεί τα Τάγματα Ασφαλείας "εχθρικές δυνάμεις" ενώ ανεπίσημως δρομολογεί το μετασχηματισμό τους σε «εθνική» στρατιωτική εφεδρεία στο πλευρό των βρετανικών δυνάμεων.

Από την άλλη πλευρά το ΕΑΜ έχει κάθε λόγο να επιδιώκει την ταχύτερη δυνατή εξουδετέρωση των Ταγμάτων Ασφαλείας και όλων των ένοπλων σχηματισμών που συνεργάστηκαν με τον κατακτητή. Εκ των πραγμάτων, οι μονάδες αυτές λειτουργούν ως οπισθοφυλακή των

γερμανικών δυνάμεων που αποχωρούν. Επομένως η εξουδετέρωσή τους είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη διαδικασία απελευθέρωσης των αστικών κέντρων και την πολιτική αυτοδιοίκησής τους από εκλεγμένες λαϊκές επιτροπές. Είναι χρήσιμο να θυμόμαστε ότι ο ΕΛΑΣ, με τη Συμφωνία της Καστανιάς τον Ιούλιο του 1943, αναγνωρίστηκε ως τμήμα του Διεθνούς Συμμαχικού στρατού. Από την άλλη μεριά, η ανακοίνωση της Κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας της 6ης Σεπτεμβρίου 1944 έκανε σαφές ότι τα Τάγματα Ασφαλείας θα θεωρούνταν εχθρική δύναμη αν δεν παρέδιδαν τον οπλισμό τους.

Στην Πελοπόννησο, η αντιπαράθεση ανάμεσα στον ΕΛΑΣ και στα Τάγματα Ασφαλείας για την κυριαρχία στις απελευθερωμένες πόλεις είναι σφοδρή. Σε πολλές από αυτές κυριαρχεί ο ΕΛΑΣ ύστερα από σκληρές μάχες (Καλαμάτα, Μελιγαλάς, Γαργαλιάνοι, Αχλαδόκαμπος κλπ). Σε άλλες (Τρίπολη, Ναύπλιο, Άργος, Κόρινθος κλπ) οι σφοδρές συγκρούσεις αποφεύγονται αφού οι επικεφαλής των Ταγμάτων Ασφαλείας και της Χωροφυλακής αποδέχονται τις προτάσεις του ΕΑΜ για συμφιλίωση. Στις προτάσεις αυτές περιλαμβάνονται δυο τουλάχιστον όροι: η διάλυση των Ταγμάτων Ασφαλείας και η ανάληψη της διοίκησης της υπό απελευθέρωση πόλης από Λαϊκές Επιτροπές Αυτοδιοίκησης, εκλεγμένες απευθείας από το λαό (δια βοής, σε μεγάλες συγκεντρώσεις).

Στο Άργους, ήδη από τις αρχές Σεπτεμβρίου του 1944, όταν τα γερμανικά στρατεύματα έχουν αρχίσει να αποχωρούν από τη νότια και δυτική Πελοπόννησο, το ΕΑΜ παίρνει πρωτοβουλία για την έναρξη διαπραγματεύσεων η έκβαση των οποίων θα κρίνει την τύχη των

Ταγμάτων Ασφαλείας και τον τρόπο διοίκησης της πόλης κατά τη μεταβατική περίοδο. Η έκβαση της διαπραγμάτευσης δεν εξαρτάται μόνο από τοπικούς παράγοντες και τις ιδιαίτερες συνθήκες της περιοχής. Καθοριστική σημασία έχουν : (α) η στάση της Εθνικής Κυβέρνησης και των αστικών κομμάτων, (β) οι επιλογές των Βρετανών και των συμμάχων εν γένει, (γ) η στάση της ΕΣΣΔ απέναντι στο ΕΑΜ και στο ελληνικό ζήτημα¹ και, (δ) οι αποφάσεις του ΕΑΜ σε κεντρικό επίπεδο.

Αναγνωρίζοντας την καθοριστική σημασία αυτών των παραγόντων, στη συγκεκριμένη εργασία θα μελετήσουμε τις τοπικές συνθήκες και τη σημασία τους στη διαπραγμάτευση που έγινε ανάμεσα στην ΕΑΜική επιτροπή και στην επιτροπή κατοίκων της πόλης του Άργους. Συγκεκριμένα θα εξετάσουμε :

- Πώς απαντήθηκε την κρίσιμη στιγμή της Απελευθέρωσης το ζήτημα της εξουσίας στην περιοχή του Άργους; Ποιες επιλογές ακολούθησαν οι δυνάμεις της Αντίστασης από τη μια πλευρά και τα Τάγματα Ασφαλείας από την άλλη;
- Ποιες τοπικές συνθήκες και κοινωνικές σχέσεις είχαν διαμορφωθεί πριν την κατοχή και πως αυτές επηρέασαν τις επιλογές των κατοίκων της περιοχής και την εξέλιξη των γεγονότων; Σε ποιο οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό

¹ Λυμπεράτος Μιχάλης, *Στα πρόθυρα του εμφυλίου πολέμου, Κοινωνική πόλωση, Αριστερά και αστικός κόσμος στη μεταπολεμική Ελλάδα, Από τα Δεκεμβριανά στις εκλογές του 1946*, Βιβλιόραμμα, Αθήνα, 2006, Εισαγωγή, σελ. 20.

πλαίσιο τέθηκαν τα διλήμματα της Κατοχής και της Απελευθέρωσης;

Η μελέτη των επιστολών που συνέταξαν και αντάλλαξαν οι επιτροπές στη διάρκεια των διαπραγματεύσεων μάς βοηθούν ώστε να αναδείξουμε το κλίμα των κρίσιμων εκείνων ημερών. Επίσης θα επιχειρήσουμε να περιγράψουμε συνοπτικά τον τρόπο που διοικήθηκε η πόλη από τη Λαϊκή Επιτροπή τη σύντομη αυτή μεταβατική περίοδο. Η έλλειψη γραπτών τεκμηρίων (όπως για παράδειγμα ο τοπικός τύπος) αλλά και το περιορισμένο πραγματολογικό υλικό δυσκολεύει την προσπάθεια να παρουσιάσουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα της πόλης εκείνους τους κρίσιμους μήνες.

Θα γίνει Ιδιαίτερη αναφορά στις δίκες των δωσίλογων της περιοχής και τις σχετικές αποφάσεις των Ειδικών Δικαστηρίων Δοσίλογων, μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της ποινικής δίωξης των δοσίλογων στην Ελλάδα και το ακόμα ευρύτερο διεθνές πλαίσιο για την τιμωρία των εγκληματιών πολέμου και των συνεργατών των κατακτητών. Η χαρτογράφηση αυτών των δικών συνεισφέρει σημαντικά στην ανασύσταση της αντιπαράθεσης των δυνάμεων της αντίστασης με το μπλοκ των δυνάμεων που επέλεξαν το δρόμο της συνεργασίας με τον κατακτητή.

Ο τρόπος που έγιναν οι διαπραγματεύσεις και η λύση που δόθηκε στο ζήτημα της αποχώρησης των Ταγμάτων Ασφαλείας από το Άργος, δεν καθορίστηκε μονάχα εκείνες τις δύσκολες, ομολογουμένως, μέρες. Η

στάση που κράτησαν οι αντιμαχόμενες πλευρές, οι τελικές αποφάσεις τους και το επίπεδο αντιπαράθεσής τους δεν μπορούν να κατανοηθούν επαρκώς αν δεν συνδεθούν με τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν σε όλη την περίοδο της Κατοχής. Σε αυτό το πλαίσιο, το παράδειγμα της εκκαθαριστικής επιχείρησης στην Καρυά, είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον, γι' αυτό και παρουσιάζεται αναλυτικά. Η απομόνωση των γεγονότων από το ευρύτερο πλαίσιο κινδυνεύει να αναδείξει ως καθοριστικό παράγοντα για τις επιλογές τους τον ψυχικό κόσμο των ανθρώπων². Μ' αυτό τον τρόπο, στα μεγάλα διακυβεύματα της εποχής αποδίδεται μικρότερη σημασία από όση στα ατομικά κίνητρα. Όπως εύστοχα έχει γραφτεί:

«Ο σημερινός αφηγητής, δηλαδή ο συγγραφέας... έχει ξεχάσει ακόμη και τον ίδιο τον πόλεμο που έφτιαξε τα αντίπαλα στρατόπεδα και όπλισε το χέρι των ανθρώπων. Ο συγγραφέας βλέπει μόνο το οπλισμένο χέρι, το μαχαίρι. Τα άλλα, οι Άγγλοι, οι Γερμανοί, ο ΕΛΑΣ, οι αντάρτες, οι μάχες, οι ιδέες, οι ιδεολογίες, οι νίκες οι ήττες, η επιστράτευση του κόσμου στην Αντίσταση, ο Κανελλόπουλος, ο Άρης, ο Παπαδόγγονας, ο Περκεκεζές, ο Κονταλώνης, ο Γιαννακόπουλος είναι σκιές που περνάνε απλώς στον ορίζοντα του ζόφου»³.

Εκτιμούμε πως η εικόνα θα είναι πληρέστερη αν μελετηθούν και οι όροι που διαμόρφωσαν τις συνθήκες ζωής των κατοίκων της περιοχής

² Λυμπεράτος Μιχάλης «Τα Γερμανικά Αντίποινα, τα Τάγματα Ασφαλείας και ο Ε.Λ.Α.Σ. - Η περίπτωση της κεντρικής και νότιας Πελοποννήσου στην Κατοχή» στο συλλογικό έργο «Νότια Πελοπόννησος 1935-1950» (επιμ) Καρακατσιάνης Γιάννης - εκδόσεις Αλφειός, Αθήνα 2009, σελ.62

³ Άγγελος Ελεφάντης, *Ορθοκωστά*, στο *Μας πήραν την Αθήνα...*, Βιβλιόραμα, Αθήνα 2003, σελ.288

και επηρέασαν τη στάση τους στα κρίσιμα διλήμματα της δεκαετίας του 1940.

Με άλλα λόγια, στην παρούσα εργασία επιχειρούμε να παρουσιάσουμε το οικονομικό, πολιτικό και ταξικό πλαίσιο στην Αργολίδα τη δεκαετία του 1930. Η ανάλυση αυτού του πλαισίου μάς βοηθάει να κατανοήσουμε τις επιλογές των ανθρώπων τη δεκαετία 1940-1950. Η υποβάθμιση από την άλλη μεριά της σημασίας των πολιτικών αντιπαραθέσεων και των ταξικών συγκρούσεων εκείνης της εποχής μπορεί να οδηγήσουν την έρευνα στην ανάδειξη των ατομικών και ψυχολογικών κινήτρων ως βασικών κινήτρων επιλογής, ένταξης και δράσης των ανθρώπων. Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη οι δοσίλογοι και οι καταδότες δεν ήταν εκπρόσωποι των φασιστικών ιδεολογιών και πρακτικών αλλά άνθρωποι οι οποίοι κινήθηκαν στη βάση πολιτιστικών και ανθρωπολογικών επιλογών.⁴ Σε κάθε περίπτωση τα κίνητρα ένταξης στα Τάγματα Ασφαλείας δεν πρέπει να συσκοτίσουν το ρόλο που τους ανέθεσαν οι Γερμανοί. Όπως και σε όλη την κατεχόμενη Ευρώπη το φαινόμενο του δοσιλογισμού ήταν το πεδίο όπου οι προθέσεις των κατακτητών συναντήθηκαν με τις ευκαιρίες που παρουσιάζονταν στους συνεργάτες τους.⁵

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η περιοχή της Αργολίδας κατά την κρίσιμη δεκαετία του 1930. Ιδιαίτερο βάρος δίνεται στο κοινωνικό-οικονομικό πλαίσιο και στις πολιτικές, κοινωνικές και ταξικές

⁴ Λυμπεράτος Μιχάλης, *Τα Γερμανικά Αντίποινα, στο Καρακατσιάνης Γ. (επιμ) 'ο.π. σελ 62*

⁵ Πολυμέρης Βόγλης, *Η αδύνατη επανάσταση, Η κοινωνική δυναμική του εμφύλιου πόλεμου*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2014, σελ. 53

συγκρούσεις στην περιοχή της Αργολίδας. Θεωρούμε ότι το πλαίσιο αυτό, σε σημαντικό βαθμό, καθορίζει τις εξελίξεις της επόμενης δεκαετίας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο ερευνάται η Αργολίδα κατά τη δεκαετία του 1940. Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζονται τα προβλήματα που αντιμετώπισαν οι κάτοικοι κατά την περίοδο της Κατοχής αλλά και οι πρώτες προσπάθειες Αντίστασης. Παρουσιάζεται επίσης η δράση των ομάδων του «Ελληνικού Στρατού» και η σύγκρουσή τους με τον ΕΛΑΣ. Μελετάται η πορεία συγκρότησης και η δράση των Ταγμάτων Ασφαλείας στην περιοχή. Τέλος, σ' αυτό το κεφάλαιο, γίνεται αναφορά στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στην περιοχή και παρουσιάζεται η περίπτωση της Καρυάς.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναλυτική παρουσίαση των διαπραγματεύσεων που διεξήχθησαν ανάμεσα στις αντιπροσωπείες του ΕΑΜ-ΚΚΕ από τη μια και αυτής των «κατοίκων του Άργους» από την άλλη με αντικείμενο την αποχώρηση των Ταγμάτων Ασφαλείας από το Άργος και την Απελευθέρωση της πόλης.

Στο τέταρτο κεφάλαιο εξετάζεται ο τρόπος που διοικήθηκε το Άργος από τον Οκτώβρη του 1944 ως τον Γενάρη του 1945. Το διάστημα δηλαδή το οποίο άσκησε τη διοίκηση η επιτροπή που πρότεινε το ΕΑΜ και ενέκρινε ο λαός του Άργους.

Στο επόμενο κεφάλαιο καταγράφεται ο τρόπος που αντιμετωπίστηκαν όσοι συνεργάστηκαν με τον Κατακτητή. Γίνεται σύντομη αναφορά στη στάση της διεθνούς κοινότητας στο συγκεκριμένο ζήτημα και αναλυτικότερη στον τρόπο που αντιμετωπίστηκαν στην Ελλάδα.

Στο τελευταίο κεφάλαιο ερευνάται η αντιμετώπιση των κατηγορούμενων για δοσιλογισμό από το Ειδικό Δικαστήριο Δοσιλόγων Ναυπλίου. Πιο συγκεκριμένα εξετάζεται ο ρόλος των τοπικών ελίτ, η σημασία που είχε για την απόφαση του Δικαστηρίου η απουσία ενός κατηγορούμενου, οι διαδρομές των κατηγορούμενων, η στάση των μαρτύρων και η δικαστική τύχη των Ταγματασφαλιτών. Ιδιαίτερο βάρος δίνεται στην εξέταση του επιχειρήματος ότι η συμμετοχή στα Τάγματα Ασφαλείας αποτελεί ισχυρό «όπλο» που οδηγεί στην αθώωση των κατηγορούμενων.

ΑΡΓΟΛΙΔΑ: Η ΚΡΙΣΙΜΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1930

Κοινωνικό- οικονομικό πλαίσιο

Η Αργολίδα βρίσκεται στο βορειοανατολικό τμήμα της Πελοποννήσου, έχει διοικητικό κέντρο το Ναύπλιο και εμπορικό το Άργος. Κέντρο της οικονομικής ζωής στην περιοχή αποτελούν οι αγροτικές καλλιέργειες. Τόσο το έδαφος όσο και το κλίμα της περιοχής συμβάλλουν τα μέγιστα ώστε οι καλλιέργειες να έχουν υψηλές αποδόσεις⁶.

Η Αργολική πεδιάδα έχει βάθος από την παραλία της Νέας Κίου ως τα Φίχτια 16 χιλιόμετρα και πλάτος 18 χιλιόμετρα στο πλατύτερο σημείο και 10 χιλιόμετρα στο στενότερο. Στενές κοιλάδες διεισδύουν σε αρκετό βάθος στους ορεινούς όγκους που περικλείουν την πεδιάδα.

Στους ορεινούς και ημιορεινούς όγκους που περικλείουν την Αργολική πεδιάδα, Αραχναίο στα ανατολικά και Αρτεμίσιο στα δυτικά, βρίσκονται περισσότερα από 50 χωριά και συνοικισμοί. Τη δεκαετία του 1930 μάλιστα

⁶ Ν.Η. Αναγνωστόπουλος και Γ.Α. Γάγαλης, Η Αργολική Πεδιάδα, Αρχείο γεωργοοικονομικών μελετών ΑΤΕ, Αθήνα, Εργασία τύπου, 1938. Πρόκειται για μια ολοκληρωμένη μελέτη της περιοχής με αναλυτικά στοιχεία για κάθε χωριό αλλά και για τις πόλεις του Άργους και του Ναυπλίου. Το κεφάλαιο αυτό στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό σε στοιχεία που αντλήθηκαν από τη μελέτη των Ν.Η.Αναγνωστόπουλου-Γ.Α. Γάγαλη. Οι πληροφορίες που προέρχονται από τις προφορικές μαρτυρίες κατοίκων της περιοχής (Π.Κ, Κλαδούχος Βαγγέλης, Γ.Γ. Κ. Π.) και τις γραπτές-ανέκδοτες- σημειώσεις του Μπεκιάρη Γιάννη συμπλέουν σε μεγάλο βαθμό με την παραπάνω μελέτη. Τέλος τα βιβλία με αναφορά στην τοπική ιστορία συμβάλουν στη διαμόρφωση μιας σχετικά ολοκληρωμένης εικόνας: ενδεικτικά, Κόνδης Γιώργος, *Τετράδιο πολέμου 1940*, Άργος, 2011, Εκ Προσιμίου, Μπούκουρας Κωνστ. *Στις πλαγιές του Φαρμακά*, Άργος 1961, Μπούκουρας Κωνστ. *Στην εποχή της κατάρας*, ανέκδοτο βιβλίο, τόμοι β' και γ' Γεώργιος Δ. Πανάγου, *Ιστορίες-μνήμες και θιώματα των ορεινών Καρυωτών*, Αθήνα 2004, Δημάκης Γιάννης *Η ιστορία της Ένωσης, ιστορία του νομού*, περιοδικό Αναγέννηση, τεύχος 47, Απρίλιος 2007

τα χωριά αυτά σφύζουν από ζωή. Παρότι στα ορεινά χωριά το καλλιεργήσιμο έδαφος είναι περιορισμένο και πιο φτωχό οι κάτοικοι επιβιώνουν αξιοποιώντας κάθε σπιθαμή γης και, κυρίως, ασχολούμενοι με την κτηνοτροφία.

Η ζωή των κατοίκων των χωριών και των πόλεων (του Άργους και του Ναυπλίου) που βρίσκονται στην Αργολική πεδιάδα έχει κοινά στοιχεία αλλά και μεγάλες διαφορές από τη ζωή των κατοίκων των ορεινών χωριών.

Η Αργολίδα δεν παρουσιάζει εθνοτικές⁷ και θρησκευτικές διαιρέσεις.

Παρότι ο μισός σχεδόν πληθυσμός των χωριών της Αργολικής πεδιάδας και των ορεινών χωριών αποτελείται από Αρβανίτες, δίγλωσσους, ορθόδοξους χριστιανούς οι κάτοικοι έχουν συνείδηση της διαφορετικότητας τους αλλά ταυτόχρονα έχουν έντονη την αίσθηση της ελληνικής εθνικής ταυτότητάς τους.⁸

Οι φυσικές συνθήκες(θερμοκρασία, γονιμότητα του εδάφους, αρδεύσιμα ύδατα κλπ) διαφέρουν σε σημαντικό βαθμό ανάμεσα στα πεδινά και στα ορεινά χωριά.

Οι κάτοικοι των ορεινών χωριών, αν και όχι όλοι το ίδιο, είναι φτωχότεροι από τους κατοίκους των πεδινών χωριών. Η διαφορά αυτή αποτυπώνεται

⁷ Η τομή αυτή δεν ήταν καθοριστική για τις επιλογές των κατοίκων στη δεκαετία του 1940. Ωστόσο ο εθνοτικός διαχωρισμός μαζί με στοιχεία τοπικισμού μπορεί να οδήγησαν συνοικισμούς ή και χωριά ολόκληρα με τη μια ή την άλλη πλευρά.

⁸ Προφορικές μαρτυρίες Π.Κ. και Γ.Γ. στον γράφοντα, καλοκαίρι 2012

στην κατοικία, στην ένδυση, στη διατροφή, στην πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα και οπωσδήποτε στο εισόδημά τους.⁹

Σε ολόκληρη την περιοχή κυριαρχεί η οικογενειακή εκμετάλλευση και οι περισσότερες οικογένειες κατέχουν τόση έκταση όση μπορούν να καλλιεργήσουν μόνοι τους. Δε λείπουν ωστόσο και εκείνες οι ιδιοκτησίες που για να καλλιεργηθούν απαιτούν μισθωμένα εργατικά χέρια αφού τα μέλη της οικογένειας δεν επαρκούν για να την καλλιεργήσουν. Τα μισθωμένα εργατικά χέρια προέρχονται από τους κατοίκους των ορεινών χωριών της περιοχής αφού στην πεδιάδα δεν υπάρχουν διαθέσιμοι εργάτες. Για τους κατοίκους των ορεινών χωριών το εισόδημα που προέρχεται από αυτή την εργασία αποτελεί πολύ σημαντικό ποσοστό του ετήσιου εισοδήματός τους.¹⁰

Το συγκοινωνιακό δίκτυο τη δεκαετία του 1930 βελτιώθηκε σημαντικά στην Αργολική πεδιάδα. Η μικρή απόσταση από την αγορά της Αθήνας και η τριπλή δυνατότητα πρόσβασης των προϊόντων σε αυτή τη μεγάλη αγορά (οδικό, σιδηροδρομικό, ακτοπλοϊκό δίκτυο) μεγαλώνει τις διαφορές ανάμεσα στα χωριά του κάμπου και στα ορεινά χωριά αφού στα τελευταία το συγκοινωνιακό δίκτυο εξακολουθεί να είναι σχεδόν ανύπαρκτο. Τα περιορισμένα έτσι κι αλλιώς προϊόντα των ορεινών χωριών δυσκολεύονται να φτάσουν στο Άργος και στο Ναύπλιο, πολύ περισσότερο δυσκολεύονται να φτάσουν στην Αθήνα¹¹.

⁹ Ν.Η. Αναγνωστόπουλος και Γ.Α. Γάγαλης, Η Αργολική Πεδιάδα, σελ. 32-63

¹⁰ Ο.π. σελ.78

¹¹ Προφορική μαρτυρία του Γ. Γ. στο γράφοντα, καλοκαίρι 2012

Η μεγάλη συνήθως απόσταση των ορεινών χωριών από τα αστικά κέντρα της περιοχής και η ανυπαρξία οδικού δικτύου εκτός από τη διακίνηση των προϊόντων, δυσκολεύει και τη μετακίνηση των ανθρώπων. Η δυσκολία αυτή παίρνει άλλες διαστάσεις όταν οι άνθρωποι πρέπει να μεταφερθούν σε γιατρούς ή σε νοσοκομείο αφού ο χρόνος που απαιτείται για μια τέτοια μετακίνηση αποβαίνει μοιραίος για τους ασθενείς.

Η ανυπαρξία οδικού δικτύου δυσκολεύει επίσης και τη μετακίνηση των μαθητών προς τα σχολεία. Παρότι στη δεκαετία του 1930 αρχίζουν να αποδίδουν καρπούς τα μεταρρυθμιστικά εγχειρήματα στην εκπαίδευση και να μειώνεται σημαντικά ο αναλφαβητισμός στις μικρές ηλικίες, πολλά ορεινά χωριά δεν έχουν σχολείο ούτε μεταφορικό μέσο να στείλουν τα παιδιά-όταν δεν τα απασχολούν στις οικογενειακές εργασίες- σε κάποιο κοντινό χωριό στο οποίο μπορεί να λειτουργεί σχολείο.¹²

Τέλος κατά τη δεκαετία του 1930 πραγματοποιούνται οι πρώτες προσπάθειες συνεταιριστικής οργάνωσης των αγροτών της περιοχής ενώ ταυτόχρονα ιδρύονται τα πρώτα εργοστάσια κονσερβοποιίας στον Αργολικό κάμπο. Οι εξελίξεις αυτές αφορούσαν κατά κανόνα τους αγρότες των πεδινών και όχι αυτούς των ορεινών χωριών.

Μεγεθύνονται έτσι οι προ υπάρχουσες διαφορές ανάμεσα στους κατοίκους των ορεινών και των πεδινών χωριών. Διαφορές που αφορούν στον τρόπο ζωής, στην οικονομική κατάσταση και στην πρόσβαση στα δημόσια αγαθά.

¹² Ν.Η. Αναγνωστόπουλος και Γ.Α. Γάγαλης , Η Αργολική Πεδιάς, σελ. 86

Οι κάτοικοι των ορεινών περιοχών της Αργολίδας έχουν συνείδηση των διαφορών τους με τους κατοίκους των πεδινών. Άλλοτε τις αποδίδουν στις διαφορές του εδάφους και του κλίματος: *«στον κάμπο ότι και να έσπερνες φύτεωνε, γινόταν. Εδώ σε εμάς δε γινόταν τίποτα. Φτωχά τα χώματα, τα έκαιγε και ο πάγος. Δύσκολη η ζωή μας.»*.¹³ Άλλοτε στην έλλειψη οδικού δικτύου: *«Ούτε δρόμους είχαμε ούτε τίποτα. Φορτώναμε ξύλα και τα πηγαίναμε με τα μουλάρια στο Άργος να τα πουλήσουμε. Τέσσερις ώρες δρόμος. Οι καμπίσιοι τα είχαν όλα γύρω τους. εμάς μας κορόιδευαν»*.¹⁴ Φαίνεται τέλος να είχαν επίγνωση και των σχέσεων με τις τοπικές ελίτ: *«οι βουλευτές υποστήριζαν τους κάτω. Θυμάμαι τον Παραβάντη, το Μπόμπο, τον Μουτζουρίδη. Όλοι με τους κάτω. Εμείς ένα πρόεδρο είχαμε κι εκείνος τα χατίρια τους έκανε. Όλο πρόστιμα μας βάζανε. Για το νερό, τη βοσκή, τι να θυμηθεί κανείς»*.¹⁵

Οι αντιθέσεις αυτές μαζί με εκείνες που αφορούν τις σχέσεις που διαμορφώνονται ανάμεσα στους εργάτες γης που προέρχονται από τα ορεινά χωριά και τα αφεντικά τους που κατοικούν στα πεδινά, μας βοηθούν να καταλάβουμε τις πολιτικές επιλογές των κατοίκων κατά τη δεκαετία του 1940. Να κατανοήσουμε δηλαδή γιατί η πλειοψηφία των κατοίκων των ορεινών χωριών προσπάθησε να αλλάξει, να καλυτερέψει τη ζωή της. Και μια τέτοια προσπάθεια οδηγούσε, το πιθανότερο, στη στήριξη του ΕΑΜικού μπλοκ.

¹³ Προφορική μαρτυρία του Γ.Γ. στο γράφοντα, καλοκαίρι του 2012.

¹⁴ Ο.π.

¹⁵ Ο.π.

Ταξικές συγκρούσεις και πολιτικές αντιπαραθέσεις

Με μια πρώτη ματιά, η περιοχή της Αργολίδας, χαρακτηρίζεται από την έλλειψη εξεγέρσεων και την απουσία παράδοσης κοινωνικών και πολιτικών αγώνων στην Αργολίδα. Διαπιστώνεται επίσης η κυριαρχία των μοναρχικών κομμάτων τη δεκαετία του 1930 και η εκλογική ανυπαρξία του ΚΚΕ, την ίδια δεκαετία.¹⁶

Με μια περισσότερο διεισδυτική ματιά φαίνεται ότι η εικόνα αυτή δεν αποτυπώνει πλήρως την πραγματικότητα. Στον τοπικό τύπο της εποχής γίνεται αναφορά στις απεργίες που έγιναν κατά τη δεκαετία του 1930 με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την απεργία στο εργοστάσιο Ρόκα και Παζιώτα το φθινόπωρο του 1933¹⁷. Δίνεται μάλιστα και ιδεολογικό πρόσημο στις απεργίες αυτές αφού ο τοπικός τύπος βλέπει κομμουνιστικό δάκτυλο πίσω από τις απεργούς εργάτριες: «Και όμως προχθές εξερράγη το πρώτον κομμουνιστικό κρούσμα και υπό εργατριών μάλιστα...»¹⁸.

Αναφορά γίνεται επίσης στην απεργία των σιδηροδρόμων σε πανελλήνια κλίμακα, την οποία ακολούθησαν μαζικά οι εργαζόμενοι στους σιδηροδρομικούς σταθμούς του Άργους και των Μύλων.¹⁹

Επίσης στον τοπικό τύπο μπορεί να διαπιστώσει κανείς τις μεγάλες αντιπαραθέσεις βενιζελικών και αντιβενιζελικών στην πόλη του Άργους.²⁰

¹⁶ Τα τρία μοναρχικά κόμματα στις εκλογές του 1936 άγγιξαν το 71,3% των ψήφων. Τα βενιζελικά το 27,1% ενώ το ΚΚΕ περιορίστηκε στο 0,75% των ψήφων. Σε εθνικό επίπεδο τα μοναρχικά κόμματα πήραν 47,59%, τα βενιζελικά 44,17% και το ΚΚΕ 5, 76%.

¹⁷ Εφημερίδα Αργειακά Νέα, 1-11-1933

¹⁸ Ο.π.

¹⁹ Βασίλης Δωροβίνης, *Η απεργία του 1933 στο Άργος*, Αργολική Αρχαιακή Βιβλιοθήκη Ιστορίας και πολιτισμού, <http://argolikivivliothiki.gr>

Οι εφημερίδες με σκληρότατο ύφος επιτίθενται σε όσους στηρίζουν το βενιζελικό μπλοκ γεγονός που δείχνει ότι η ένταση των πολιτικών παθών στη διάρκεια του μεσοπόλεμου αφορούσε και την περιοχή της Αργολίδας²¹.

Ο Βενιζελισμός θεωρείται «κακοποιός» και καυτηριάζεται το κίνημα Πλαστήρα: *«Έλληνες κακοί, ανάξιοι του εθνικού ονόματος και της ιστορίας της χώρας ύψωσαν θρασεϊάν την κεφαλήν κατά της λαϊκής θελήσεως και τα μιαρά των χέρια έβαψαν την Αττικήν γην με το τίμιον Ελληνικόν αίμα. Ο θεός της Ελλάδας όμως είναι μεγάλος. Πριν ο κύκλος του 24ώρου κλείση Λαός και Στρατός αδελφωμένοι εσάρωσαν τους μυσσαρούς κακούργους»*.²²

Τέλος δεν λείπουν και τα έκτροπα εναντίον πολιτικών αντιπάλων. Δεν αποδοκιμάστηκε εντονότατα μόνο ο Ελ. Βενιζέλος το 1910 από οπαδούς του αντίπαλου κόμματος αλλά και, πολλά χρόνια αργότερα, το 1933, ο Βενιζελικός στρατηγός Νεόκοσμος Γρηγοριάδης. Ο τοπικός τύπος κάνει λόγο για κίνδυνο «λιντσαρίσματος» όταν ο Ν. Γρηγοριάδης επιχείρησε να μιλήσει σε συγκέντρωση στον κινηματογράφο «Ούφα»²³. Η ένταση των παθών επιβεβαιώνεται για μια ακόμη φορά και τον Ιανουάριο του 1936 στο πρόσωπο του αρχηγού του Λαϊκού κόμματος του Παναγή

²⁰ Βασίλης Τσιλιμίσκρας, *Η πρόσληψη των ευρύτερων πολιτικών και ιδεολογικών εξελίξεων από τον τοπικό τύπο και την κοινή γνώμη του Άργους κατά τη δεκαετία του Μεσοπολέμου (1930-1939)*, Πρακτικά επιστημονικής συνάντησης της 22 και 23 Μαρτίου 2003 «Άργος: κοινωνία και πολιτισμός», εκδόσεις συλλόγου Αργείων «Δαναός», Αθήνα 2009, σελ.37-58

²¹ Καταφέραμε να εντοπίσουμε τις εφημερίδες Αργειακά Νέα και Ασπίς. Αρκετά φύλλα αυτών των εφημερίδων βρίσκονται στη βιβλιοθήκη του Δαναού, στο Άργος. Οι εφημερίδες διακρίνονται για την αντιβενιζελική τοποθέτησή τους. Στο Ναύπλιο έχουν διασωθεί ορισμένα φύλλα, εκείνης της περιόδου της εφημερίδας Ναυπλιακά Νέα. Τα φύλλα αυτά βρίσκονται στη βιβλιοθήκη του Ναυπλίου «ο Παλαμήδης». Και στα Ναυπλιακά Νέα συναντά κανείς το ίδιο «πολιτικό κλίμα» με τις εφημερίδες του Άργους που αναφέρθηκαν παραπάνω.

²² Αργειακά Νέα, 15-3-1933.

²³ Εφημερίδα Αργειακά Νέα, 24-12-1933

Τσαλδάρη από πρώην οπαδούς του οι οποίοι είχαν προσχωρήσει στην υποστήριξη του Κονδύλη, με αποτέλεσμα τη δημιουργία σοβαρών επεισοδίων μεταξύ των οπαδών του Κονδύλη και του Τσαλδάρη²⁴.

Τα παραπάνω στοιχεία οδηγούν στο συμπέρασμα ότι στην περιοχή της Αργολίδας υπήρχαν και ταξικές διαιρέσεις, και πολιτικές και ιδεολογικές αντιπαραθέσεις. Η αναγνώρισή τους μπορεί να μη φτάνει να εξηγηθούν οι επιλογές των κατοίκων της περιοχής κατά τη δεκαετία του 1940. Χωρίς την αναγνώριση όμως αυτών των διαφορών η έρευνα κινδυνεύει να οδηγηθεί σε συμπεράσματα μειωμένης αξιοπιστίας.

Η ΑΡΓΟΛΙΔΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ 1941-1944

Προβλήματα επιβίωσης

Στις 27 Απριλίου 1944 ο Γερμανικός στρατός μπαίνει στην πόλη του Άργους. Πρωταρχικός τους στόχος είναι η καταδίωξη των συμμαχικών στρατευμάτων. Το Ναύπλιο, το Τολό και οι Μύλοι έχουν οριστεί ως σημεία επιβίβασης των χιλιάδων Άγγλων, Αυστραλών και Νεοζηλανδών στρατιωτών των συμμαχικών δυνάμεων. Σχεδόν 11.000 στρατιώτες κατάφεραν να επιβιβαστούν σε συμμαχικά πλοία και να αποχωρήσουν εν μέσω βομβαρδισμών από τα γερμανικά στούκας. Άλλοι διέφυγαν προς το

²⁴ Εφημερίδα Ασπίς του Άργους φ. 170, 19-1-1936

εσωτερικό της Αργολίδας²⁵, 1.300 περίπου πιάστηκαν αιχμάλωτοι και άλλοι έχασαν τη ζωή τους στην προσπάθεια να διαφύγουν.

Στις 28 Απριλίου η εμπροσθοφυλακή του γερμανικού σώματος έμπαινε στο Ναύπλιο εν μέσω σποραδικών πυρών. Η ισχνή αντίσταση κράτησε λίγες ώρες. Ο γερμανικός στρατός είχε καταλάβει χωρίς ουσιαστική αντίσταση τις δυο πόλεις του Αργολικού κάμπου.

Τα προβλήματα που δημιούργησε η κατοχή στην περιοχή, γερμανική και ιταλική, ήταν πανομοιότυπα με τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν σε όλη την Ελλάδα. Ο θάνατος παραμόνευε σε καθημερινή βάση. Εκατοντάδες κάτοικοι της περιοχής έχασαν τη ζωή τους από βομβαρδισμούς είτε του γερμανικού στρατού είτε των συμμαχικών δυνάμεων²⁶. Σε καθημερινή βάση η ζωή τους κινδύνευε από τα αντίποινα των Γερμανών.

Ο φόβος της επιστράτευσης ήταν ένα ακόμη στοιχείο που έκανε τη ζωή των κατοίκων αφόρητη. Όποιος έπεφτε στα χέρια των δυνάμεων κατοχής²⁷ στην καλύτερη περίπτωση θα δούλευε κάτω από απάνθρωπες συνθήκες στα οχυρωματικά έργα που έφτιαχνε ο στρατός κατοχής στον Αργολικό κόλπο

²⁵ Η αναζήτηση του εξοπλισμού και του ρουχισμού των στρατιωτών των συμμαχικών στρατευμάτων αποτέλεσε σε πολλές περιπτώσεις το πρόσχημα για προσαγωγές, συλλήψεις, του ντόπιου πληθυσμού αλλά και για πλιάτσικο στα σπίτια τους από τα στρατεύματα κατοχής και τους ντόπιους συνεργάτες τους. Προφορικές μαρτυρίες του Γ.Γ., καλοκαίρι του 2012 και του Κ.Π. καλοκαίρι του 2012, στο γράφοντα. Επίσης Γεώργιος Δ. Πανάγου, *Ιστορίες-μνήμες και βιώματα των ορεινών Καρυωτών*, σελ. 52

²⁶ Δανούσης Κ. *Opuscula Argiva-XIII 1944-1994:50 χρόνια από την απελευθέρωση του Άργους από τους Γερμανούς*, περιοδικό Αναγέννηση, τεύχος 321

²⁷ Οι αρχές κατοχής έστηναν μλπόκα και συλλάμβαναν αδιακρίτως. Έχει καταγραφεί η σύλληψη ενός ανάπηρου δικηγόρου αλλά και οι συλλήψεις σε κηδεία συγγενών και γνωστών του θανόντος. Η προσπάθεια του Δήμου του Άργους να συγκροτήσει μια επιτροπή η οποία θα αποφασίζει ποιοι κάτοικοι θα προσφέρουν αναγκαστική εργασία με ορθολογικότερα κριτήρια φαίνεται να απέτυχε αφού η επιτροπή κατηγορήθηκε ότι λειτούργησε προς ίδιον όφελος

και στο αεροδρόμιο του Άργους²⁸. Οι λιγότερο τυχεροί στέλνονταν με τρένα στη Γερμανία²⁹ για να δουλέψουν στα εργοστάσια. Υπήρχαν τέλος κι αυτοί οι οποίοι εκτελούνταν ως αντίποινα για την αντιστασιακή δράση του ΕΑΜ³⁰.

Τα επισιτιστικά προβλήματα έκαναν την εμφάνισή τους ήδη από το καλοκαίρι του 1941. Οι ελληνικές αρχές προσπάθησαν να διανείμουν στους αρτοποιούς της πόλης ποσότητες αλεύρων του Έμπεδου Τάγματος που φυλάσσονταν στις αποθήκες του σιδηροδρομικού σταθμού και τις οποίες οι Γερμανοί θεωρούσαν λεία πολέμου³¹. Η έλλειψη λαδιού και σιτηρών³² έγινε μεγαλύτερη ύστερα από τις επιδρομές των ιταλικών κυρίως στρατευμάτων στις πόλεις και στα χωριά τις περιοχής³³.

Πλάι σε αυτά τα προβλήματα τη ζωή των κατοίκων δυσκολεύουν και τα μέτρα περιορισμού και απαγόρευσης της μετακίνησης των κατοίκων. Για μεγάλες περιόδους η μετακίνηση επιτρεπόταν μόνο κατά τη διάρκεια της

²⁸ Λιλής Πάνος, *Μερικά περιστατικά που συμβήκανε στην Αργολίδα κατά την περίοδο της εχθρικής κατοχής 1941-1944 και έχουν σχέση με τις οργανώσεις της Εθνικής Αντίστασης*, ανέκδοτες σημειώσεις, ΓΑΚ Ναυπλίου

²⁹ Ενδεικτικά για την περιοχή και τα γερμανικά αντίποινα Μπεκιάρης Ιωάννης, *Αγροτικός λαϊκός πολιτισμός, Ιστορικά και λαογραφικά θέματα της Αργολίδος*, Άργος 2011. Κάτοικοι του χωριού Ήρα αποτέλεσαν μέλη της θλιβεράς κλούβας του τρένου στο δρομολόγιο Καλαμάτα-Αθήνα. Όταν ανατινάχτηκε από την Αντίσταση όλοι οι κρατούμενοι σκοτώθηκαν

³⁰ Δανούσης Κώστας, *Opuscula Argiva-XIII 1944-1994* σελ.11

³¹ Ο.π.

³² Μούτουλας, Παντελής, *«Πελοπόννησος 1940-1945: η περιπέτεια της επιβίωσης, του διχασμού και της απελευθέρωσης»*, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2004,σελ.70-72

³³ Προφορική μαρτυρία στο γράφοντα του Κ. Π., καλοκαίρι 2013. Σύμφωνα με αυτή τη μαρτυρία οι Ιταλοί στρατιώτες επιδίδονταν σε πλιάτσικο δίχως προηγούμενο. Τους ενδιέφερε οτιδήποτε υπήρχε στα σεντούκια, στα κελάρια και στις αποθήκες των νοικοκυριών. Οι μαρτυρίες αυτές επιβεβαιώνονται και από τα γραπτά της εποχής. Ενδεικτικά Γεώργιος Δ. Πανάγου, *Ιστορίες-μνήμες και βιώματα των ορεινών Καρυωτών*, Αθήνα 2004. Επίσης Χριστόπουλος Α, *Ανδρέα Χ. Χριστόπουλου Οι Ιταλογερμανοί στην Αργολίδα, έκδοση β΄*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Άργους, Άργος 2004

ημέρας, το πολύ ανά πέντε άτομα και πάντα με την έγγραφη άδεια των κατοχικών δυνάμεων³⁴.

Πράξεις Αντίστασης

Οι διαθέσεις των κατοίκων, πάντα υπό το βάρος των προβλημάτων επιβίωσης που αντιμετώπιζαν, δεν ήταν καθόλου φιλικές προς τον κατακτητή³⁵. Η αντίσταση θα μπορούσε να χωριστεί σε ανοργάνωτη και οργανωμένη. Η πρώτη εκδηλώθηκε σχεδόν ταυτόχρονα με την έλευση των Γερμανών τον Απρίλη του 1941. Ως πράξεις αντίστασης, έστω ανοργάνωτης, εκλαμβάνονται οι προσπάθειες των ντόπιων να κρύψουν (κυρίως στα ορεινά χωριά) και να φυγαδεύσουν (κυρίως στα παραθαλάσσια χωριά) τους στρατιώτες του Βρετανικού εκστρατευτικού Σώματος που είχαν εγκλωβιστεί στην περιοχή και δεν πρόλαβαν να φύγουν. Η προσπάθεια αυτή δεν ήταν χωρίς κινδύνους-αφού οι κατακτητές κατέστησαν σαφές ότι

³⁴ Ανδρέα Χ. Χριστόπουλου *Οι Ιταλογερμανοί στην Αργολίδα, έκδοση β΄, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Άργους, Άργος 2004* σελ.43

³⁵ Αυτό δε σημαίνει ότι δεν υπήρχαν ντόπιοι οι οποίοι συνεργάστηκαν εξ αρχής με τις δυνάμεις κατοχής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο περιβόητος Γράτσος ή Μποζιονέλος ο οποίος συνεργαζόταν με τον Ιταλό Καραμπινιέρο Νταμέλο και με την απειλή των όπλων είχαν καταληστεύσει τους κατοίκους δεκάδων χωριών της περιοχής. Είναι χαρακτηριστικό ότι η δολοφονία του ανακούφισε τους κατοίκους και έγινε δεκτή με ενθουσιασμό από τους ντόπιους. Για το ποιος τον δολοφόνησε δεν υπάρχει ξεκάθαρη απάντηση. Ερίζουν τόσο το ΕΑΜ όσο και οι υπερασπιστές του υπενωμοτάρχη Κουβελάκη. Ο Χριστόπουλος στο *Οι Ιταλογερμανοί στην Αργολίδα*, Ναύπλιο, 1946, αναφέρεται συχνά σε ντόπιους συνεργάτες των κατακτητών και σε μαυραγορίτες. Διαφαίνεται όμως μια προσπάθεια αυτοί να ταυτιστούν με τον υπόκοσμο της πόλης: «Δεν έμεινε κίναιδος ή μοιχαλίσ που να μην προσεκολλήθη στην Ιταλογερμανική υπηρεσία».ό.π. σελ.64 Όπως είναι αυτονόητο και ως τέτοιο έχει καταδειχτεί σε πολλές έρευνες που έγιναν και στην περιοχή, η συνεργασία αφορούσε πολύ πλατύτερα στρώματα του ντόπιου πληθυσμού από τα μέλη του υποκόσμου.

αυτό αποτελεί εχθρική πράξη- ούτε χωρίς κόστος αφού η αναζήτηση τροφής ήταν μια δύσκολη περιπέτεια εκείνη την περίοδο.

Η καταστροφή της τηλεφωνικής γραμμής Μύλων –Αεροδρομίου Άργους³⁶, η προσπάθεια των κατοίκων να αποφύγουν για τους ίδιους αλλά και για συγχωριανούς τους τη συμμετοχή στα καταναγκαστικά έργα των κατακτητών, η διεκδίκηση τροφίμων από τις τοπικές αρχές δε συνιστούν οργανωμένη αντίσταση στην παρουσία των κατακτητών αποτελούν όμως σημαντικά βήματα στη διεκδίκηση συλλογικών λύσεων για τα σημαντικά προβλήματα της εποχής.

Ήδη από το 1941 στα βουνά της Αργολιδοκορινθίας από εντελώς διαφορετικές πλευρές σήκωσαν όπλο για να υπερασπιστούν τον εαυτό τους ενάντια στον κατακτητή ο υπενωμοτάρχης Κουβελάκης³⁷ και ο ατίθασος κτηνοτρόφος Χανιάς³⁸. Η απείθεια του πρώτου και η ατομική πορεία του δεύτερου φαίνεται να συγκλίνουν προς ενιαίο αποτέλεσμα. Στην ύπαιθρο της Αργολίδας η έννομη τάξη αμφισβητείται έμπρακτα.

³⁶ Μούτουλας, Παντελής, *«Πελοπόννησος 1940-1945: η περιπέτεια της επιβίωσης, του διχασμού και της απελευθέρωσης»*, σελ.30

³⁷ Μούτουλας, Παντελής *Πελοπόννησος 1940-1945...* σελ. 253-255, Δανούσης Κώστας ό.π. Ο Κουβελάκης κατηγορήθηκε ότι εφοδίασε με πλαστές ταυτότητες άνδρες των συμμαχικών δυνάμεων προκειμένου αυτοί να μπορέσουν να εγκαταλείψουν την περιοχή. Ο Κουβελάκης για να αποφύγει τη σύλληψη εγκατέλειψε το αστυνομικό τμήμα στις Λίμνες στο οποίο υπηρετούσε και αναζήτησε καταφύγιο στις δασωμένες πλαγιές του όρους Φαρμακά, στη δυτική Αργολίδα

³⁸ Μούτουλας, Παντελής *Πελοπόννησος 1940-1945...* σελ. 256-260. Ο Θόδωρος Χανιάς είναι βοσκός, ζωοκλέφτης στην περιοχή της δυτικής Αργολίδας και της ορεινής Κορινθίας. Μεταφέρει το κοπάδι του το καλοκαίρι στη Ζήρεια και το χειμώνα στα χειμαδιά. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες στην περιοχή δεν έκλεβε μόνο για τον εαυτό του. Πολλά από τα κλεμμένα ζώα τα μοίραζε και σε άλλους κατοίκους της περιοχής. Είχε δημιουργηθεί έτσι ένας θρύλος γύρω από το όνομά του. Μπαινόβγαине στη φυλακή αφού συνήθιζε να λύνει τις διαφορές του με τα όπλα. Δε δίστασε να ξυλοφορτώσει τον διαβόητο συνεργάτη των Ιταλών Γράτσο ή Μποζιονέλο όταν αυτός αρνήθηκε να του επιστρέψει το κοπάδι του. ο Χανιάς συνελήφθη αλλά για μια ακόμα φορά απέδρασε. Κατηγορήθηκε επιπλέον για ενέδρα, μαζί με τον Κουβελάκη σε ιταλικό απόσπασμα. Στην ενέδρα αυτή σκοτώθηκε ένας καραμπινιέρος. Ο Χανιάς ύστερα από πολύμηνη καταδίωξη του από τις ιταλικές δυνάμεις συλλαμβάνεται και εκτελείται.

Η συγκρότηση του ΕΑΜ και η επικράτηση του ΕΛΑΣ στα βουνά της Αργολίδας

Η αντίσταση παίρνει οργανωμένη μορφή ουσιαστικά το 1943 όταν το ΕΑΜ ύστερα από επίμονες προσπάθειες των αρχικά ολιγάριθμων μελών στην περιοχή και ευνοούμενο από την κατάρρευση των πελατειακών δικτύων της προπολεμικής περιόδου καταφέρνει να ιδρύσει οργανώσεις σε πολλά χωριά αλλά και στις πόλεις του Άργους και του Ναυπλίου. Καθοριστικής σημασίας γεγονός για την μορφή και την ένταση της αντίστασης στην περιοχή αποτέλεσε η επικράτηση του ΕΛΑΣ στις ένοπλες συγκρούσεις της περιόδου.

Μόλις τον Απρίλιο του 1943 ο σμήναρχος Δημήτρης Μίχος (Σταυραϊτός) ιδρύει μια μικρή αντάρτικη ομάδα στα ορεινά της Αιγιαλείας. Παράλληλα 80 επίλεκτοι αντάρτες διασχίζουν κατά τα τέλη Ιουνίου τον Κορινθιακό και με εντολή του Άρη Βελουχιώτη, συγκροτούν το «Αρχηγείο Πελοποννήσου» και το 12^ο Σύνταγμα του ΕΛΑΣ³⁹. Από το σημείο αυτό και πέρα η ενίσχυση του ΕΛΑΣ υπήρξε ραγδαία. Σε αυτό συνέβαλλαν και οι επιτυχίες του ΕΛΑΣ στο στρατιωτικό τομέα: ο αφοπλισμός ιταλικών λόχων, οι εκτελέσεις πληροφοριοδοτών των αρχών κατοχής, η ακύρωση διοικητικών πράξεων (πχ κατασχέσεις αγαθών εκ μέρους των Ιταλών) μέσα στο δεύτερο

³⁹ Φλάισερ Χάγκεν, *Στέμμα και Σβάστικα, Η Ελλάδα της κατοχής και της Αντίστασης*, τ2 σελ 99

δεκαπενθήμερο του Ιούλη του 1943 αναπτέρωσαν το ηθικό τόσο των μαχητών του ΕΛΑΣ όσο και των κατοίκων της υπαίθρου⁴⁰.

Στο νομό Αργολιδοκορινθίας συγκροτήθηκε και έδρασε το 6^ο Σύνταγμα του ΕΛΑΣ. Στρατιωτικός διοικητής του συντάγματος τοποθετήθηκε ο ταγματάρχης Εμμανουήλ Βαζαίος ο οποίος προσχώρησε στον ΕΛΑΣ ύστερα από την ήττα των εθνικιστικών ομάδων που έδρευαν στο όρος Φαρμακά το Σεπτέμβρη του 1943. Αρχικά, τον Οκτώβρη του 1943, η δύναμη του στρατιωτικού αυτού σώματος μόλις που έφτανε τους 120 μάχιμους άνδρες⁴¹. Τα προβλήματα που αντιμετώπιζε η συγκρότηση του Συντάγματος αφορούσαν στη στελέχωση των τμημάτων του με μάχιμους άνδρες, στον εξοπλισμό τους, στην αναζήτηση πυρομαχικών, φαρμάκων, ιματισμού και υπόδησης. Η βοήθεια εκ μέρους των Βρετανών φαίνεται πως ήταν ελάχιστη⁴². «Μόνο οι Γερμανοί έχουν όπλα» φέρεται να απάντησε η διοίκηση του Συντάγματος στο αίτημα νεοσύστατου λόχου για εξοπλισμό του⁴³. Ο οπλισμός του συντάγματος προέρχεται κυρίως από τα λάφυρα στις μάχες με τους Γερμανούς αλλά και από τους Ιταλούς στρατιώτες ύστερα από τη συνθηκολόγηση της ιταλικής κυβέρνησης⁴⁴. Οι οργανώσεις του ΕΑΜ και η Επιμελητεία Του Αντάρτη συνέβαλαν καθοριστικά στο να λυθούν σε σημαντικό βαθμό τα προβλήματα της ένδυσης, της υπόδησης και της

⁴⁰ Μούτουλας Παντελής *Πελοπόννησος 1940-1945: η περιπέτεια της επιβίωσης, του διχασμού και της απελευθέρωσης* ό.π. σελ 363

⁴¹ Βαζαίος Εμμ *Τα άγνωστα παρασκήνια της Εθνικής Αντιστάσεως εις την Πελοπόννησο* ,ό.π. σελ. 24

⁴² Βαζαίος Εμμ, *Τα άγνωστα παρασκήνια της Εθνικής Αντιστάσεως εις την Πελοπόννησο* ό.π. σελ. 29

⁴³ Βαζαίος Εμμ, *Τα άγνωστα παρασκήνια της Εθνικής Αντιστάσεως εις την Πελοπόννησο* ό.π. σελ. 32

⁴⁴ Παπαστεριόπουλος Ηλίας, *Ο Μωριάς στα όπλα*, εκδόσεις έρευνας και κριτικής της νεοελληνικής ιστορίας, ό.π. , τμ Γ, σελ. 34.

διατροφής⁴⁵. Το Γενάρη του 1944 το Σύνταγμα φτάνει τους 400 άνδρες και συγκροτείται σε τέσσερα Τάγματα. Την ευθύνη για την περιοχή της Αργολίδας αναλαμβάνει το II Τάγμα⁴⁶.

Η στελέχωση του 6^{ου} Συντάγματος επιχειρήθηκε να γίνει με τη στρατολογία ντόπιων μαχητών. Υπήρχαν χωριά της Αργολίδας από τα οποία προερχόταν σημαντικός αριθμός μαχητών του ΕΛΑΣ⁴⁷. Η προσπάθεια αυτή δε φαίνεται να είχε όμως μεγάλη επιτυχία. Όπως προκύπτει από τον κατάλογο πεσόντων του 6^{ου} Συντάγματος τον οποίο παραθέτει ο διοικητής του Εμ. Βαζαίος από τους 147 καταγεγραμμένους νεκρούς οι 19 κατάγονται από την ευρύτερη περιοχή της Αργολίδας⁴⁸.

Ο ΕΛΑΣ στην περιοχή ανέπτυξε πλούσια δράση⁴⁹. Στόχος του ήταν να χτυπήσει τα Γερμανικά στρατεύματα και να εξουδετερώσει τους ντόπιους συνεργάτες τους οι οποίοι αποτελούσαν το βασικότερο εμπόδιο στην επίτευξη αυτού του στόχου. Στη μετεμφυλιακή ιστοριογραφία με ένταση αναδεικνύονται οι αντιπαραθέσεις με τους συνεργάτες των κατακτητών αλλά με επιμέλεια αποκρύπτονται οι μάχες εναντίον των κατοχικών δυνάμεων. Η προσπάθεια αυτή επαναλαμβάνεται και στις μέρες μας⁵⁰.

⁴⁵ Βαζαίος Εμμ, *Τα άγνωστα παρασκήνια της Εθνικής Αντιστάσεως εις την Πελοπόννησο* ό.π. σελ. 30

⁴⁶ Βαζαίος Εμμ, *Τα άγνωστα παρασκήνια της Εθνικής Αντιστάσεως εις την Πελοπόννησο* ό.π. σελ. 28

⁴⁷ Το Γκέρμπεσι, τα Φίχτυα, οι Λίμνες, το Χέλι συνέβαλλαν καθοριστικά στην επάνδρωση του Τάγματος. Αναλυτικά βλ. Λιλής Πάνος, ό.π.

⁴⁸ Βαζαίος Εμμ,ό.π σελ. 131

⁴⁹ Συνοπτική παρουσίαση της δράσης του 6^{ου} Συντάγματος στο Παπαστεριόπουλος Ηλίας, ό.π. τομ. Γ, σελ. 4. Αναλυτικότερα στο Βαζαίος Εμμ,ό.π. σελ.34-73

⁵⁰ Χαρακτηριστικά βλ. Καλύβας Στάθης, *Κόκκινη τρομοκρατία: Η βία της Αριστεράς στην*

Κατοχή», στο Mark Mazower (επιμέλεια), *Μετά τον Πόλεμο*, Αθήνα, εκδ. Αλεξάνδρεια,

2003. Επίσης Μαραντζίδης Ν. «Εθνοτικές διαστάσεις του εμφυλίου πολέμου: η

Σύμφωνα με αυτή την άποψη τα θύματα για τα οποία έχει την ευθύνη το ΕΑΜ είναι περισσότερα από τα θύματα για τα οποία είναι υπεύθυνες οι κατοχικές δυνάμεις και οι ντόπιοι συνεργάτες τους. Η ανεξέλεγκτη βία της αριστεράς, πάντα σύμφωνα με αυτή την άποψη, δεν εξηγείται από τοπικές ιδιομορφίες. Πρόκειται για πολιτική βία κεντρικά σχεδιασμένη από την ηγεσία του ΚΚΕ. Βέβαια οι υποστηρικτές αυτού του ρεύματος δεν εξηγούν τι το ιδιαίτερο είχε η περιοχή της Αργολίδας και χρειάστηκε σε αυτήν ακριβώς την περιοχή να εφαρμοστεί κατά γράμμα η-υποτιθέμενη- γραμμή του ΚΚΕ για χρήση αλόγιστης βίας με σκοπό την κατάληψη της εξουσίας από το ΚΚΕ και το ΕΑΜ. Επίσης δεν εξηγούν με επιστημονική επάρκεια την επιλογή του χρόνου στον οποίο μετρούν τα θύματα (Σεπτέμβρης 1943- Σεπτέμβρης του 1944)⁵¹.

Η έστω και πρόσκαιρη επικράτηση του ΕΑΜ- ΕΛΑΣ σε πολλές περιοχές της Αργολίδας αλλά και ολόκληρης της Πελοποννήσου έγινε δυνατή μόνο μέσα από σκληρές μάχες με τον Ε.Σ. και τα Τάγματα Ασφαλείας. Συνιστά δε η επικράτησή του περισσότερο διακύβευμα, παρά βεβαιότητα. Η κυριαρχία σε μια περιοχή δεν ήταν δεδομένη για μεγάλο χρονικό διάστημα. Η αμφισβήτηση αυτής της κυριαρχίας ήταν καθημερινή. Η γεωγραφία έπαιζε το ρόλο της αφού οι ζώνες επιρροής του ΕΑΜ δεν ήταν μακριά από τις βάσεις των κατοχικών δυνάμεων. Έτσι γερμανικά

περίπτωση των τουρκόφωνων Ποντίων καπεταναίων της Μακεδονίας», στο Ηλίας

Νικολακόπουλος, Άλκης Ρήγος, Γρηγόρης Ψαλίδας (επιμέλεια) Ο εμφύλιος πόλεμος,

Αθήνα, 2002, Θεμέλιο

⁵¹ Στάθης Καλύβας, Αριστερή βία: μύθοι και πραγματικότητα, ΤΑ ΝΕΑ/ΒΙΒΛΙΟΔΡΟΜΙΟ, 8-5-2004

αποσπάσματα με τη χρήσιμη βοήθεια ντόπιων συνεργατών τους ξεκινούσαν το πρωί από τις βάσεις τους στο Άργος ή το Ναύπλιο, προέβαιναν σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις σε κάποιο χωριό και το βράδυ επέστρεφαν στην ασφάλεια της πόλης όπου είχαν εγκατασταθεί. Η επιστροφή του ΕΑΜ στα λεηλατημένα από τους Γερμανούς χωριά συνοδευόταν και από την τιμωρία των συνεργατών των κατακτητών. Η δυσκολία να ξεχωρίσουν οι δυνάμεις του ΕΑΜ τα επίπεδα συνεργασίας (πχ συνεργάστηκαν με τη θέλησή τους ή με τη βία, συνεργάστηκαν με σκοπό το κέρδος κλπ) οφείλεται στα οργανωτικά προβλήματα του και στα προβλήματα επικοινωνίας που αντιμετώπιζαν οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ στην Πελοπόννησο. Σε αυτά πρέπει να προστεθεί το συνεχές κυνηγητό που είχαν εξαπολύσει οι γερμανικές δυνάμεις στις αντάρτικες ομάδες καθ όλη τη διάρκεια του 1944 με σκοπό να κρατήσουν τις βασικές οδικές αρτηρίες ανοικτές. Οι μονάδες του ΕΛΑΣ μαζί με τους κρατούμενους τους, έπρεπε συνεχώς να μετακινούνται αναζητώντας εκτός από τροφή και ασφαλέστερο καταφύγιο. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα πολλές φορές οι θεσμοί δικαιοσύνης που επιχειρούσε να εγκαθιδρύσει το ΕΑΜ να λειτουργούν με στρεβλό τρόπο (πχ χωρίς δυνατότητα επανάληψης της δίκης).

Το βασικό βέβαια πρόβλημα στην κλιμάκωση της βίας παραμένει η επιθετικότητα των κατοχικών δυνάμεων και η συμμετοχή των ντόπιων συνεργατών τους στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις. Από το φθινόπωρο του 1943 η επιθετικότητα των γερμανικών στρατευμάτων είναι αυξημένη αφού μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας έπρεπε με λιγότερο στρατό να

αντιμετωπίσουν τη συνεχώς αυξανόμενη δύναμη του ΕΛΑΣ. Όσο μεγάλωνε η αντίσταση τόσο πιο επιθετική ήταν η αντιμετώπιση των κατακτητών. Οι εκτελέσεις και ο δημόσιος απαγχονισμός των προσωπικοτήτων των χωριών από τα οποία δέχονταν επίθεση, ο πυροβολισμός εκείνων που μόλις αντίκριζαν γερμανικά αποσπάσματα έτρεχαν να κρυφτούν⁵², το κάψιμο των σπιτιών σε δεκάδες χωριά στην Αργολίδα και σε εκατοντάδες σε όλη την Πελοπόννησο, ανέβασαν σε δυσθεώρητα ύψη το επίπεδο της αντιπαράθεσης.

Οι Γερμανοί ως το Δεκέμβρη του 1943 εφάρμοζαν την πολιτική των τυφλών αντιποίνων. Εκτιμήθηκε όμως ότι αυτά ευνόησαν την αντίσταση παρά έκαμψαν το ηθικό του λαού. Αποφάσισαν έτσι να πολιτικοποιήσουν το θέμα και να αξιοποιήσουν τους ντόπιους συνεργάτες τους γι αυτό το σκοπό⁵³. Σε κάθε χωριό έκαιγαν τα σπίτια όσων οι δοσίλογοι τους υποδείκνυαν ότι ήταν κομμουνιστές ή οπαδοί του ΕΑΜ. Αφού μάζευαν στην πλατεία του χωριού όσους κατοίκους έβρισκαν σε αυτό ύστερα από υπόδειξη, συνήθως κουκουλοφόρων, ντόπιων καταδοτών έβρισκαν τα μέλη του ΚΚΕ και του ΕΑΜ τους οποίους είτε εκτελούσαν επί τόπου είτε τους έστελναν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης. Η αλλαγή τακτικής από πλευράς Γερμανών μετέτρεψε τους προδότες σε αντικομμουνιστές επιτυγχάνοντας σε ένα βαθμό την επιδιωκόμενη πολιτικοποίηση και το διχασμό.

Στη μεταπολεμική βιβλιογραφία ιδιαίτερο βάρος για την οξύτητα της αντιπαράθεσης αποδίδεται στο ρόλο που έπαιξαν ο γραμματέας της ΠΕ

⁵² Λυμπεράτος Μ. *Τα Γερμανικά Αντίποινα.... Στο Καρακατσιάνης Γ. (επιμ)* σελ 64

⁵³ Ό.π. σελ 65

Αργολιδοκρινθίας και στέλεχος της Επιτροπής Πελοποννήσου του ΚΚΕ Θόδωρος Ζέγγος (Στάθης ή Τριαντάφυλλος) και ο συνεργάτης του, δεύτερος γραμματέας, υπεύθυνος για τις περιοχές του Άργους και του Ναυπλίου Δημήτρης Ανδρεαδάκης (Μήτσος ή Γκαβός). Ο Ζέγγος κατηγορήθηκε από το ίδιο το ΚΚΕ, το φθινόπωρο του 1944, ότι *«χρησιμοποίησε εναντίον πολιτών μέθοδες που δεν έχουν καμία σχέση με την κομματική ηθική και συμπεριφορά και που ζημίωσαν το κύρος του Κόμματος»*.⁵⁴

Ο Ε. Βαζαίος χαρακτηρίζει το Ζέγγο *«πραγματικό δικτάτωρα ο οποίος είχε δικαίωμα ζωής και θανάτου επι παντός στην περιοχή»*⁵⁵. Μεταφέρει και την άποψη του Άρη Βελουχιώτη: *«Τα έχουν κάμει θάλασσα οι πατριώται σου οι Κορίνθιοι, αφήκαν το Στάθη να αλωνίζει την περιοχήν, εις βάρος του αγώνος, θέλουν μαστίγωμα»*. Αλλά και ο ίδιος ο Βελουχιώτης σε έκθεσή του προς την ΚΕ του ΕΛΑΣ καταγράφει τα προβλήματα και τις δυσλειτουργίες του ΕΛΑΣ στην Πελοπόννησο και αναφέρεται σε *«βιαιοπραγίες, λεηλασίες, πυρπολήσεις»*.⁵⁶

Καταπέλτης για το Ζέγγο είναι και η έκθεση περιφερειακού στελέχους του ΚΚΕ που συντάχθηκε στις 15 Μαρτίου 1946: *«Εκτέλεσε Γραμματέα κ.ο. χωριού γιατί υποστήριζε με επιμονή ότι δεν έχει αντίδραση για κόψιμο η οποία κατά τον Ζέγγο έπρεπε απαραίτητα να υπάρχει σε ποσοστό 10-*

⁵⁴ Λεύτερος Μωριάς, 14 Οκτωβρίου 1944. Παρατίθεται στο Καλύβας Στάθης, *Κόκκινη τρομοκρατία: Η βία της Αριστεράς στην Κατοχή*, στο Mark Mazower (επιμέλεια), *Μετά τον Πόλεμο*, Αθήνα, εκδ. Αλεξάνδρεια, 2003 σελ182

⁵⁵ Βαζαίος Εμ. *Τα άγνωστα παρασκήνια της Εθνικής Αντιστάσεως εις την Πελοπόννησο*, σελ 24

⁵⁶ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.496/φ30/4/ 146

20%.Αυτός ο Σέγγος στην καλύτερη περίπτωση είναι μια παθολογική ύπαρξη, τύπος σχιζοφρενής που εγκληματήσε κατά του κόμματός μας. Κάποιος χωρίς συζήτηση πρέπει να εκμεταλεύτηκε τη σχιζοφρένειά του και αυτός ο κάποιος ή οι κάποιои πρέπει βρεθούνε. Σε αυτοί την υπόθεση φαίνονται ανακατεμένοι και πολλοί αρχείοι της Κορίνθου που βρέθηκαν την εποχή εκείνη στο ΕΑΜ και είχανε τη θεωρία της Διχτατορίας του Προλεταριάτου».⁵⁷

Λίγα πράγματα είναι γνωστά για τον Ζέγγο. Καταγόταν από τη Μαγνησία. Ήταν υπάλληλος της κρατικής υπηρεσίας τηλεπικοινωνιών (ΤΤΤ). Ήταν μέλος του ΚΚΕ από τη δεκαετία του 1930. Φυλακίστηκε στην Ακροναυπλία κατά τη διάρκεια της δικτατορίας Μεταξά. Έδρασε στην Πελοπόννησο κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Τον Οκτώβρη του 1944 καθαιρέθηκε από γραμματέας της Περιφερειακής Επιτροπής του ΚΚΕ στην Αργολιδοκορινθία και διαγράφηκε από την κομματική του οργάνωση. Οι πληροφορίες για την μετέπειτα πορεία του είναι συγκεχυμένες και δύσκολα μπορεί να επιβεβαιωθούν⁵⁸. Σε κάθε περίπτωση φαίνεται ότι στις όποιες υπερβάσεις προχώρησαν τα μέλη του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ στην

⁵⁷ ΑΣΚΙ, Αρχείο ΚΚΕ, κ.418/Φ24/2/114

⁵⁸ Ο Στάθης Καλύβας αναφέρει ότι «ο Ζέγγος αποκαταστάθηκε γρήγορα και ότι ουδέποτε τιμωρήθηκε παραδειγματικά.... Αποκαταστάθηκε γρήγορα. Μετά την παρέμβαση του Άρη Βελουχιώτη, διορίστηκε σε νέο πόστο στην Κεντρική Ελλάδα, προτού αποσπαστεί στο διαθόητο στρατόπεδο του Μπούλκες. Τελικά κατέληξε στην Πολωνία όπου πέθανε μετά από χρόνια από φυσικό θάνατο». Βλ. Καλύβας Στάθης, *Κόκκινη τρομοκρατία: Η βία της Αριστεράς στην Κατοχή*, στο Mark Mazower (επιμέλεια), *Μετά τον Πόλεμο*, Αθήνα, εκδ. Αλεξάνδρεια, 2003 σελ183. Η εκδοχή αυτή αμφισβητείται. Πέρα από το γεγονός ότι όπως είδαμε παραπάνω ο Βελουχιώτης δεν φαίνεται να εκτιμά ιδιαίτερα το Ζέγγο, δεν ήταν στην δική του αρμοδιότητα μια τέτοια παρέμβαση.

περιοχή είχαν την έγκριση, ήταν εν γνώσει του ή τις επέβαλε ο ίδιος ο Ζέγγος.

Όπως προκύπτει από τα επίσημα έγγραφα τους οι ηγεσίες του ΚΚΕ αλλά και του ΕΑΜ ήταν αμετακίνητες στη γραμμή της εθνικής συμφιλίωσης όπως τέθηκε το 1942 στην Πανελλαδική συνδιάσκεψη του ΚΚΕ. Η αποδοκιμασία των πρακτικών του Ζέγγου από τον Άρη Βελουχιώτη, τον Εμ. Βαζαίο, από απλά μέλη του ΚΚΕ⁵⁹ αλλά και η διαγραφή του από το κόμμα για «εγκληματική διαστρέβλωση της κομματικής γραμμής» ενισχύουν αυτό το συμπέρασμα.

Από τις ομάδες του «Ελληνικού Στρατού» στα Τάγματα

Ασφαλείας: η ιδιαιτερότητα της Πελοποννήσου

Στην Πελοπόννησο εμφανίζεται ο μεγαλύτερος αριθμός Ταγμάτων Ασφαλείας. Ταυτόχρονα εμφανίζονται εθελοντικές πρωτοβουλίες βασιλοφρόνων κατοίκων για τη συγκρότηση ένοπλων αντικομμουνιστικών πολιτοφυλακών.

Ο πολιτικός και κοινωνικός συντηρητισμός των κατοίκων της Πελοποννήσου, η εθνοτική ομοιογένεια του πληθυσμού της, η κυριαρχία της μικρής ιδιοκτησίας, η ανυπαρξία μεγάλων ιδιοκτησιών φαίνεται να καθορίζουν τη στάση των Πελοποννήσιων στα μεγάλα διλήμματα της

⁵⁹ Λιλής Πάνος. Ό.π. σελ 24

δεκαετίας του 1940. Καθοριστικό ρόλο επίσης παίζουν και τα ισχυρά πελατειακά δίκτυα που συγκροτούν οι τοπικές ελίτ και η σύνδεσή τους με την κεντρική εξουσία. Η πρόσδεση αυτών των ελίτ στο άρμα κυρίως του Λαϊκού κόμματος – τα βενιζελικά κόμματα παρουσιάζονται ανίσχυρα – αλλά και η φιλοβασιλική κατά κανόνα στάση τους τις οδηγούν εξαρχής σε εχθρική στάση απέναντι στο εαμικό εγχείρημα. Τα εκλογικά ποσοστά του ΚΚΕ στην Πελοπόννησο κινούνται σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Ακόμα και το Δεκεμβρη του 1942 ο Σιάντος είχε χαρακτηρίσει την περιοχή «μια από τις πιο καθυστερημένες ιδεολογικά στην Ελλάδα»⁶⁰.

Σε αυτές τις συνθήκες δυσκολεύει η προσπάθεια συγκρότησης και ανάπτυξης του εαμικού μπλοκ και βρίσκει πρόσφορο έδαφος η συγκρότηση ομάδων με αντικομμουνιστικό πρόσημο. Μια τέτοια ομάδα αποτελεί το σώμα των αξιωματικών. Εκτός από το μεγάλο αριθμό πελοποννήσιων αξιωματικών⁶¹ εντύπωση προκαλεί και η ευρύτατη αποδοχή τους από τον ντόπιο πληθυσμό, τουλάχιστον ως την Κατοχή.

Όταν κατέρρευσε το μέτωπο της Αλβανίας οι αξιωματικοί και οι στρατιώτες επιστρέφουν στους τόπους καταγωγής τους μετά από απίστευτες ταλαιπωρίες. Ταυτόχρονα, κυρίως ανάμεσα στους κατώτερους αξιωματικούς και στους στρατιώτες ενυπάρχει η αίσθηση της προδοσίας και της εγκατάλειψης από τους υψηλόβαθμους αξιωματικούς⁶².

⁶⁰ Φλάισερ Χάγκεν, *Στέμμα και Σβάστικα, Η Ελλάδα της κατοχής και της Αντίστασης*, ό.π. τ.2, σελ. 99

⁶¹ Για τον αριθμό των αξιωματικών που κατάγονται από την Πελοπόννησο βλ. Βαζαίος Εμ. *Τα άγνωστα παρασκήνια της Εθνικής Αντιστάσεως εις την Πελοπόννησο*, σελ.22. Πετρόπουλος Γ, *Τα Τάγματα Ασφαλείας στην Πελοπόννησο, ιδεολογικές διαστάσεις και μνημονικός λόγος, διπλωματική εργασία*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2007,. σελ 39.

⁶² Μαργαρίτης Γιώργος, *Από την ήττα στην εξέγερση*, Αθήνα, Πολίτης, 1993.

Όλο το επόμενο διάστημα το σώμα των αξιωματικών παραμένει ανενεργό και απέχει από κάθε ένοπλη αντιστασιακή δραστηριότητα. Η ανάθεση από τη δοσιλογική κυβέρνηση πολιτικών καθηκόντων στους αξιωματικούς και κυρίως η εμπλοκή τους με το ζήτημα του επισιτισμού μέσω των επιτροπών του Ερυθρού Σταυρού δημιουργεί προστριβές με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Η δυσαρέσκεια του πληθυσμού για τη στάση της πλειοψηφίας των αξιωματικών έχει καταγραφεί και από όσους κατακρίνουν και από όσους δικαιολογούν αυτή τη στάση⁶³.

Με γλαφυρότητα περιγράφει ο Κ. Παπακωνσταντίνου την παρουσία αξιωματικών στη Μεγαλόπολη:

«...σ όλο αυτό το διάστημα που ο λαός οργανωνόταν κι αντιμετώπιζε τα προβλήματα επιβίωσης αλλά και προετοιμασίας για την ένοπλη αντίσταση καμιά δεκαριά μόνιμοι αξιωματικοί χαζολόγαγαν όλη μέρα στα καφενεία με κύρια απασχόλησή τους πως θα τα βολέψουν καλύτερα. Έκαναν όμως και σχέδια μεγάλα, κριτικάριζαν τις επιχειρήσεις στα διάφορα μέτωπα, ζούσαν ένα δικό τους κόσμο μακριά από το «λαουτζίκο». Θεωρούσαν τους εαυτούς τους ότι ανήκαν σε ιδιαίτερη κάστα. Όσο γι αυτά που έβλεπαν κι άκουγαν για αντίσταση τα θεωρούσαν σαν τρέλες και βλακείες. Αυτοί πίστευαν ότι τη λευτεριά θα τη φέρουν ο βασιλιάς και οι Εγγλέζοι. Πίστευαν ότι χωρίς αυτούς δεν μπορεί να οργανωθεί στρατός και αντάρτικο.»⁶⁴

⁶³ Βαζαίος Εμμ, *Τα άγνωστα παρασκήνια της Εθνικής Αντιστάσεως εις την Πελοπόννησο* σελ. 21, Παπακωνσταντίνου Κωνσταντίνος, *Η νεκρή μεραρχία*, Αλφειός 1987, τ1, σελ. 48, Πανάγου Γεώργιος, *Ιστορίες-μνήμες και βιώματα των ορεινών Καρυωτών*, σελ 85

⁶⁴ Παπακωνσταντίνου Κωνσταντίνος, *Η νεκρή μεραρχία* σελ48

Αλλά και ο Εμμ. Βαζαίος αναφέρει:

«...ντρέπομαι δια το κατόντημά μας, εις τας Πάτρας είμεθα 180 αξιωματικοί, ανώτεροι και κατώτεροι, όλοι των υφίστανται τους εξευτελισμούς των κατακτητών και τους χλευασμούς των πολιτών στα καφενεία και ουδείς έχει το θάρρος και την τόλμη να κινηθεί⁶⁵».

Με λίγα λόγια οι αργόσχολοι αξιωματικοί συνέχιζαν να αμείβονται από το κράτος, περνούσαν την ώρα τους στα καφενεία κάνοντας ασκήσεις επί χάρτου για μια επερχόμενη αντίσταση την οποία θα οργάνωνε η εξόριστη κυβέρνηση και θα στήριζαν οι Βρετανοί.

Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε τις διαστάσεις που πήραν τα Τάγματα Ασφαλείας στην Πελοπόννησο είναι απαραίτητο να διερευνήσουμε τη συγκρότηση, τη δράση και τη διάλυση των αντιστασιακών οργάνωσης των αξιωματικών, του «Ελληνικού Στρατού» αφού πολλά από τα στελέχη του τελευταίου τα συναντάμε και στα ΤΑ.

Ήδη από το καλοκαίρι του 1941 αρχίζει η προσπάθεια συνεννόησης κατώτερων κυρίως αξιωματικών. Στην αρχή ονόμασαν την οργάνωσή τους Οργάνωση Κατώτερων Αξιωματικών (ΟΚΑ) και στη συνέχεια τη μετονόμασαν σε Ελληνικό Στρατό. Με την αλλαγή του ονόματος επιδίωκαν αφενός να παρουσιαστούν ως οι συνεχιστές του προπολεμικού εθνικού στρατού αφετέρου να κερδίσουν την εύνοια του Στρατηγείου της Μέσης Ανατολής⁶⁶. Ο Ε. Σ. λειτουργεί- τουλάχιστον η πλειοψηφία των ομάδων

⁶⁵ Βαζαίος Εμμ. *Τα άγνωστα παρασκήνια της Εθνικής Αντιστάσεως εις την Πελοπόννησο*, σελ. 21

⁶⁶ Πετρόπουλος Γ., *Τα Τάγματα Ασφαλείας στην Πελοπόννησο, ιδεολογικές διαστάσεις και μνημονικός λόγος, διπλωματική εργασία*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2007, σελ 37

του- αντίθετα προς το εγχείρημα του ΕΑΜ. Ουσιαστικά η δράση του είναι ανύπαρκτη ως την άνοιξη του 1943. Μπροστά στη διαφαινόμενη ήττα των δυνάμεων του άξονα αλλά και στην ανάπτυξη του ΕΛΑΣ οι Βρετανοί και η κυβέρνηση της Μέσης Ανατολής αναλαμβάνουν δράση για τη συγκρότηση στρατιωτικών ομάδων που θα αποτρέψουν την εξάπλωση του ΕΛΑΣ στην περιοχή.

Πρώτη επιλογή για τους Βρετανούς φαίνεται να αποτελεί η ίδρυση αντάρτικων ομάδων υπό την αιγίδα του ΕΔΕΣ. Η προσπάθεια αυτή γρήγορα αποτυγχάνει αφού οι αξιωματικοί που δραστηριοποιούνται στην Πελοπόννησο δυσπιστούν τόσο στο πρόγραμμα του Ζέρβα όσο και στο πρόσωπο του αντισυνταγματάρχη Γεωργίου, απεσταλμένου του ΕΔΕΣ στην περιοχή⁶⁷.

Παρά την αποτυχία του αντισυνταγματάρχη Γεωργίου να αφυπνίσει τους αξιωματικούς και να συγκροτήσει ένοπλα τμήματα κάποιες ανταρτοομάδες με μικρό αριθμό μελών και υποτυπωδώς εξοπλισμένες την άνοιξη του 1943 βγαίνουν στο βουνό. Οι ομάδες αυτές ουδέποτε ανέπτυξαν κάποια σοβαρή αντιστασιακή δράση. Αρχηγός τους αναλαμβάνει ο συνταγματάρχης Γιαννακόπουλος ενώ το εγχείρημα καθοδηγεί ο συνταγματάρχης Παπαδόγγονας, μετέπειτα αρχηγός των Ταγμάτων Ασφαλείας⁶⁸.

⁶⁷ Οι αξιωματικοί της Πελοποννήσου είναι κυρίως φιλοβασιλικών πεποιθήσεων και έβλεπαν με καχυποψία τις κινήσεις και το «σοσιαλίζων», στο καταστατικό, πρόγραμμα του Ζέρβα. Εξάλλου ήταν κινηματίας αντιβασιλικός, απότακτος του 1935.

⁶⁸ Παπαστεριόπουλος Ηλίας, *Ο Μωρηάς στα όπλα*, τομ. Α, σελ. 160

Οι προκηρύξεις του ΕΣ είναι ξεκάθαρες ως προς το στόχο: «να εξασφαλίσωσει την τάξιν από τα κακοποιά και αναρχικά στοιχεία...»⁶⁹.

Το εγχείρημα του Ε.Σ. από την αρχή φαίνεται να συνδέει την τύχη του με τη συνεργασία είτε με τις κατοχικές είτε με τις συμμαχικές δυνάμεις. Ο Παπαδόγγονας φέρεται να ζήτησε τη στήριξη των Ιταλών εξ αρχής και όταν αυτοί αρνήθηκαν στράφηκε στους Βρετανούς.

Η ανάπτυξη του ΕΣ συμπίπτει με την συγκρότηση και εξάπλωση του ΕΛΑΣ στην Πελοπόννησο. Ο ΕΛΑΣ μαχητικός, δραστήριος, με αριθμητική υπεροχή έναντι των ομάδων του ΕΣ και με σύνδεση με τις τοπικές κοινωνίες μέσω των οργανώσεων του ΕΑΜ κατορθώνει να επικρατήσει στις περισσότερες συγκρούσεις. Όπως φαίνεται από μια σειρά μαρτυρίες και καταγραφές η τακτική του ΕΛΑΣ είναι ότι καλεί αυτές τις ομάδες είτε να υπαχθούν στη διοίκηση του ΕΛΑΣ είτε να διαλυθούν και τα μέλη τους να επιστρέψουν σπίτια τους⁷⁰.

Καθοριστικής σημασίας για την τελική έκβαση της αντιπαράθεσης ΕΛΑΣ- ΕΣ φαίνεται να έπαιξε η δημοσιοποίηση του συμφωνητικού που φέρεται να υπέγραψε ο Παπαδόγγονας με τους Ιταλούς και που σκοπό είχε την καταπολέμηση του ΕΑΜ. Αν και η εγκυρότητα του συμφωνητικού παραμένει ως και σήμερα αμφιλεγόμενη, γεγονός είναι ότι δυσκόλεψε

⁶⁹ Πετρόπουλος Γ, *Τα Τάγματα Ασφαλείας στην Πελοπόννησο, ιδεολογικές διαστάσεις και μνημονικός λόγος*, ό.π., σελ.48. Ολόκληρη η προκήρυξη του ΕΣ παρατίθεται στο Ζερβής Νίκος, *Καλαμάτα: Κατοχή-Αντίσταση-Απελευθέρωση*, Καλαμάτα 2001.

⁷⁰ Σε αυτό το σημείο συμφωνούν αξιωματικοί που ακολούθησαν διαφορετικές επιλογές. Ενδεικτικά βλ Βαζαίος Εμανουήλ *Τα άγνωστα παρασκήνια της Εθνικής Αντιστάσεως εις την Πελοπόννησο*. Επίσης για τη στάση των αξιωματικών του ΕΣ αναλυτική είναι η παρουσίαση στο Πριόβολος Γιάννης *Μόνιμοι αξιωματικοί στον ΕΛΑΣ, Οικειοθελώς ή εξ ανάγκης*, Αθήνα, Αλφειός 2009.

αφάνταστα την προσπάθεια του Γιαννακόπουλου να παρουσιαστεί ο ΕΣ ως πατριωτική οργάνωση. Κάτω από την πίεση του ΕΛΑΣ ο Γιαννακόπουλος υπέγραψε στις 28 Αυγούστου 1943 σύμφωνο με τον ΕΛΑΣ στο οποίο αποκηρύσσει το σύμφωνο Παπαδόγγονα-Doria ως προδοτικό και προβλέπεται η συνέχιση της δράσης και των δυο οργανώσεων από κοινού ενώ διοικητής του κοινού αρχηγείου ορίζεται ο Γιαννακόπουλος.

Η συμφωνία αυτή επιβεβαιώνει την ηγεμονία του ΕΑΜ. Οι όροι του δυσारेστούν όχι μόνο τους Βρετανούς αλλά και τους αξιωματικούς του ΕΣ. Εξάλλου η στράτευσή τους στις τάξεις του ΕΣ έγινε με κύριο αν όχι και αποκλειστικό σκοπό την καταπολέμηση του ΕΑΜ και την αποκατάσταση της προπολεμικής τάξης. Όπως ήταν αναμενόμενο πολλοί αξιωματικοί δεν αναγνωρίζουν τη συμφωνία και ο Γιαννακόπουλος αναγκάζεται σε παραίτηση. Στην αμφισβήτηση της συμφωνίας που υπέγραψε ο Γιαννακόπουλος πρωτοστατούν οι φιλοβασιλικοί αξιωματικοί Βρεττάκος και Καραχάλιος. Την ίδια στιγμή ο Παπαδόγγονας ζητάει από τους Γερμανούς όπλα για να πολεμήσει τους Κομμουνιστές. Οι Γερμανοί είτε από έλλειψη εμπιστοσύνης είτε από φόβο μήπως τα όπλα καταλήξουν τελικά – ύστερα από τις ήττες του ΕΣ- στα χέρια του ΕΛΑΣ αρνούνται να ικανοποιήσουν το αίτημα του Παπαδόγγονα. Ταυτόχρονα ο Βρεττάκος με τον Καραχάλιο, με τη στήριξη των Γερμανών, αρχίζουν ένοπλη δράση εναντίον του ΕΛΑΣ. Ο Βρεττάκος στη διαδρομή του προς την κεντρική Πελοπόννησο αφοπλίζει, συλλαμβάνει και εκτελεί στελέχη του ΕΑΜ. Ύστερα από περιπλάνηση στην ορεινή Πελοπόννησο και προσπάθεια να συνδεθεί με τους Γερμανούς αφού οι Βρετανοί δεν τον εφοδίασαν με όπλα

όπως ανάμενε, το Τάγμα του Βρεττάκου περικυκλώνεται και διαλύεται από τον ΕΛΑΣ κοντά στην Καλαμάτα. Ο ίδιος συλλαμβάνεται βαριά τραυματισμένος και πεθαίνει λίγες μέρες αργότερα. Οι Γερμανοί έφτασαν στο πεδίο της μάχης όταν όλα είχαν τελειώσει. Ο Καραχάλιος συλλαμβάνεται και ενώ μεταφέρεται εκτελείται από κάποιον αντάρτη.

Ο ΕΣ διαλύεται. Ένα μικρός αριθμός αξιωματικών εντάσσεται στον ΕΛΑΣ, κάποιοι φεύγουν στη Μέση Ανατολή και αρκετοί αναχωρούν για την Αθήνα. Οι τελευταίοι θα γυρίσουν λίγο καιρό αργότερα ως στελέχη των Ταγμάτων Ασφαλείας.

Ο ΕΛΑΣ καταδιώκει τα υπολείμματα των αξιωματικών που συμμετείχαν στον ΕΣ και κρύβονται στις πόλεις. Απαντά με τον ίδιο τρόπο στις συλλήψεις και τις δολοφονίες των ομάδων του ΕΣ. Στην αντιπαράθεση το φθινόπωρο του 1943 επικρατεί ο ΕΛΑΣ. Τίποτα όμως δεν έχει οριστικά κριθεί. Σε λίγους μήνες τη θέση του ΕΣ θα πάρουν τα καλύτερα οργανωμένα και αρτιότερα εξοπλισμένα Τάγματα Ασφαλείας. Η αντιπαράθεση αυτή τη φορά θα είναι πιο σκληρή.

Η συγκρότηση των Ταγμάτων Ασφαλείας

Η ήττα των αντιστασιακών ομάδων του ΕΣ και η ταυτόχρονη κυριαρχία του ΕΛΑΣ σε όλη σχεδόν την ορεινή Πελοπόννησο διόγκωσε τους φόβους του αστικού κόσμου (και) αυτής της περιοχής. Ο φόβος αυτός μεγάλωνε και από τη διαφαινόμενη ήττα των Γερμανικών δυνάμεων και την αβεβαιότητα για το τι θα ακολουθήσει στην Ελλάδα όταν οι δυνάμεις αυτές αποχωρήσουν⁷¹.

Ήδη από το καλοκαίρι του 1943 με πρωτοβουλία και απόφαση⁷² της κυβέρνησης Ράλλη ιδρύθηκαν τα πρώτα τέσσερα «ευζωνικά» τμήματα στην Αθήνα. Στην πράξη συγκροτήθηκαν μεταξύ Οκτωβρίου και Δεκεμβρίου του 1943. Το Φεβρουάριο του 1944 με νέο νόμο προβλέφτηκε η δυνατότητα επέκτασής και στην επαρχία⁷³. Ήδη στην πράξη σε πολλές περιοχές της Πελοποννήσου είχαν αποσταλεί οργανωμένοι στρατιωτικοί πυρήνες οι οποίοι έθεσαν τις βάσεις για τη συγκρότηση ανάλογων ένοπλων ομάδων. Τελικά ιδρύθηκαν 9 ευζωνικά τάγματα συνολικής δύναμης 5.725 ανδρών⁷⁴.

Σκοπός της κυβέρνησης αλλά και των κατακτητών ήταν αφενός η «εξοικονόμηση γερμανικού αίματος», αφετέρου η ενίσχυση του αντιστασιακού μπλοκ. Η ήττα του ΕΑΜ ήταν καθοριστικής σημασίας στόχος γύρω από τον οποίο συσπειρώθηκαν τελικά ετερόκλητες δυνάμεις.

⁷¹ Φλάισερ Χάγκεν, *Στέμμα και Σβάστικα*, ό.π. σελ. 201-202

⁷² ΦΕΚ 1943/Α/180, Ν 260, 15-6-1943

⁷³ ΦΕΚ 1944/Α/48, Ν. 1249, 25-2-1944

⁷⁴ Κωστόπουλος Τάσος, *Η αυτολογακριμένη μνήμη*, Αθήνα, 2005, Φιλίστωρ, σελ. 17

Τα Τάγματα Ασφαλείας παρουσίασαν μεταξύ τους αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις σε ότι αφορά στη σχέση τους με τη δοσιλογική κυβέρνηση, τη στάση τους απέναντι στο Βρετανικό παράγοντα, τη στελέχωση και την επάνδρωσή τους⁷⁵.

Ιδιαίτερη σημασία φαίνεται να έχει η προέλευση των ανδρών που στελέχωσαν τα εν λόγω ένοπλα τμήματα. Καθοριστικό ρόλο έπαιξε η στάση των αξιωματικών οι οποίοι ως τότε, στην πλειονότητά τους, είτε ήταν αδρανείς είτε συμμετείχαν σε αντιστασιακές ομάδες. Αν και το σώμα των αξιωματικών εξακολουθούσε να το διχάζει η παλιά διαχωριστική γραμμή βενιζελικοί –αντιβενιζελικοί στην πορεία της συγκρότησης των Τ.Α. φαίνεται να επικρατούν οι βασιλόφρονες αξιωματικοί και να συσπειρώνονται γύρω από το στόχο της ήττας του εαμικού μπλοκ. Οι όποιες άλλες αντιθέσεις (αξιωματικοί- υπαξιωματικοί, επαγγελματίες στρατιωτικοί- αυτοδημιούργητοι «καπετάνιοι» πχ στη Λακωνία, τοπικιστικές αποχρώσεις) υποχωρούν κάτω από το φόβο της επικράτησης του ΕΑΜ.

Σε ότι αφορά τους απλούς ταγματασφαλίτες τα κίνητρα και η προέλευσή τους ποικίλουν. «*Η φτώχεια και η ανάγκη να επιβιώσουν*»⁷⁶, η επιδίωξη ατομικού πλουτισμού, «*εγκληματικοί τύποι που βρήκαν στον ένοπλο αντικομμουνισμό μια χρυσή ευκαιρία για ξεκαθάρισμα προσωπικών διαφορών*», το μίσος για το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, το οποίο συνήθως διακατείχε εκείνους οι οποίοι είχαν κάποιο συγγενή-θύμα του ΕΑΜ-

⁷⁵ Κωστόπουλος Τάσος, *Η αυτολογοκριμένη μνήμη* ό.π. σελ 14

⁷⁶ Λιλής Πάνος, *Μερικά περιστατικά που συμβήκανε στην Αργολίδα κατά την περίοδο της εχθρικής κατοχής 1941-1944 και έχουν σχέση με τις οργανώσεις της Εθνικής Αντίστασης*

ΕΛΑΣ⁷⁷, η αντικομμουνιστική ιδεολογία φαίνεται να αποτελούν τους κυριότερους παράγοντες που οδήγησαν στη επάνδρωση των Ταγμάτων Ασφαλείας⁷⁸. Οι εκβιασμοί των στελεχών των ΤΑ σε όσους συλλαμβάνουν φαίνεται να αποτελεί συνηθισμένη πρακτική. Χαρακτηριστική είναι η κατάθεση της μητέρας Μ.Κ. του δολοφονημένου γιού της Γ.Κ. στο Ειδικό Δικαστήριο δοσιλόγων στο Ναύπλιο:

«στις 16 Ιουνίου 1944 μετέφερα με το παιδί μου από το Άστρος στην Αθήνα δυο τενεκέδες λάδι. Το λάδι θα το πουλούσαμε για να ζήσουμε. Έξω από το Άργος μας σταμάτησαν σε μπλόκο Γερμανοί και ταγματασφαλίτες. Μας χτύπησαν, πήραν το λάδι και μας άφησαν ελεύθερους. Έπειτα από λίγες μέρες έπιασαν πάλι το παιδί οι κατηγορούμενοι Κ.Β, Π.Γ, Τ.Π και Φ.Γ. Θα το πάρουμε για μια ανάκριση, μου είπαν. Πήγα στο Άργος. Ρώτησα τον Κ.Β. τι θα γίνει με το παιδί. Τίποτα δεν μπορεί να γίνει, μου είπε. Θα πάει στην Κόρινθο. Αν θέλει ας προτιμήσει τα Τάγματα Ασφαλείας από το θάνατο»⁷⁹.

Σημαντικό ρόλο για τις τοπικές κοινωνίες παίζουν και οι τοπικές πολιτοφυλακές των Ταγμάτων στα οπλισμένα χωριά. Σε αυτή την περίπτωση την πρωτοβουλία συγκρότησης τους παίρνει η ηγεσία της κοινότητας (κοινοτάρχης, παπάς κλπ) και η στρατολογία βασίζεται σε

⁷⁷ Στην εμπάθεια για το εαμικό εγχείρημα συναντιόντουσαν όχι μόνο συγγενείς θυμάτων του ΕΛΑΣ αλλά, όσοι είχαν εμποτιστεί από την αντικομμουνιστική προπαγάνδα των προηγούμενων δεκαετιών αλλά και όσοι ένιωθαν ότι κινδυνεύουν τα συμφέροντά τους.

⁷⁸ Κωστόπουλος Τάσος, *Η αυτολογοκριμένη μνήμη* σελ. 30-32

⁷⁹ Αρχείο δοσιλόγων, ΓΑΚ Ναυπλίου, Α.Β.Ε 216, ΔΙΚ.1.16.1, Β21, αριθμός δίκης 56, 19-12-1945. Ύστερα από λίγες μέρες ο νεαρός εκτελέστηκε στην Κόρινθο από γερμανικό απόσπασμα.

συγγενικά δίκτυα⁸⁰. Σε πολλές περιπτώσεις τα συγγενικά δίκτυα αποτελούν τον ασφαλέστερο τρόπο συγκρότησης αυτών των ομάδων.⁸¹

Παρά τις επιμέρους διαφορές οι ένοπλοι δοσιλογικοί μηχανισμοί έχουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά. Φαίνεται μάλιστα να αποκτούν μεγαλύτερη ομοιογένεια το καλοκαίρι του 1944, το καλοκαίρι της πιο σκληρής αντιπαράθεσής τους με τον ΕΛΑΣ. Όλες αυτές οι μονάδες αποτέλεσαν οργανικό τμήμα των κατοχικών στρατευμάτων, συμμετείχαν σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις της Βέρμαχτ, οργάνωσαν αυτοτελώς, πάντα με τη στήριξη των Γερμανών, εκκαθαρίσεις ολόκληρων χωριών από το εαμικό στοιχείο και κατέστρεψαν τη μαζική εαμική βάση σε πολλά χωριά⁸². Η αγριότητα που επιδεικνύουν αυτά τα ένοπλα τμήματα συνδυασμένη με τη γνώση προσώπων και πραγμάτων σε κάθε χωριό ξεχωριστά ξεπερνά πολλές φορές την αντίστοιχη των κατακτητών. Η διαρκής παρουσία των ταγματασφαλιτών στα χωριά και τις πόλεις τις

⁸⁰. Χαρακτηριστικό παράδειγμα εξοπλισμού των κατοίκων ενός χωριού με συλλογική απόφαση αποτελεί ο Αχλαδόκαμπος. Σύμφωνα με την προφορική μαρτυρία (Ιούλιος του 2012) στο γράφοντα του Π. Κ., κατοίκου Κρύας Βρύσης Αργολίδας, για τον τρόπο συγκρότησης και επάνδρωσης του Τ.Α. Αχλαδοκάμπου. Σύμφωνα με αυτή τη μαρτυρία, η οποία επιβεβαιώνεται και από τη συλλογική μνήμη της περιοχής, οι κάτοικοι του Αχλαδόκαμπου εξοπλίστηκαν με πρωτοβουλία του κοινοτάρχη με σκοπό να αντιμετωπίσουν τον ΕΛΑΣ. Οι Γερμανοί, πάντα σύμφωνα με την παραπάνω μαρτυρία, εκβίασαν τους κατοίκους του χωριού να παραδώσουν αυτούς που συμμετείχαν στην επίθεση εναντίον γερμανικής στρατιωτικής φάλαγγας στο δρόμο Τρίπολης- Άργους, κοντά στον Αχλαδόκαμπο. Οι κάτοικοι με πρωτοβουλία του κοινοτάρχη, κατά τη διάρκεια της διαπραγμάτευσης με τους Γερμανούς, υποστήριξαν ότι κανένας κάτοικος του Αχλαδόκαμπου δεν συμμετείχε στη συγκεκριμένη ενέδρα και ότι είναι διατεθειμένοι να πολεμήσουν τον ΕΛΑΣ αρκεί να εξοπλιστούν από τους Γερμανούς. Οι Γερμανοί τους έδωσαν όπλα και το ΤΑ Αχλαδοκάμπου αποτέλεσε ένα από τα ένοπλα σώματα με τη βιαιότερη συμπεριφορά στην περιοχή. Επίσης, Βαζαίος Εμμ *Τα άγνωστα παρασκήνια της Εθνικής Αντιστάσεως εις την Πελοπόννησο*.

⁸¹ Κωστόπουλος Τάσος *Η αυτολογοκριμένη μνήμη* σελ. 32

⁸² Πέρα από την πασίγνωστη πια συμμετοχή ταγματασφαλιτών στα μπλόκα στην Αθήνα είναι αδιαμφισβήτητος ο καθοριστικός τους ρόλος και στις επιχειρήσεις των Γερμανών στην επαρχία. Για να περιοριστούμε μόνο στην Αργολίδα με τη βοήθεια ντόπιων συνεργατών οι Γερμανοί εντόπισαν, εκτέλεσαν δεκάδες χωρικούς και κατέστρεψαν τα σπίτια μελών και «συμπαθούντων» του ΕΑΜ στις επιθέσεις στα χωριά Λίμνες, Καρυά, Χέλι, Γκέρμπεσι, Μπερπάτι, Μαλανδρένι, Φρουσούνα.

Πελοποννήσου κάνει τη ζωή όσων πρόσκεινται φιλικά στο ΕΑΜ αφόρητη.

Η τελική σύγκρουση μετά από αυτές τις συμπεριφορές μοιάζει αναπόφευκτη.

ΕΚΚΑΘΑΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΑΡΓΟΛΙΔΑ:

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΚΑΡΥΑΣ

Η οργάνωση της εκκαθαριστικής επιχείρησης

Την άνοιξη και το καλοκαίρι του 1944 οι Γερμανικές δυνάμεις με τη βοήθεια των ντόπιων συνεργατών τους προβαίνουν σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις καίγοντας χωριά και εκτελώντας ντόπιους κατοίκους⁸³.

Στα πλαίσια αυτών των επιχειρήσεων, το Μάιο της ίδιας χρονιάς, στην ευρύτερη περιοχή της Καρυάς 21 κάτοικοι εκτελέστηκαν και οι υπόλοιποι, εγκατέλειψαν τα σπίτια τους και αναζήτησαν καταφύγιο στα γύρω βουνά.⁸⁴

Φεύγοντας από το χωριό οι Γερμανοί είχαν κάψει τα σπίτια των μελών του ΕΑΜ αλλά και όσων παρείχαν οποιαδήποτε εξυπηρέτηση στις

⁸³ Κωστόπουλος Τάσος *Η αυτολογοκριμένη μνήμη, τα Τάγματα ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνικοφροσύνη*, Αθήνα 2005, Φιλίστωρ. Σελ 41

⁸⁴ Για περισσότερες λεπτομέρειες, Γεώργιος Δ. Πανάγου, *Ιστορίες-μνήμες και βιώματα των ορεινών Καρυωτών*,ό.π.. Επίσης Δανούση Κώστα, ό.π 1994 και αφιέρωμα της εφημερίδας του Συλλόγου των απανταχού Καρυωτών, ΚΑΡΥΑ, φύλλο44, Μάρτιος-Απρίλιος 2013

αντιστασιακές δυνάμεις⁸⁵. Ταυτόχρονα είχαν καταστρέψει όλο το δίκτυο επιμελητείας του ΕΑΜ. Είχαν επίσης σκοτώσει όσα από τα ζώα του χωριού συνάντησαν στο πέρασμά τους. Τα μέλη του ΕΑΜ είχαν κρυφτεί μαζί με τους υπόλοιπους κατοίκους στις πλαγιές του Αρτεμισίου.

Όσοι αντιδρούσαν στην παρουσία του ΕΑΜ στην περιοχή ή είχαν θιγεί από κάποιες πρακτικές του, θεώρησαν πως ήταν μια καλή ευκαιρία να τελειώσουν οριστικά με την παρουσία του ΕΑΜ στο χωριό. Οργάνωσαν στις 31 Ιουλίου, συγκέντρωση στο Δημοτικό Σχολείο της Αγγιλίτσας, συνοικισμού που βρίσκεται στο δρόμο Άργους- Καρυάς.

Στην οργάνωση της συγκέντρωσης πρωτοστάτησαν ο πρόεδρος της κοινότητας Καρυάς Γ. Σ., ο ταγματάρχης του Ελληνικού Στρατού Γ.Κ., ο αδελφός του Ευ.Κ. και ο υπενωμοτάρχης της Χωροφυλακής Ι.Σ. Οι οργανωτές της συγκέντρωσης κατάγονταν από την περιοχή της Καρυάς αλλά διέμεναν στο Άργος. Πολλοί απ' αυτούς βρέθηκαν κατηγορούμενοι, ένα χρόνο αργότερα, με βάση τη ΣΠ 6/1945 για συνεργασία με τον κατακτητή και κατάδοση Ελλήνων πολιτών στους Γερμανούς.

Στη συγκέντρωση πήραν μέρος και κάτοικοι των γύρω συνοικισμών. Για την υπόθεση αυτή κατηγορήθηκαν 30 κάτοικοι της περιοχής⁸⁶.

Σύμφωνα με το απαλλακτικό βούλευμα που εκδόθηκε ένα χρόνο αργότερα από τον Επίτροπο του Ειδικού Δικαστηρίου Δοσίλογων Ναυπλίου, στη συγκέντρωση και στην επιχείρηση που ακολούθησε συμμετείχαν εκπρόσωποι των 300 από τις 350 οικογένειες του χωριού.

⁸⁵ Προφορικές μαρτυρίες Ι. Κ. και Ι. Γ. Επίσης πληροφορίες αντλήθηκαν από το βιβλίο του Γεώργιος Δ. Πανάγου, *Ιστορίες-μνήμες και βιώματα των ορεινών Καρυωτών*

⁸⁶ Βλέπε Βουλεύματα 1945, αριθμ. 274,237, ΓΑΚ Ναυπλίου

Όλες οι μαρτυρίες που διαθέτουμε μιλούν για περίπου 100 άτομα οι περισσότεροι εκ των οποίων οδηγηθήκαν εκεί είτε βιαίως είτε από το φόβο των όσων θα ακολουθούσαν την άρνησή τους⁸⁷.

Στη συγκέντρωση πήρε μέρος ένα ετερόκλητο πλήθος ανθρώπων: γεωργοί και κτηνοτρόφοι της περιοχής, αξιωματικός της χωροφυλακής, ταγματάρχης του Ελληνικού στρατού, κάτοικοι του Άργους οι οποίοι κατάγονταν από την περιοχή αλλά και 4-5 άνδρες των Ταγμάτων Ασφαλείας⁸⁸. Αποφασισμένοι να προβούν στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις φαίνεται να ήταν όσοι κατοικούσαν στο Άργος και οι άντρες των Ταγμάτων Ασφαλείας. *«Πέντε-έξι αλήτες έχουν μείνει. Πάμε να τους μαζέψουμε να τελειώνουμε»* φαίνεται να είναι το κύριο επιχείρημα για να νικηθεί ο φόβος των μόνιμων κατοίκων της περιοχής⁸⁹.

Αντίθετα, οι μόνιμοι κάτοικοι της περιοχής, αντιμετώπισαν με επιφύλαξη τα σχέδια εναντίον των εαμιτών αφού αντιλαμβάνονταν πως όταν τελειώσει η επιχείρηση και φύγουν οι άνδρες των Ταγμάτων Ασφαλείας, θα έμεναν αβοήθητοι σε ενδεχόμενη επίθεση του ΕΛΑΣ. Εξάλλου η εμπειρία από το διπλανό συνοικισμό (Βρούστι) τους έκανε να είναι πολύ επιφυλακτικοί: πριν λίγους μήνες ο ΕΛΑΣ είχε κάψει τα περισσότερα σπίτια του χωριού όταν κάποιοι κάτοικοι κατηγορήθηκαν για συνεργασία με τον κατακτητή. *«Σκεφτήκατε τι αποφασίσατε; Μου 'καψαν*

⁸⁷ Βλέπε προφορικές μαρτυρίες Κ.Π καλοκαίρι 2012, Μάιος 2013, Ι. Γ., καλοκαίρι 2012.

⁸⁸ Βλέπε Βούλευμα 1945, αριθμ.237, ΓΑΚ Ναυπλίου

⁸⁹ Βλέπε προφορικές μαρτυρίες Κ.Π καλοκαίρι 2012, Μάιος 2013, Ι. Γ., καλοκαίρι 2012.

το σπίτι μια φορά, δεν θέλω να μου τα ξανακάψουν» φέρεται να είπε ο ηλικιωμένος Γ. Π.⁹⁰

Η απόφαση που πήραν ήταν, το ίδιο βράδυ κιόλας, να πραγματοποιηθεί η εκκαθαριστική επιχείρηση. Το σχέδιο προέβλεπε και ταυτόχρονη επίθεση δυνάμεων από άλλα χωριά (Λυρκεία, Καπαρέλι).

Ο οπλισμός των κατοίκων περιλάμβανε κάποια όπλα που είχαν από την υποχώρηση του Βρετανικού στρατού, κυνηγητικά όπλα, μαχαίρια, αξίνες και ρόπαλα⁹¹. Από πουθενά δεν προκύπτει ότι οι ντόπιοι κάτοικοι είχαν στην κατοχή τους γερμανικό οπλισμό. Σύμφωνα μάλιστα με τη φιλολογία της εποχής οι Γερμανοί τους είχαν ζητήσει να τους παραδώσουν έναν αριθμό κομμουνιστών για να τους εμπιστευτούν και να τους εξοπλίσουν⁹².

Οι συλλήψεις των μελών του ΕΑΜ

Το μεσημέρι της επόμενης μέρας είχαν συλληφθεί περισσότεροι από 20 κάτοικοι του χωριού. Μεταξύ τους βρισκόταν και πολλά μέλη της ηγεσίας της τοπικής οργάνωσης του ΕΑΜ. Κάποιοι από τους κρατούμενους απελευθερώθηκαν μετά από την παρέμβαση συγγενών τους οι οποίοι

⁹⁰ Προφορική μαρτυρία ΚΠ, ό.π.

⁹¹ Βλέπε Βούλευμα 1945, αριθμ.237, ΓΑΚ Ναυπλίου

⁹² Προφορική μαρτυρία ΚΠ, ό.π.

συμμετείχαν στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις⁹³. Οι κρατούμενοι χωρίστηκαν σε δυο ομάδες.

Η μια ομάδα οδηγήθηκε στο Άργος. Πρόκειται για τους κρατούμενους Σ.Κ., δάσκαλο 36 ετών, τη σύζυγο του Ε.Κ., το τετράχρονο κοριτσάκι τους, Ε.Π. δάσκαλο, 27 ετών, Κ.Σ. δάσκαλο 33 ετών, Ι.Κ. αστυνομικός 33 ετών, Κ.Δ. αγρότης, 20 ετών, Γ.Μ. αγρότης 32 ετών και Ν.Μ. αγρότης 17 ετών. Παραδόθηκαν στην Ελληνική Αστυνομία. Μετά από δυο μέρες, στις 5 Αυγούστου 1944, εκτελέστηκαν από τους Γερμανούς όλοι οι άντρες. Αφέθηκε ελεύθερη μόνο η Ε.Κ. και η τετράχρονη κόρη της.

Η άλλη ομάδα κρατουμένων οδηγήθηκε στη Χούνη, ένα συνοικισμό που απέχει 5 χιλιόμετρα από το Άργος. Κρατήθηκαν στο δημοτικό σχολείο και απελευθερώθηκαν μετά από λίγες μέρες. Στην απόφαση να απελευθερώσουν τους κρατούμενους φαίνεται να οδηγήθηκαν μετά την εκτέλεση των συγχωριανών τους από τους Γερμανούς⁹⁴.

⁹³ Προφορική μαρτυρία Ι.Κ., άνοιξη 2013. Ο Ι.Κ. είναι ανιψιός του δάσκαλου Σ.Κ. στελέχους του ΕΑΜ, ο οποίος συνελλήφθη και εκτελέστηκε από τους Γερμανούς. Ο Ι.Κ. είχε συλληφθεί μαζί με το θείο του αλλά απελευθερώθηκε με την παρέμβαση συγγενικού του προσώπου.

⁹⁴ Γεώργιος Δ. Πανάγου, *Ιστορίες-μνήμες και βιώματα των ορεινών Καρυωτών*, ό.π., σελ.161.

«...εις καταδίωξιν των αναρχικών στοιχείων»

Οι δρόμος της αθώωσης των κατηγορούμενων για συνεργασία με τους κατακτητές

Όπως σε πολλές ανάλογες περιπτώσεις έτσι και στην περίπτωση της Καρυάς τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν έλαβαν χώρα ανάμεσα και σε συγγενικά πρόσωπα. Χαρακτηριστική ήταν η περίπτωση του Ε.Π. του οποίου σύμφωνα με κάποιες μαρτυρίες *«τα χέρια έδεσε ο αδερφός του»*, ο Κ.Π.⁹⁵ Σύμφωνα με άλλες μαρτυρίες ο πατέρας του Ε.Π. πρωτοστάτησε στη σύλληψη τόσο του γιου του όσο και των υπολοίπων μελών και στελεχών του ΕΑΜ⁹⁶.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η προσπάθεια να εξηγηθούν αυτές οι επιλογές από τους ίδιους τους πρωταγωνιστές: *«Αναγκαστήκαμε να σας συλλάβουμε και να σας φέρουμε κάτω για να σας γλιτώσουμε. Αφενός για να μην κάνετε εγκλήματα εσείς αφετέρου γιατί δεν μπορείτε να καταλάβετε ότι κινδυνεύετε από τους κομμουνιστές»* φέρεται να είπε ο Α.Π. στο γιο του και στον ανιψιό του που λίγο πριν είχαν συλληφθεί⁹⁷. Ο Γ. Π. καταγράφει το κλίμα που επικρατούσε: *«Βέβαια, δεν περίμενε να του σκοτώσουν το γιο, ούτε τον ανιψιό, αλλά και κανέναν από τους συλληφθέντες. Σκοπός τους ήταν να τους συλλάβουν, να τους φέρουν κάτω και να διαλύσουν την οργάνωση, ούτως ώστε να μην γκρεμίζουν το δρόμο και να κινδυνεύουν από τους Γερμανούς. Η επιπολαιότητά τους*

⁹⁵ Προφορική μαρτυρία Α.Κ., άνοιξη 2013.

⁹⁶ Γεώργιος Δ. Πανάγου, *ό.π.*, σελ.160.

⁹⁷ *ό.π.*, σελ.160.

όμως ήταν τόσο μεγάλη που άφησαν τους Βρουσιώτες να τους πάρουν τους Καρυώτες συλληφθέντες και να τους πάνε στους Γερμανούς, οι οποίοι τους εκτέλεσαν αμέσως»⁹⁸.

Σύμφωνα με το συγγραφέα η μόνη κατηγορία που μπορούσε να απευθύνει κανείς στους συλληφθέντες ήταν η συμμετοχή τους σε μια οργάνωση η οποία χάλαγε τους δρόμους ώστε να μην μπορούν να περάσουν τα Γερμανικά στρατεύματα.

Η επίσημη άποψη του κράτους, όπως αυτή εκφράστηκε μέσα από τα απαλλακτικά Βουλεύματα για αυτή την υπόθεση, ένα χρόνο αργότερα είναι πιο προσεκτική: «...βγήκαν μαζί με τους φιλόνομους χωρικούς στο βουνό εις καταδίωξιν και σύλληψιν των εγκληματικών τούτων στοιχείων». Και λίγο πιο κάτω: «εξήλθον άνευ συνοδείας Γερμανών ή άλλων εχθρών της χώρας εις καταδίωξιν των αναρχικών στοιχείων. Κατ' αυτήν συνέλαβον περί τους υπεύθυνους των διαπραχθέντων εις βάρος των χωρικών εγκληματικών πράξεων...»⁹⁹

Στα απαλλακτικά Βουλεύματα δεν διατυπώνεται καμιά συγκεκριμένη κατηγορία εναντίον των συλληφθέντων και εκτελεσθέντων εαμιτών. Δεν φαίνεται σε κανένα σημείο αν οι συλληφθέντες- μέλη του ΕΑΜ συμμετείχαν σε κάποια παράνομη ενέργεια της οργάνωσής τους. Περιορίζεται έτσι ο συντάκτης του Βουλεύματος σε γενικόλογες αναφορές περί «αναρχικών στοιχείων» και «φιλόνομων πολιτών». Η συμμετοχή στην οργάνωση του ΕΑΜ ήταν η μόνη κατηγορία που τους είχαν προσάψει. Κι

⁹⁸ Ο.π, σελ.160.

⁹⁹ Βουλεύματα 1945, αριθμ. 274,237, ΓΑΚ Ναυπλίου

από ό,τι φάνηκε, μια τέτοια κατηγορία ήταν αρκετή ώστε να τους οδηγήσει στο εκτελεστικό απόσπασμα.

Τα βουλεύματα του Εφετείου Ναυπλίου που αφορούν στην υπόθεση των συλλήψεων στην Καρυά

Πολύτιμη βοήθεια για την ανασύσταση του κλίματος της εποχής προσφέρει το αρχειακό υλικό που αφορά στα πρακτικά από τις δίκες του Ειδικού Δικαστηρίου Δωσίλογων με έδρα το Ναύπλιο αλλά και στα βουλεύματα που εξέδωσαν οι αρμόδιες Δικαστικές Αρχές¹⁰⁰.

Τα δυο πρώτα έτη λειτουργίας του Ειδικού Δικαστηρίου Δωσίλογων(1945-1946) οι Δικαστικές Αρχές εξέδωσαν μόνο για τους κατοίκους του Νομού Αργολιδοκορινθίας 626 βουλεύματα εκ των οποίων τα 590 ήταν απαλλακτικά¹⁰¹.

Για την υπόθεση των συλλήψεων στην Καρυά και των εκτελέσεων που ακολούθησαν εκδόθηκαν δυο βουλεύματα με τα οποία απαλλάσσονται οι κατηγορούμενοι από κάθε κατηγορία.¹⁰²

¹⁰⁰ Διασώζονται τα πρακτικά των δικών του Ειδικού Δικαστηρίου Δωσίλογων από το 1945 ως και το 1951, για ολόκληρη δηλαδή την περίοδο κατά την οποία λειτούργησε το Ειδικό Δικαστήριο Δωσίλογων. Διασώζονται επίσης τα βουλεύματα που εκδόθηκαν από το 1945 ως και το 1948.

¹⁰¹ Σπανού Γεωργία-Μαρία, *Το φαινόμενο του δωσιλογισμού και οι εκφάνσεις του Διαστάσεις του φαινομένου στο Νομό Αργολιδοκορινθίας μέσα από τα εκδοθέντα βουλεύματα του Ειδικού Δικαστηρίου Δωσιλόγων Ναυπλίου 1945-1946*, ανέκδοτη Διπλωματική Εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο σελ. 90 .

¹⁰² Πρόκειται για τα βουλεύματα 1945, αριθμ. 274,237, ΓΑΚ Ναυπλίου

Οι κατηγορούμενοι για την υπόθεση των συλλήψεων στην Καρυά και των εκτελέσεων που ακολούθησαν παραπέμφθηκαν στη δικαιοσύνη με βάση τη Συντακτική Πράξη 6/1945. Πιο συγκεκριμένα «κατεγγέλθησαν επί παραβάσει του άρθρου 1 εδάφιο στ¹⁰³ της υπ αριθμ. 6 Σ.Π.»¹⁰⁴.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το σκεπτικό του απαλλακτικού βουλεύματος 237/1945 το οποίο αναφέρεται στη συγκεκριμένη υπόθεση.

«...διάφορα αναρχικά στοιχεία εντεταγμένα εις αναρχικάς οργανώσεις κατά το θέρος του 1944 κατεπίεζαν τους χωρικούς δια εγκληματικές ενέργειας των, άλλους εξ αυτών βασανίζοντας ποικιλοτρόπως, και άλλους φονεύοντες δια προσωπικούς λόγους υπό το πρόσχημα της «απελευθερώσεως» της χώρας υπό των Γερμανών...»

«... έλαβον την απόφασιν συσσωματούμενοι εις ενιαία δύναμιν εξέλθουσιν μεθ όλων των φιλόνομων χωρικών ανά τα όρη και τα πέριξ περιοχάς των χωριών των εις καταδίωξιν και σύλληψιν των εγκληματικών τούτων στοιχείων και παράδοσιν αυτών εις τα νόμιμας Ελληνικάς και Στρατιωτικές Αρχάς. Αμέσως δε της αποφάσεως ταύτης έθεσαν σε εφαρμογή και την 3 Αυγούστου 1944 περί τους 150 χωρικοί μεταξύ των οποίων και οι κατηγορούμενοι εξήλθον άνευ συνοδείας Γερμανών ή άλλων εχθρών της χώρας εις καταδίωξιν των αναρχικών στοιχείων. Κατ' αυτήν συνέλαβον περί τους υπεύθυνους των διαπραχθέντων εις βάρος των

¹⁰³ Το άρθρο 1 εδάφιο στ της ΣΠ 6/1945 προέβλεπαι ότι: «διώκονται και τιμωρούνται» στ: «όσοι κατέδωσαν εις τον εχθρόν Έλληνας ή ξένους υπηκόους, εργαζόμενους χάριν του Εθνικού ή Συμμαχικού αγώνος ή ενήργησαν δια την ανακάλυψιν ή σύλληψή των. Αποτελεί ιδιαίτεραν επιβαρυντικήν περίπτωσιν η τυχόν καταδίκη του καταδοθέντος ή συλληφθέντος.»

¹⁰⁴ Βούλευμα 274, ΓΑΚ Ναυπλίου

χωρικών εγκληματικών πράξεων, ους και παρέδωσαν εις τα εν Άργει Ελληνικάς Στρατιωτικές Αρχάς, δια την νόμιμον δίωξίν των. Αλλ' εκεί- οι Γερμανοί λόγω αντιποίνων- παρέλαβον αυτοίς εκ των χειρών των Ελληνικών Αρχών και εξετέλεσαν αυτοίς μετά δυο ημέρας»¹⁰⁵

Ανάλογου περιεχομένου είναι και το απαλλακτικό βούλευμα 274/1945 με το οποίο απαλλάχτηκαν οι κατηγορούμενοι για την ίδια υπόθεση.

«Επί της εξετάσεως των πολυάριθμων μαρτύρων της κατηγορίας και των απολογιών των κατηγορουμένων, προκύπτει ότι ο πρώτος κατηγορούμενος Γ.Σ. Πρόεδρος της Κοινότητας Καρυάς, καθ' ου κυρίως βάλλουν οι μηνυταί, καθ' ου σκοπών να αντιδράσουν εις τους Εαμ Κομμουνιστάς, οίτινες ελυμαίνοντο το χωρίον του, και οίτινες οι κάτοικοι είχαν εξαιτίας των συλλήψεων και εκτελέσεων υπό των ανατρετών, εξεγερθή, ετέθη επικεφαλής των νομοταγών κατοίκων, αντιπροσωπευόντων 300 εκ των 350 οικογενειών του χωριού και οπλισμένοι όπλα, δίκανα, μαχαίρας, αξίνας και τη συνδρομή 4 ή 5 ανδρών Ταγμάτων Ασφαλείας, εξεστράτευσαν εις τα πλησίον του χωριού δάση όπου εκρύπτοντο οι εκ του χωριού των υπεύθυνοι και καθοδηγηταί και λοιποί τιτλούχοι της οργανώσεως. Η εξ αυτών μεταξύ των οποίων και τους άνω τρεις άνδρες και μια γυναίκα, ους απέστειλον εις Άργος εις την εκεί Αστυνομίαν και κατέλυσαν αυτάς και παραλαβόντες δε τους εκεί

¹⁰⁵ Βούλευμα 237, ΓΑΚ Ναυπλίου

κρατούμενους, τους εξετέλεσαν εν Άργει, μεταξύ αυτών και τους τρεις ως άνω παθόντες»¹⁰⁶.

Από την αρχή τα απαλλακτικά βουλεύματα δεν αφήνουν περιθώρια για παρερμηνείες: οι πολίτες χωρίζονται σε «νομοταγείς» και σε «αναρχικά στοιχεία». Τα μέλη του ΕΑΜ θεωρούνται μη νομοταγείς πολίτες γεγονός που νομιμοποιεί τη δράση των «νομοταγών» συγχωριανών τους, δηλαδή τη σύλληψή τους με τη συνδρομή των Ταγμάτων Ασφαλείας. Οι Δικαστικές Αρχές αποδέχονται δηλαδή ότι οι πολίτες μπορούσαν να «πάρουν το νόμο στα χέρια τους» και να συλλαμβάνουν όποιον αυτοί θεωρούν ύποπτο.

Για τις Δικαστικές Αρχές φαίνεται να μην έχει καμία σημασία αν τα συγκεκριμένα μέλη του ΕΑΜ είχαν κάποια εμπλοκή στις υποθέσεις για τις οποίες κατηγορείται το ΕΑΜ. Αν με κάποιο τρόπο συμμετείχαν στη λήψη των αποφάσεων ή στην εκτέλεσή τους. Αρκούσε το γεγονός ότι ήταν μέλη του ΕΑΜ.

Το βασικό επιχείρημα βέβαια που χρησιμοποιεί το δικαστήριο για την οριστική απαλλαγή των κατηγορούμενων είναι ότι αυτοί δεν παρέδωσαν τους συλληφθέντες στους Γερμανούς αλλά στις Ελληνικές Αρχές. Γίνεται αποδεκτό από το δικαστήριο το επιχείρημα των κατηγορούμενων ότι σκοπός τους ήταν η τιμωρία των συλληφθέντων από τις Ελληνικές Αρχές και όχι η παράδοση τους στις δυνάμεις του κατακτητή. Ακόμη κι αν υποθέσει κανείς ότι οι κάτοικοι του χωριού που συμμετείχαν στην εκκαθαριστική επιχείρηση δε φαντάζονταν ότι οι συλληφθέντες θα

¹⁰⁶ Βούλευμα 274, ΓΑΚ Ναυπλίου

εκτελούνταν από τους Γερμανούς είναι βέβαιο ότι τα μέλη των Ταγμάτων Ασφαλείας που πρωταγωνίστησαν ήξεραν την κατάληξη αυτής της υπόθεσης.

Στα απαλλακτικά Βουλεύματα της συγκεκριμένης υπόθεσης συναντά κανείς τα επιχειρήματα που κυριαρχούν εκείνη την περίοδο. Βρισκόμαστε στο Φθινόπωρο του 1945, δέκα μήνες μετά την ήττα του εαμικού μπλοκ το Δεκέμβρη του 1944 και 8 μήνες μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας.

Πρόκειται για επιχειρηματολογία του κατοχικού πρωθυπουργού Ι. Ράλλη¹⁰⁷ που αξιωματικά πλέον αποδέχονται οι δικαστικές αρχές.

Την ίδια περίοδο χιλιάδες πολίτες αριστερών φρονημάτων πέφτουν θύματα της «λευκής τρομοκρατίας». Ταυτόχρονα ο δικαστικός λόγος σε πολλές περιπτώσεις υιοθετεί τη ρητορεία και τα επιχειρήματα των παρακρατικών οργανώσεων¹⁰⁸.

Η υπερασπιστική γραμμή των κατηγορούμενων στη συγκεκριμένη υπόθεση, σε μια σειρά άλλες υποθέσεις που ερευνά το Ειδικό Δικαστήριο Δωσίλογων Ναυπλίου¹⁰⁹ αλλά και σε άλλα Ειδικά δικαστήρια Δωσίλογων σε όλη την Ελλάδα φαίνεται να στηρίζεται στην υποβάθμιση-αν όχι στην ολική άρνηση- των σχέσεων τους με τον κατακτητή και στην ανάδειξη του αγώνα τους κατά του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ¹¹⁰.

¹⁰⁷ Κωστόπουλος Τάσος, *ό.π.*, σελ 11-13

¹⁰⁸ Σπανού Γεωργία-Μαρία *ό.π.* σελ. 94

¹⁰⁹ *ό.π.*

¹¹⁰ Βόγλης Πολυμέρης, Εισαγωγή στο Στράτος Ν. Δορδανάς, *Η Γερμανική στολή στη ναφθαλίνη, επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία. 1945-1974*, βιβλιοπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ, Αθήνα 2011.

Το αντιεαμικό μπλοκ

Από την έρευνά μας και τα στοιχεία που είχαμε στη διάθεσή μας δεν κατέστη δυνατό να διευκρινιστεί ο ρόλος του αξιωματικού Κ.Γ. που πήρε μέρος στη συγκέντρωση η οποία σχεδίασε τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στην Καρυά.¹¹¹ Μπορούμε μόνο να υποθέσουμε ότι συμμετείχε στα Τάγματα Ασφαλείας. Η προπολεμική φιλοβασιλική τοποθέτησή του διευκόλυνε μια τέτοια επιλογή.

Με τον ίδιο τρόπο μπορούμε να ερμηνεύσουμε τη συμμετοχή του υπενωμοτάρχη Σ.Ι στη συγκέντρωση των κατοίκων αλλά και στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις.

Στην οργάνωση της επιχείρησης φαίνεται να έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο και ο πρόεδρος της κοινότητας Γ.Σ.¹¹² Οι σχέσεις του με τις κατοχικές δυνάμεις, η δημόσια εχθρική τοποθέτησή του απέναντι στις δυνάμεις του ΕΑΜ καθώς και η φιλομοναρχική στάση του πριν τον πόλεμο με βεβαιότητα θα οδηγούσαν σε απώλεια του αξιώματός του αν επικρατούσε το εαμικό μπλοκ. Με άλλα λόγια η διατήρηση του αξιώματός του και ό,τι αυτό συνεπάγεται ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με την επικράτηση του αντιεαμικού μπλοκ.

Όσο κι αν τον πρώτο λόγο στην προετοιμασία της εκκαθαριστικής επιχείρησης τον είχαν πιο εμπειροπόλεμα στελέχη (αξιωματικός

¹¹¹ Στο απαλλακτικό βούλευμα 237/1945 αναφέρεται: «...και τη συνδρομή 4 ή 5 ανδρών Ταγμάτων Ασφαλείας...». Δεν κατονομάζονται τα μέλη των ΤΑ που συμμετείχαν στην επιχείρηση

¹¹² Προφορική μαρτυρία Κ.Π. στον γράφοντα, καλοκαίρι 2012.

Ελληνικού Στρατού, υπενωμοτάρχης Ελληνικής Αστυνομίας, πρόεδρος κοινότητας, μέλη των Ταγμάτων Ασφαλείας) χωρίς τη συμμετοχή των απλών χωρικών θα ήταν αδύνατη η διεξαγωγή της επιχείρησης.

Εκεί που η έρευνα χρειάζεται μια πιο διεισδυτική ματιά είναι στην προσπάθειά της να ερμηνεύσει τη στάση των απλών κατοίκων της περιοχής. Να απαντήσει δηλαδή στο ερώτημα ποιοι είναι εκείνοι οι παράγοντες που οδήγησαν τους απλούς χωρικούς να οπλιστούν και να αναζητήσουν τους εαμίτες συγχωριανούς τους στα γειτονικά βουνά με σκοπό την πολιτική και επιχειρησιακή εξουδετέρωση, ακόμα και τη βιολογική εξόντωσή τους.

Τα εργαλεία ερμηνείας που αποτελούν κοινό τόπο στη βιβλιογραφία δεν φαίνεται, το καθένα από μόνο του, να εξηγεί με επάρκεια αυτή την επιλογή των κατοίκων. Αντίθετα είναι απαραίτητος ο συνδυασμός πολλών και διαφορετικών προσεγγίσεων για να αναλυθεί με σχετική πληρότητα αυτή η επιλογή των κατοίκων.

Οι χωρικοί δεν συμμετείχαν στην επιχείρηση περιμένοντας να λύσουν το πρόβλημα της φτώχειας τους. Δεν περίμεναν ότι αν εξολοθρεύσουν τους εαμίτες συντοπίτες τους θα λύσουν το πρόβλημα του βιοπορισμού τους.

Επίσης δεν μπορούν να ενταχτούν στην κατηγορία «εγκληματικοί τύποι» αφού από πουθενά, ως τότε, δεν προκύπτει τέτοια συμπεριφορά. Εξάλλου κατά τη διάρκεια της κατοχής δεν αναμείχτηκαν σε υποθέσεις μαύρης αγοράς αφού όλες οι οικογένειες ήταν σχεδόν το ίδιο φτωχές για

να αγοράσουν ή να πουλήσουν τα περιορισμένης αξίας κτήματά τους και η κινητή περιουσία τους ήταν μηδαμινής αξίας.

Τέλος η περιοχή της Καρυάς ήταν μια φτωχή περιοχή στην οποία δεν υπήρχαν μεγάλες ιδιοκτησίες. Ο αγροτικός κλήρος ήταν κατανεμημένος σε μεγάλο αριθμό, μικρών ιδιοκτησιών. Οι κάτοικοι της περιοχής συμπλήρωναν το γλίσχρο εισόδημά τους εργαζόμενοι ως εποχικοί εργάτες γης, στα πεδινά της Αργολίδας και της Κορινθίας¹¹³. Με άλλα λόγια οι ταξικές διαιρέσεις στο συγκεκριμένο χωριό ήταν περιορισμένες αν και όχι ανύπαρκτες.

Ίσως ο διπλός φόβος που ένιωθαν να μας δίνει ένα επιπλέον εργαλείο για να ερμηνεύσουμε την επιλογή τους.

Από τη μια ο φόβος πως αν αρνηθούν να συμμετέχουν θα υποστούν τις συνέπειες από την πλευρά της κατοχικής κυβέρνησης. « *Είμαστε ο Ελληνικός Στρατός, θα καθαρίσουμε τους συμμορίτες και τους συνοδοιπόρους τους*» φέρεται να κραύγαζαν ο αξιωματικός και τα μέλη των Ταγμάτων Ασφαλείας στη συγκέντρωση των κατοίκων¹¹⁴.

Από την άλλη ο φόβος πως αν το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ συνεχίσει να σαμποτάρει τους δρόμους και να επιτίθεται στους Γερμανούς τα αντίποινα των Γερμανών θα τα πληρώσουν κυρίως οι απλοί χωρικοί. Δεν είχαν περάσει ούτε τρεις μήνες (Μάης 1944) από τότε που οι Γερμανοί σε αντίποινα για την ενέδρα του ΕΛΑΣ σε Γερμανική αυτοκινητοπομπή στον Αχλαδόκαμπο εκτέλεσαν, σε πολύ κοντινή απόσταση από σχολείο είκοσι έναν πολίτες,

¹¹³ Ν.Η. Αναγνωστόπουλος και Γ.Α. Γάγαλης, *Η Αργολική Πεδιάδα*, Αρχείο γεωργοοικονομικών μελετών ΑΤΕ, σελ. 161

¹¹⁴ Προφορικές μαρτυρίες Κ.Π. (παρών στη συγκέντρωση) και Ι.Γ.

κατοίκους των γύρω συνοικισμών¹¹⁵. Αξίζει να σημειωθεί πως κανένας από τους εκτελεσθέντες δεν είχε σχέση με το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Η πολιτική τοποθέτηση, κατά τη δεκαετία του 1930, της πλειοψηφίας των κατοίκων των χωριών και των συνοικισμών που εξετάζουμε ίσως μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε καλύτερα τη στάση τους στο συγκεκριμένο επεισόδιο, αλλά και συνολικά, τις επιλογές τους την περίοδο της Κατοχής και της Αντίστασης.

Ολόκληρη η Πελοπόννησος παραμένει μια, πολιτικά, συντηρητική περιοχή. Τα πελατειακά δίκτυα είναι πανίσχυρα και οι τοπικές ελίτ συνδέονται με την κρατική εξουσία ελέγχοντας και διαμεσολαβώντας κάθε πτυχή της οικονομικής κοινωνικής και πολιτικής δραστηριότητας¹¹⁶. Κατά κανόνα στηρίζουν και στηρίζονται από το Λαϊκό κόμμα. Ενδεικτικά από αυτή την άποψη είναι τα αποτελέσματα των εκλογών της 23^{ης} Ιανουαρίου του 1936 στην επαρχία Άργους: το κόμμα των Φιλελευθέρων συγκέντρωσε 1.708 ψήφους (ποσοστό 22%) το Λαϊκό κόμμα 5.221 ψήφους (ποσοστό 68%) και το Παλλαϊκό Μέτωπο 120 ψήφους (ποσοστό 1,5%)¹¹⁷.

Τα εκλογικά ποσοστά στα εκλογικά τμήματα της περιοχής της Καρυάς δεν καταφέραμε να τα εντοπίσουμε. Ωστόσο όλες οι μαρτυρίες που έχουμε στη διάθεση μας επιβεβαιώνουν τις φιλοβασιλικές επιλογές της πλειοψηφίας των κατοίκων.

¹¹⁵ Δανούση Κώστα, σελ.12-14. Επίσης Ανδρέα Χ. Χριστόπουλου *Οι Ιταλογερμανοί στην Αργολίδα*,. σελ.120.

¹¹⁶ Πετρόπουλος Γιώργος, *Τα Τάγματα Ασφαλείας στην Πελοπόννησο, ιδεολογικές διαστάσεις και μνημονικός λόγος*, ό.π., σελ. 34

¹¹⁷ Σε εθνικό επίπεδο τα αποτελέσματα ήταν: Βενιζελικοί 44,17%, Φιλομοναρχικά κόμματα 47,59%, Παλλαϊκό Μέτωπο 5.76% πηγή <http://el.wikipedia.org/wiki>

Παρεπόμενο ίσως αυτής της πολιτικής επιλογής της πλειοψηφίας των κατοίκων είναι και η φιλήσυχη στάση τους κατά τη διάρκεια της Κατοχής.

« Είχαμε χωριστεί στα δυο. Οι πάνω νόμιζαν ότι μπορούν να τα βάλουν με τους Γερμανούς. Εμείς εδώ κάναμε τη δουλειά μας. Πείνα, φτώχεια. Ψωμί τίποτα. Κι έρχονταν και οι Γερμανοί και μας σκότωναν. Αλλά τους προκαλούσαν κι οι Αντάρτες»¹¹⁸. Η μαρτυρία του Κ.Π. μας βοηθάει να δούμε τη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα-από τη μια- σε αυτούς που προσπαθούσαν να επιβιώσουν προσαρμόζοντας τη ζωή τους στα όρια της νομιμότητας των κατοχικών κυβερνήσεων και των κατοχικών δυνάμεων ακόμη και όταν αυτές τους άλλαζαν ή και τους απειλούσαν τη ζωή. Από την άλλη πλευρά βρίσκονταν αυτοί που αμφισβητούσαν τα όρια αυτής της νομιμότητας και ταυτόχρονα έθεταν πολιτειακά, πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα τα οποία ανέτρεπαν την κυριαρχία των τοπικών ελίτ. Ήταν επομένως αναμενόμενο να αντιμετωπίζονταν-τουλάχιστο- με επιφυλακτικότητα από την πλειοψηφία των συντηρητικών κατοίκων. Στα μάτια αυτών των κατοίκων φαινόταν ότι κινδύνευε να καταρρεύσει ο κόσμος τους, ο μόνος υπαρκτός κόσμος γι' αυτούς.

Μια ακόμη διαχωριστική γραμμή φαίνεται να υπάρχει ανάμεσα στους «πάνω» και στους «κάτω»: οι «πάνω» είναι οι κάτοικοι της Καρυάς, οι «κάτω» οι κάτοικοι των συνοικισμών που βρίσκονται στο δρόμο Άργους-Καρυάς, ιδιαίτερα αυτοί που τα σπίτια τους βρίσκονται πιο κοντά στην πόλη του Άργους.

¹¹⁸ Προφορική μαρτυρία Π.Κ., κατοίκου της περιοχής, καλοκαίρι 2012

Η πλειοψηφία των πρώτων στήριξε και συμμετείχε στο εαμικό μπλόκ.¹¹⁹ Αντίθετα, η πλειοψηφία των δεύτερων τάχτηκε με το αντισταμικό μπλοκ.

Η γεωγραφική εγγύτητα των δεύτερων στα προπολεμικά πελατειακά δίκτυα της περιοχής θα μπορούσε να είναι ένας λόγος που τους οδήγησε σε αυτή την επιλογή.

Το εαμικό εγχείρημα το οποίο προτάσσει ένα δικό του τρόπο διαχείρισης της κατοχικής συγκυρίας αλλά και νέο τρόπο οργάνωσης της ζωής στη μεταπολεμική Ελλάδα, δεν έπεισε τους κατοίκους της «κάτω» περιοχής. Από τη στιγμή μάλιστα που το ΕΑΜ απαιτούσε τη συμμετοχή τους στον απελευθερωτικό αγώνα (είτε με τη συνεισφορά τους σε τρόφιμα, ρούχα κλπ, είτε με τη συμμετοχή τους σε αγγαρείες) άρχισαν να δυσανασχετούν και να αναζητούν τρόπους να αρνηθούν αυτή τη συμμετοχή.

Αν συνυπολογίσει κανείς τις πολιτικές και ιδεολογικές διαδρομές τους μπορεί να κατανοήσει την επιλογή τους να εναντιωθούν στο εγχείρημα του ΕΑΜ.

Η μελέτη των λόγων που οδήγησαν κατοίκους της περιοχής να στραφούν κατά του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ θα ήταν ελλιπής αν δεν εξέταζε και τη στάση του ίδιου του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

Οι καταγγελλόμενοι ξυλοδαρμοί, οι εκτελέσεις κάποιων που κατηγορήθηκαν για συνεργασία με τους κατακτητές αμαύρωναν την

¹¹⁹ Προφορική μαρτυρία Κ.Ι, κατοίκου της περιοχής, καλοκαίρι 2012

εικόνα που προσπαθούσε να οικοδομήσει το ΕΑΜ και έφερναν τους, πολιτικά συντηρητικούς, κατοίκους πιο κοντά στις αντι-εαμικές ομάδες. Με άλλα λόγια αποδέχονταν πιο εύκολα την αντικομμουνιστική προπαγάνδα που την περίοδο εκείνη έπαιρνε μεγάλες διαστάσεις.

Φαίνεται μάλιστα ότι η τακτική του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ να σκληρύνει τη στάση του μετά τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις των Κατοχικών δυνάμεων και των Ταγμάτων ασφαλείας και να προβαίνει– σύμφωνα με την αντιστασιακή ιστοριογραφία– σε συλλήψεις, κρατήσεις ακόμα και εκτελέσεις, δεν έβρισκε σύμφωνο το σύνολο του εαμικού μπλοκ. *«Κάναμε το χωριάτη της Καρυάς, που έχει ένα στρέμμα πέτρες, να πάρει το όπλο, για να προστατέψει την ιδιοκτησία του»* φέρεται να δήλωσε ο Θεόδωρος Βλασταράς¹²⁰, υπεύθυνος ΕΑΜ στην πόλη του Άργους, διαφωνώντας με αυτές τις πρακτικές του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ.

¹²⁰ Δανούση Κώστα, ό.π. Εκεί αναφέρεται ότι ο Θεόδωρος Βλασταράς ήταν αριστερός διανοούμενος ο οποίος διαφώνησε με την γραμμή του ΚΚΕ το καλοκαίρι του 1944 για εκκαθαρίσεις αντιδραστικών.

Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΟΥ ΑΡΓΟΥΣ¹²¹

Ήδη από το καλοκαίρι του 1944 είναι κοινή πεποίθηση όλων ότι η συνθηκολόγηση των Γερμανών και η αποχώρησή τους από την Ελλάδα είναι θέμα των επόμενων μηνών. Όλες οι πλευρές προετοιμάζονται για την επόμενη μέρα¹²². Η αποχώρηση των Γερμανών από την Πελοπόννησο άρχισε το πρώτο δεκαήμερο του Σεπτεμβρίου. Από το Άργος ο τελευταίος στρατιώτης της Γερμανικής φρουράς αποχώρησε στις 15 Σεπτεμβρίου. Όπως και στις πόλεις που απελευθερώθηκαν νωρίτερα (Καλαμάτα, Τρίπολη, Σπάρτη) έτσι και στο Άργος τέθηκε το ζήτημα της διοίκησης της πόλης. Ο ΕΛΑΣ παρουσιάζεται έτοιμος να καταλάβει την πόλη. Την ίδια στιγμή αξιόλογη δύναμη των Ταγμάτων Ασφαλείας, της χωροφυλακής αλλά και της Πολιτοφυλακής βρίσκεται οχυρωμένη σε κεντρικά κτίρια της πόλης αλλά και στους κοντινούς λόφους.

Εκπρόσωποι του ΕΑΜ επικοινωνούν με επιφανείς πολίτες της πόλης του Άργους και ζητούν συνάντηση μαζί τους. Σκοπός της συνάντησης είναι η διαμόρφωση των όρων αναίμακτης εισόδου του ΕΛΑΣ στο Άργος. Η επιτροπή που συγκροτήθηκε αποτελείτο από: τον Αρχιμανδρίτη Χρυσοστ. Δεληγιαννοπούλο, τους δικηγόρους Μιχαήλ Στάμου και Στέφανο Μακρή, το συμβολαιογράφο Παναγιώτη

¹²¹ Οι πληροφορίες που παρατίθενται σε αυτό το κεφάλαιο βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στο άρθρο του Κ. Δανούση στο περιοδικό Αναγέννηση, Δανούσης Κ. ό.π. Στηρίζονται επίσης σε προφορικές μαρτυρίες στον γράφοντα των Μπεκιάρη Γιάννη (καλοκαίρι 2014), Κλαδούχου Βαγγέλη (καλοκαίρι 2012)

¹²² Δανούσης Κώστα, 1944-1994: 50 χρόνια από την απελευθέρωση του Άργους από τους Γερμανούς ό.π.

Διδασκαλόπουλο, το φαρμακοποιό Νικόλαο Παπανικολάου και το βιομήχανο Γεώργιο Ρασσιά. Η επιτροπή φαίνεται πως είχε την έγκριση και την αποδοχή τόσο των εκπροσώπων του ΕΑΜ όσο και των επικεφαλής των Ταγμάτων Ασφαλείας και της χωροφυλακής. Τα κριτήρια επιλογής των μελών της επιτροπής φαίνεται πως έχουν να κάνουν κυρίως με τη στάση τους στη διάρκεια της κατοχής. Σχεδόν όλα τα μέλη της επιτροπής είχαν σημαντική συμβολή στην επίλυση του επισιτιστικού προβλήματος των κατοίκων αλλά και στη διανομή της βοήθειας μέσω του Ερυθρού Σταυρού. Από τη σύνθεση της επιτροπής γίνεται φανερό η διάθεση του ΕΑΜ να απευθυνθεί σε ευρύτερους κοινωνικούς και πολιτικούς χώρους.

Η επιτροπή των κατοίκων συνεδριάζει στο Άργος με την παρουσία του Νομάρχη, εκπροσώπων της πολιτοφυλακής, της χωροφυλακής και των Ταγμάτων Ασφαλείας¹²³. Μέλη της επιτροπής αντιλαμβάνονται ως προσπάθεια χειραγώγησής τους τις παρεμβάσεις των εκπροσώπων των Ταγμάτων Ασφαλείας και αντιδρούν έντονα¹²⁴.

Στις 11 Σεπτεμβρίου η επιτροπή μεταβαίνει στο χωριό Γκέρμπεσι (Μιδέα) και συναντιέται με εκπροσώπους του εαμικού μπλοκ. Από την πλευρά του ΕΑΜ η συμμετοχή είναι επίσης πολυπρόσωπη. Συμμετέχουν οι Κ. Μάρας, Γραμματέας των ΕΑΜικών Οργανώσεων Αργοναυπλίας, Νικόλ. Γεωργόπουλος, μέλος της Επαρχιακής Επιτροπής ΕΑΜ

¹²³ Δανούσης Κ. 1944-1994: 50 χρόνια από την απελευθέρωση του Άργους από τους Γερμανούς σελ 14. Παρατίθεται γραπτή μαρτυρία του δικηγόρου Στέφανου Μακρή για την προετοιμασία της επιτροπής. «...επιχείρησαν να μας δώσουν εντολές να διαβιβάσωμεν εις τας οποίας αντεδράσαμεν...»

¹²⁴ Δανούσης Κ. ό.π. Γραπτή μαρτυρία του βιομήχανου Γεωργίου Ρασσιά

Αργοναυπλίας, Μ.Αντωνίου, Καπετάνιος Λόχου 6^{ου} Συντάγματος, Τάκης Γεωργιάδης, αντιπρόσωπος του Κομμουνιστικού Κόμματος, Κ. Ξύδης, Διοικητικός Αντιπρόσωπος, Θ.Βλασταράς, υπεύθυνος ΕΑΜ Πόλεως Άργους.

Οι διαπραγματεύσεις ήταν πολύωρες. Η επιτροπή κατοίκων αφού ξεκαθάρισε ότι δεν είναι εκλεγμένη και ως εκ τούτου δεν έχει η ίδια μεγάλα περιθώρια διαπραγματεύσεων, ζήτησε εγγράφως τις προτάσεις της εαμικής πλευράς ώστε να τις μεταφέρει στο Άργος και *«εν ευθέτω χρόνω να απαντήσωμε με τις απόψεις της πόλεως»*¹²⁵.

Οι εκπρόσωποι του ΕΑΜ, αφού φιλοξένησαν με άψογο τρόπο την επιτροπή, παρακολούθησαν μαζί της την παρέλαση ένοπλου λόχου του ΕΛΑΣ και της παρέδωσαν εγγράφως τις προτάσεις της.

Τα επίμαχα ζητήματα ήταν η τύχη των μελών των Ταγμάτων Ασφαλείας και η διοίκηση της πόλης.

Για το πρώτο ζήτημα το ΕΑΜ ήταν ξεκάθαρο: καλεί τους ταγματασφαλίτες να παραδώσουν τον οπλισμό τους στην επιτροπή διοίκησης της πόλης και να διαλύσουν τα Τάγματα Ασφαλείας. Επισημαίνει ότι η απόφαση για διάλυση των Ταγμάτων Ασφαλείας είναι απόφαση της Εθνικής Κυβέρνησης. Τους διαβεβαιώνει ότι δεν θα ληφθεί κανένα μέτρο εναντίον τους και ότι η τύχη τους θα κριθεί από την Εθνική κυβέρνηση μετά την εγκατάστασή της στο ελεύθερο ελληνικό έδαφος. Τους διαβεβαιώνει επίσης ότι μπορεί ο

¹²⁵ Δανούσης Κ. ό.π., Γραπτή μαρτυρία του βιομήχανου Γεωργίου Ρασιά

καθένας να καταταγεί στον εθνικό στρατό «εκτός μόνον εάν έχει προθή εις αυτοπροσώπους εγκληματικές και προδοτικές πράξεις¹²⁶».

Σε ότι αφορά στο ζήτημα της διοίκησης της πόλης κατά τη μεταβατική περίοδο, η πρόταση του ΕΑΜ είναι αυτή να ασκηθεί από μια εικοσιπενταμελή επιτροπή η οποία θα εκλεγεί από το λαό αμέσως μετά την απελευθέρωση του Άργους.

«Η συγκροτηθησόμενη διά την τάξιν Εθνική Πολιτοφυλακή, η Αγροφυλακή και Χωροφυλακή εξαιρουμένων των οργάνων εκείνων τα οποία έδρασαν αποδεδειγμένως υπέρ του κατακτητού, θα υπακούει εις τας διαταγάς της ως άνω Λαϊκής Επιτροπής¹²⁷».

Τέλος διαβεβαιώνουν με έμφαση ότι

«Εγγυώμεθα ότι τηρούντες κατά γράμμα τας εντολάς της Κυβερνήσεως θα καταβάλλομεν, πάσαν προσπάθειαν και εις ουδεμίαν περίπτωση θα επιτραπούν αυτοδικίες και αντεκδικήσεις, ως και μέτρα εναντίον πολίτου διά πράξεις αναγομένας εις το παρελθόν του. Αναγνωρίζεται η ελευθερία της γνώμης, της συνειδήσεως και του λόγου εις πάντας τους πολίτας¹²⁸».

¹²⁶ Τα έγγραφα του ΕΑΜ και η απάντηση της επιτροπής των πολιτών του Άργους βρίσκονται στην πρωτότυπη μορφή τους στη Βιβλιοθήκη του Δαναού στο Άργος. Παρατίθενται επίσης και στο περιοδικό Αναγέννηση στο τεύχος 321, αφιέρωμα στα 50 χρόνια από την απελευθέρωση του Άργους στο άρθρο του Κ. Δανούση.

¹²⁷ Ό.π.

¹²⁸ Ό.π.

Με έμφαση επίσης καταγράφεται η πεποίθηση των αντιπροσώπων του ΕΑΜ και του ΚΚΕ ότι μιλούν εκ μέρους της Εθνικής Κυβέρνησης της οποίας τις αποφάσεις υλοποιούν. Σε αυτό φαίνεται να έπαιξε καθοριστικό ρόλο όχι μόνο η συμμετοχή του ΕΑΜ στην κυβέρνηση Εθνικής Εθνότητας αλλά και η αποκήρυξη, από την κυβέρνηση Παπανδρέου κατόπιν πιέσεων που ασκήθηκαν, με ραδιοφωνικό μήνυμα στις 6 Σεπτεμβρίου 1944 των Ταγμάτων Ασφαλείας. Τα χαρακτήριζε μάλιστα «*ως ένοπλα σώματα εις την υπηρεσία του εχθρού*» και «*έγκλημα κατά της πατρίδος*».¹²⁹

Η επιτροπή επέστρεψε στο Άργος και την επομένη, στις 13 Σεπτεμβρίου, γίνεται συγκέντρωση με τους επικεφαλής της Χωροφυλακής, των Ταγμάτων Ασφαλείας και της Πολιτοφυλακής. Οι επικεφαλής της Χωροφυλακής, των Ταγμάτων Ασφαλείας και της πολιτοφυλακής ήταν άκαμπτοι. Η απάντηση προς το ΕΑΜ συντάχτηκε με ημερομηνία 14 Σεπτεμβρίου, ήταν αρνητική και είχε καθαρά νομικίστικο και παρελκυστικό χαρακτήρα¹³⁰.

Στην απάντηση είναι ξεκάθαρη η προσπάθεια των συντακτών της να μιλήσουν και αυτοί εκ μέρους της Εθνικής Κυβέρνησης.

« υπομνήσαντες συνάμα τας σχετικές με τα Τάγματα Ασφαλείας Διατάξεις του Συμφώνου του Λιβάνου και του Διαγγέλματος της Εθνικής Κυβερνήσεως του Καΐρου , την αυστηράν εφαρμογήν των οποίων και υμείς κατά τας διαβεβαιώσεις σας επεκαλέσθητε ως

¹²⁹ Κωστόπουλος Τάσος, *Η αυτολογοκριμένη μνήμη*, σελ. 64

¹³⁰ ΔανούσηςΚ. ό.π. σελ. 12

κίνητρον των σκέψεων και ενεργειών σας και ημείς εθέσαμε ως γνώμονα των πράξεων μας

*Πάντες κατ' αρχήν συνεφώνησαν ότι επιβάλλεται πλήρης σεβασμός τας αποφάσεις και διαταγάς της Εθνικής Κυβερνήσεως».*¹³¹

Σπεύδουν να παρατηρήσουν όμως ότι από την 11^η Σεπτεμβρίου «η ΠΕΕΑ έπαυσεν υφισταμένη»¹³² και επομένως «μετά την κατάργησιν της ΠΕΕΑ αι Οργανώσεις ας εξεπροσωπήσατε κατά τας συζητήσεις μας αποτελούσι πλέον Πολιτικά Κόμματα και συνεπώς δύναται να έχωσι πολιτικές επιδιώξεις, δισταμένας αλλήλων, αλλά πάντοτε εντός του Εθνικού πλαισίου»¹³³.

Θεωρούν οι συντάκτες της απάντησης εκβιαστική την απαίτηση του ΕΑΜ για άμεση διάλυση των Ταγμάτων Ασφαλείας και την ανάληψη της διοίκησης της πόλης και της τήρησης της τάξης από ένοπλα τμήματα ελεγχόμενα από το ΕΑΜ.

Αναρωτιούνται δεικτικά γιατί βιάζεται το ΕΑΜ να μπει στην πόλη ακόμη και «*επί θυσία αδελφικού αίματος*». Σημειώνουν δε ότι πάντα σύμφωνα με το Σύμφωνο του Λιβάνου, «*...ο ΕΛΑΣ... πρέπει να διαλυθεί βαθμιαίως και να*

¹³¹ Έγγραφο της επιτροπής, Δαναός, ό.π.

¹³² Ό.π.

¹³³ Ό.π.

μετασχηματισθή εις Εθνικόν Στρατόν, οίος προδήλως είναι ο συγκροτηθείς εν τη Αλλοδαπή»¹³⁴.

Οι διοικητές των Ταγμάτων Ασφαλείας αναγνωρίζουν την υποχρέωση τους να διαλύσουν τα ένοπλα τμήματά τους αλλά ισχυρίζονται ότι αυτό προϋποθέτει «την γενική συμφιλίωση των Ελλήνων». Επιπλέον ισχυρίζονται ότι το δικαίωμα της τιμωρίας των παραβατών ανήκει αποκλειστικά στις αρμοδιότητες της Εθνικής Κυβέρνησης. Τέλος οι διοικητές των Ταγμάτων Ασφαλείας επικαλούνται ως λόγο μη διάλυσης τους το ρόλο που αυτά επιθυμούν να παίξουν: να συνδράμουν τη Χωροφυλακή στην τήρηση της τάξης. Φτάνουν δε σε σημείο να ισχυριστούν ότι ακόμη κι αν οι κάτοικοι μιας πόλης δεν επιθυμούν την παρουσία του Τάγματος Ασφαλείας, αυτό δεν έχει υποχρέωση να διαλυθεί αλλά μπορεί να μετακομίσει σε άλλη πόλη όπου θα προσφέρει τις υπηρεσίες του.

Οι Διοικητές της χωροφυλακής δήλωσαν ότι το Σώμα το οποίο διοικούν δεν είναι δημιούργημα της πολεμικής περιόδου αλλά ανέκαθεν του έχει ανατεθεί η τήρηση της τάξης. Ως εκ τούτου ούτε μπορεί να συνεργασθεί με άλλο Σώμα ούτε να τεθεί σε περιορισμό.

Οι εκπρόσωποι της πολιτοφυλακής με τη σειρά τους δήλωσαν ότι η αποστολή τους είναι αμυντική και όχι επιθετική. Προστατεύουν τους πολίτες

«κατά πάσης έσωθεν ή έξωθεν προσβολής, (και) προήλθεν εκ της ανάγκης της κατοχυρώσεως της ασφάλειας αυτών μετά τας εις το

¹³⁴ Ό.π

πρόσφατον παρελθόν λαβούσας χώραν αυθαιρέτους απαγωγάς κατοίκων της πόλεως και ολοκλήρων οικογενειών παρ' αγνώστων, δολοφονίας, εκ προσωπικών ελατηρίων αντεκδικήσεως κ.λπ.»¹³⁵

Στην απάντηση γίνεται λόγος για το κλίμα δυσπιστίας που επικρατεί εκατέρωθεν. Αυτό το κλίμα εκτιμάται ότι δεν είναι δυνατό να αλλάξει με τις εγγυήσεις γραπτές ή προφορικές που προσφέρει το ΕΑΜ. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται από την επιτροπή στο φόβο των αντιποίνων του ΕΑΜ που ισχυρίζονται ότι έχουν οι χωρικοί οι οποίοι οι οποίοι έχουν αναζητήσει καταφύγιο στην πόλη. Με δεδομένο λοιπόν ότι ο φόβος των αντεκδικήσεων είναι υπαρκτός «κατέληξαν εις την γνώμην» ότι «επιβάλλεται χάριν του Εθνικού συμφέροντος και προς αποφυγήν πάσης αιματοχυσίας, αι μεν ένοπλοι δυνάμεις της πόλεως να περιορισθώσιν εντός αυτής και να μην προβώσιν τις πράξιν τινα δυναμένην να χαρακτηρισθή ως εχθρική διά τους εν τη υπαίθρῳ, αι δε υμέτεραι Οργανώσεις και τα ένοπλα τμήματα αυτών να εξακολουθήσωσι παραμένουν εν τη υπαίθρῳ ανενόχλητοι μέχρι της ημέρας της εισόδου της Εθνικής Κυβερνήσεως ή των εντεταλμένων οργάνων της, οπότε πλέον θα είναι δίκαιη η αξιώσιν των, όπως η εν αυτή τη πόλει μετάσχῃ της υποδοχής αυτών και λαβώσι την εμπρέπουσαν θέσιν»¹³⁶

Τελειώνοντας αναφέρεται και η άποψη μιας μικρής μειοψηφίας των κατοίκων (δεν αναφέρεται ποιους εκπροσωπούσαν) η οποία ισχυρίστηκε ότι θα μπορούσε να εγκατασταθεί στην πόλη μια ολιγομελής πολιτική

¹³⁵ Ό.π.

¹³⁶ Ό.π.

αντιπροσωπεία «των υμετέρων Οργανώσεων η ανάληψις πολιτικής τινάς αρχής υπό ταύτης εν τη πόλει».¹³⁷

Η επιτροπή φαίνεται να αφήνει ένα ελάχιστο περιθώριο νέας συνάντησης αλλά αυτή τη φορά μόνο μεταξύ «νομίμων Αξιωματικών ανωτέρων ηγετών των ενόπλων δυνάμεων του ΕΛΑΣ και επιτροπής της Πόλεως»¹³⁸.

Είναι ολοφάνερη η προσπάθεια των Ταγματасφαιτών, της Χωροφυλακής και της Πολιτοφυλακής να κερδίσουν χρόνο. Οποιαδήποτε βιαστική εξέλιξη θα τους έφερνε σε ακόμη πιο δύσκολη θέση. Οι επικεφαλής των ταγματасφαιτών εκτιμούσαν ότι η παρουσία της Εθνικής Κυβέρνησης στην Ελλάδα και η βοήθεια των Βρετανών θα τους έβγαζε από την πολύ δύσκολη θέση στην οποία είχαν βρεθεί μετά την αποχώρηση των Γερμανικών στρατευμάτων. Και όπως αποδείχτηκε δε λάθευαν σε αυτή τους την εκτίμηση.

Στην απάντηση των ένοπλων τμημάτων, ιδιαίτερα των ΤΑ, διακρίνει κανείς την προσπάθεια τους να διατηρήσουν με κάθε μέσο τη δύναμη και τον οπλισμό τους. Το γεγονός αυτό ενίσχυε το φόβο των διοικήσεων του ΕΛΑΣ ότι τα Τάγματα που διέθεταν καινούριο οπλισμό που τους είχαν αφήσει οι Γερμανοί, θα εξαπέλυαν επιθέσεις εναντίον του ΕΛΑΣ για να διευκολύνουν με αυτό τον τρόπο την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων.¹³⁹

Η απάντηση του ΕΑΜ στις θέσεις των επικεφαλής των Ταγμάτων Ασφαλείας, της Χωροφυλακής και της Πολιτοφυλακής έρχεται μια μέρα

¹³⁷ Ό.π.

¹³⁸ Ό.π.

¹³⁹ Λυμπεράτος Τα Γερμανικά Αντίποινα, τα Τάγματα Ασφαλείας και ο Ε.Λ.Α.Σ. - Η περίπτωση της κεντρικής και νότιας Πελοποννήσου στην Κατοχή ό.π. σελ 97

αργότερα και αφού έχουν αποχωρήσει οι Γερμανοί από την πόλη. Η γλώσσα έχει σκληρύνει και εκφράζει την αποφασιστικότητα του ΕΑΜ να μπει στην πόλη. Τα Τάγματα Ασφαλείας χαρακτηρίζονται

« σώματα προδοτικά, καταδικασμένα και επικεκηρυγμένα κατά τον πλέον επίσημον τρόπον τόσο παρά της Εθνικής Κυβερνήσεως όσον και παρά της ολότητας του Ελληνικού Λαού, σώματα η μετά των ορίων απλή επαφή μας αποτελεί μεγάλη θυσία εν ονόματι της Εθνικής ενότητας»¹⁴⁰.

Απευθύνεται «προς τους υγιώς και πατριωτικώς σκεπτομένους πολίτας του Άργους, οι οποίοι έχομεν την πεποίθησιν αποτελούν και την μεγάλην πλειοψηφίαν του Λαού του Άργους»¹⁴¹.

Παρά το απαξιωτικό και επιθετικό ύφος της απαντητικής επιστολής οι συντάκτες της δεν αρνούνται να απαντήσουν στους ισχυρισμούς της επιτροπής της πόλης του Άργους.

Στον ισχυρισμό ότι η ΠΕΕΑ δεν υφίσταται πλέον απαντούν ότι παρότι η ΠΕΕΑ σύμφωνα με το ραδιοφωνικό λόγο του Σβώλου έπαψε να υφίσταται η Εθνική κυβέρνηση θεωρεί « προκεχωρημένων κλιμάκιον την ΠΕΕΑ και να παραχωρήση εις αυτήν δικαίωμα ασκήσεως εξουσίας όχι εν ονόματι ταυτής αλλ' εν ονόματι της Εθνικής Κυβερνήσεως».¹⁴²

¹⁴⁰ Ό.π.

¹⁴¹ Ό.π.

¹⁴² Ό.π.

Καταπέλτης είναι η απάντηση στην ερώτηση για τη «βιασύνη» να εισέλθει ο ΕΛΑΣ στην πόλη.

*«Διότι ως και προφορικός σας ανεπτύξαμεν η εκκαθάρισις των βάσεων των Ταγμάτων Ασφαλείας εις τα αστικά κέντρα είναι απαραίτητος διά την καταδίωξιν του βραδέως υποχωρούντος εχθρού».*¹⁴³

Εγκαλούν τα Τάγματα Ασφαλείας για τη δράση τους στο πλευρό των δυνάμεων Κατοχής ακόμη και λίγες μέρες πριν την αναχώρηση των Γερμανικών στρατευμάτων

*«την μίαν μέραν ημετέρα δύναμις κρούσεως επιτίθεται κατά Γερμανικών στρατιωτικών τμημάτων εις Μπέρμπακα και την επομένην Τάγματα Ασφαλείας εν Ναυπλίω επιδράμουν κατά του χωρίου Γκέρμπεση με καθαρώς αντεκδικητικές διαθέσεις».*¹⁴⁴

Ισχυρίζονται ότι έχουν το δικαίωμα να διαλύσουν τα Τάγματα Ασφαλείας.

«Αλλά το δικαίωμα της διαλύσεως των Ταγμάτων Ασφαλείας δεν αρυόμεθα μόνον από την ΠΕΕΑ αλλά κυρίως από τον Εθνικοαπελευθερωτικόν σκοπόν της οργανώσεως ημών του ΕΑΜ, σκοπόν πλήρως ανεγνωρισμένον και επιδοκιμαζόμενον παρά της

¹⁴³ Ό.π.

¹⁴⁴ Ό.π.

Εθνικής Κυβερνήσεως. Δυνάμεθα άλλως τε σχετικώς να προσθέσωμεν ότι σώματα καταδικασμένα, διαλυτέα και επικεκηρυγμένα παρά της Εθνικής Κυβερνήσεως, ως είναι τα Τμήματα Ασφαλείας, κατά τεκμήριον πας τις έχει το δικαίωμα να διαλύση, πολλώ δε μάλλον οι εθνοαπελευθερωτικάί μας οργανώσεις που συμμετέχουσιν επισήμως εις την Εθν. Κυβέρνησιν»¹⁴⁵.

«Κατόπιν όλων αυτών δεν απομένει παρά να επιβάλωμεν διά της βίας τας απόψεις μας, βέβαιοι όντες ότι επράξαμεν το καθήκον μας τόσον απέναντι της στυνιδήσεώς μας όσον και απέναντι της Εθνικής Κυβερνήσεως και του Λαού μας».¹⁴⁶

Οι αντιπρόσωποι του ΕΑΜ καλούν τους κατοίκους είτε να εγκαταλείψουν την πόλη είτε να κρυφτούν στα υπόγεια κατά τη διάρκεια των εχθροπραξιών.

Η σύγκρουση φαίνεται ότι είναι αναπόφευκτη. Ο ΕΛΑΣ συγκεντρώνει δυνάμεις για την τελική επίθεση και την είσοδο στην πόλη. Ξαφνικά το πρωί της 19^{ης} Σεπτεμβρίου τα Τάγματα Ασφαλείας και η χωροφυλακή εγκαταλείπουν εσπευσμένα το Άργος και συμπύσσονται στο Ναύπλιο. Έχει προηγηθεί την προηγούμενη μέρα η αιματηρή μάχη του Αχλαδόκαμπου και η διάλυση του ισχυρού τοπικού Τάγματος Ασφαλείας από το 6^ο Σύνταγμα του ΕΛΑΣ. Εξάλλου δεν έχουν περάσει πολλές μέρες από τις μάχες του ΕΛΑΣ

¹⁴⁵ .Ο.π

¹⁴⁶ .Ο.π

με τα Τάγματα Ασφαλείας στον Πύργο στις 8 Σεπτεμβρίου 1944, στην Καλαμάτα την επόμενη μέρα και στο Μελιγαλά στις 13 Σεπτεμβρίου . Μάχες οι οποίες έληξαν με συντριβή των Ταγμάτων Ασφαλείας¹⁴⁷.

Οι όροι που έθετε το ΕΑΜ για να εισέλθει στην πόλη αναίμακτα δύσκολα μπορεί να χαρακτηριστούν παράλογοι. Με ανάλογο τρόπο διεξάγονταν οι διαπραγματεύσεις εκείνη την περίοδο σε όλες τις πόλεις που απελευθερώνονταν. Η τακτική του ΕΛΑΣ περιγράφεται αναλυτικά και εμπειριστατωμένα στην έκθεση που υπέβαλε στη Διοίκηση του ΕΛΑΣ ο Άρης Βελουχιώτης ήδη από το Μάιο του 1944¹⁴⁸. Πρόθεση του ΕΛΑΣ είναι να ανακόψει την ανάπτυξη των Ταγμάτων Ασφαλείας στην ύπαιθρο, να χτυπήσει γερμανικούς στόχους με βασικό σκοπό να αποσπάσει όπλα και πυρομαχικά, αλλά και να περιορίσει τον εχθρό στα αστικά κέντρα. Σε περίπτωση σημαντικής μείωσης των γερμανικών στρατευμάτων οι δυνάμεις του ΕΛΑΣ θα επιχειρήσουν την κατάληψη αστικών κέντρων με προτεραιότητα την Τρίπολη. Σε κάθε περίπτωση σκοπός του ΕΛΑΣ, μετά την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων είναι να καταληφθούν τα αστικά κέντρα *«και να εγκατασταθεί σε αυτά Λαϊκή εξουσία»*.¹⁴⁹ Βασικό εμπόδιο στην επίτευξη αυτού του στόχου ήταν τα Τάγματα Ασφαλείας η διάλυση των οποίων αποτελεί προτεραιότητα για τον ΕΛΑΣ. Για την κατάληψη των βασικών αστικών κέντρων της Πελοποννήσου και τη διατήρηση του ελέγχου της επιβάλλεται *«δια παντός τρόπου και παντί σθένει διάλυσis των Ταγματασφαλιτών»*.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Κωστόπουλος Τάσος, *Η αυτολογημένη μνήμη*,, ό.π. σελ 66

¹⁴⁸ ΑΣΚΙ, αρχείο ΚΚΕ, κ.496, φ 30/4/146

¹⁴⁹ ΑΣΚΙ αρχείο ΚΚΕ, κ.496, φ 30/4/146. Επίσης Μούτουλας Π. ό.π. σελ.544-545

¹⁵⁰ ΑΣΚΙ, αρχείο ΚΚΕ, κ.496, φ 30/4/146

Από αυτή την άποψη η διαπραγματευτική τακτική του ΕΑΜ στην περίπτωση του Άργους είναι τυπική εφαρμογή της γραμμής του ΕΑΜ για κατάληψη των αστικών κέντρων και διάλυση των Ταγμάτων Ασφαλείας. Ταυτόχρονα από τις επιστολές που αντάλλαξαν οι εμπλεκόμενες πλευρές δύσκολα μπορεί να ισχυριστεί κάποιος ότι το ΕΑΜ επιθυμούσε την κατάληψη του Άργους με κάθε κόστος. Αντίθετα αυτό που προκύπτει είναι η πρόθεση των εκπροσώπων του εαμικού μπλοκ η κατάληψη της πόλης να γίνει αναίμακτα. Η τύχη των μελών των Ταγμάτων Ασφαλείας θα κρινόταν εν ευθέτω χρόνο και με την άφιξη της Εθνικής Κυβέρνησης στην απελευθερωμένη Ελλάδα. Με αυτή την έννοια και στην περίπτωση των διαπραγματεύσεων για την τύχη του Άργους φαίνεται ότι το ΕΑΜ κινείται ανυποχώρητα στη γραμμή της εθνικής συμφιλίωσης.

ΜΕΡΕΣ ΛΑΪΚΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ

Το ΕΑΜ μαζί με δυνάμεις του ΕΛΑΣ εισήλθαν, υπό το λοχαγό Ν. Μαυροειδή, πανηγυρικά στο Άργος αμέσως μόλις τα Τάγματα Ασφαλείας εγκατέλειψαν την πόλη. Ο Μαυροειδής επέβαλε, για την αποφυγή αντεκδικήσεων¹⁵¹, την παράδοση όλων των όπλων σε οπλονόμο. Ταυτόχρονα διαβεβαίωσε ότι για τα διαπραχθέντα εγκλήματα αρμόδια ήταν τα δικαστήρια.¹⁵²

Στις 19 Σεπτεμβρίου συγκροτήθηκε η «Επιτροπή Λαϊκής Εξουσίας». Πρόεδρος της επιτροπής προτάθηκε ο μετριοπαθής και έγκριτος οδοντίατρος Κων/νος Δωροβίνης. Ο λαός που είχε συγκεντρωθεί στην πλατεία του Αγ. Πέτρου έδωσε δια βοής την έγκρισή του.

Την επόμενη μέρα έγινε δοξολογία στην οποία χοροστάτησε ο Αρχιμανδρίτης Χρυσόστομος. Ακολούθησε μεγάλη συγκέντρωση για την Απελευθέρωση Αμέσως μετά από τον εξώστη καφενείου στην κεντρική πλατεία πραγματοποιήθηκαν ομιλίες και στο τέλος παρουσιάστηκε στο συγκεντρωμένο πλήθος η σύνθεση της 25μελούς Λαϊκής Επιτροπής Αυτοδιοίκησης η οποία θα αναλάμβανε τη διοίκηση της πόλης κατά τη μεταβατική περίοδο.¹⁵³

¹⁵¹ Δανούσης Κώστας, *Opuscula Argiva-XIII 1944-1994* σελ. 13

¹⁵² Βασίλης Κ. Δωροβίνης, *Η Αριστερά στη Δημαρχία του Άργους (Σεπ.1944- Ιαν. 1945)*, <http://www.avgi.gr/article/5136442/i-aristera-sti-dimarxia-tou-argous-sept-1944-ian-1945->

¹⁵³ Β.Κ. Δωροβίνης, ό.π., Δανούσης Κ. ό.π

Στη 1 Οκτωβρίου μεγάλη δύναμη του 6^{ου} Συντάγματος του ΕΛΑΣ παρέλασε στην πόλη του Άργους κάτω από τις επευφημίες του συγκεντρωμένου φιλοεαμικού πλήθους.

Νέες αρχές εγκαταστάθηκαν στην πόλη. Η εθνική πολιτοφυλακή, με επικεφαλής το μέλος του ΕΑΜ Γιάννη Κότσιρα, ήταν υπεύθυνη για την τήρηση της τάξης και την ασφάλεια της πόλης. Η Επιμελητεία του Αντάρτη με κύριο καθήκον τη διανομή βοήθειας και την επίλυση επισιτιστικών προβλημάτων των κατοίκων είχε επικεφαλής τον Καπετάν Αύγουστο, επίσης μέλος του ΕΑΜ. Τέλος ο Καπετάν Σίσυφος, κι αυτός μέλος του ΕΑΜ, ορίστηκε υπεύθυνος πόλης¹⁵⁴.

Από τη σύνθεση της Λαϊκής Επιτροπής μπορούμε να διακρίνουμε την πρόθεση του ΕΑΜ να απευθυνθεί σε ευρύτερα κοινωνικά και πολιτικά στρώματα και ταυτόχρονα να κρατήσει για τον εαυτό του θέσεις κλειδιά όπως οι θέσεις ασφαλείας της πόλης. Η προσπάθεια του ΕΑΜ και του ΚΚΕ να ανοιχτούν σε άλλους χώρους συνεχίστηκε και τους επόμενους μήνες. Σε επιστολή της Επιτροπής Περιοχής Πελοποννήσου προς το ΠΓ του ΚΚΕ με ημερομηνία 21 Νοεμβρίου 1944 καταγράφεται η αγωνιώδης προσπάθεια «διεύρυνσης του Δημοκρατικού Μετώπου με όλα οπωσδήποτε τα δημοκρατικά στοιχεία»¹⁵⁵. Αναλαμβάνονται πρωτοβουλίες και καλούνται συσκέψεις «με βασικό ζήτημα την προάσπιση της δημοκρατίας και κατά της

¹⁵⁴ Δανούσης Κ. ό.π, σελ. 13

¹⁵⁵ ΑΣΚΙ, αρχείο ΚΚΕ, Κ418/φ24/2/108

επαναφοράς του Βασιλιά Έχουμε τη γνώμη ότι θα σπάσουμε τον πάγο που υπάρχει σε μια σειρά από δημοκρατικά και φιλελεύθερα στοιχεία και πως θα εξασφαλίσουμε ευρύτερη συνεργασία»¹⁵⁶. Ταυτόχρονα για τον εορτασμό των 26 χρόνων του ΚΚΕ στην ίδια έκθεση καταγράφεται η μεγάλη συμμετοχή του κόσμου σε πολλές πόλεις της Πελοποννήσου. « Ο ενθουσιασμός και η μαχητικότητα ήταν κάτι το απροσδόκητο. Στην Τρίπολη πήραν μέρος 2.500 στην κομματική συγκέντρωση στο Άργος 1.500, στην Κόρινθο 5.000»¹⁵⁷.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η διερεύνηση του τρόπου άσκησης της εξουσίας από τη Λαϊκή Επιτροπή Αυτοδιοίκησης. Δυστυχώς δεν έχει διασωθεί ο τοπικός τύπος της εποχής ο οποίος θα βοηθούσε την έρευνα σε αυτό το σημείο. Έτσι μένουν κυρίως οι προφορικές μαρτυρίες με όλους τους κινδύνους που αυτές έχουν όταν δεν διασταυρώνονται με άλλες πηγές.

Η πόλη του Άργους βρισκόταν σε άθλια κατάσταση. Το αποχετευτικό δίκτυο διαλυμένο, οι δρόμοι κατεστραμμένοι. Οι Δημοτικοί και οι δημόσιοι υπάλληλοι παρέμεναν απλήρωτοι. Η νέα Δημοτική Αρχή επέλεξε τη συνεργασία με τους κατοίκους και τα σωματεία της πόλης. Σε αυτά τα

¹⁵⁶ ΑΣΚΙ, αρχείο ΚΚΕ, Κ418/φ24/2/108

¹⁵⁷ ΑΣΚΙ, αρχείο ΚΚΕ, Κ418/φ24/2/108

πλαίσια, σε πλήρη συμφωνία με τους φορείς, πήρε το μέτρο της προσωπικής εργασίας για άντρες 18-60 ετών¹⁵⁸.

Στον τομέα των δημοσίων έργων επισκεύασε το δημοτικό υδραγωγείο, αποκατέστησε τις βλάβες στο δρόμο Άργους-Τρίπολης, μετέφερε το νοσοκομείο στο μέγαρο Κωνσταντόπουλου.¹⁵⁹

Ταυτόχρονα όσοι κατείχαν όπλα κλήθηκαν να τα παραδώσουν στη νέα Εθνική Πολιτοφυλακή. Παράλληλα σχηματίστηκε επιτροπή για την κατάρτιση εκλογικών καταλόγων. Καταργήθηκε κάθε απαγόρευση ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών. Κλήθηκαν όσοι είχαν ζώα να βοηθήσουν στην καλλιέργεια των χωραφιών όσους τα είχαν χάσει στη διάρκεια του πολέμου. Έγινε διανομή τροφίμων καθώς και διανομή μερίδων κρέατος στους δημοσίους υπαλλήλους. Σε συνεννόηση με το Εργατικό Κέντρο της πόλης καθορίστηκε το ύψος των ημερομισθίων.¹⁶⁰

Σε κάθε περίπτωση δεν έχει καταγραφεί αρνητικό κλίμα και έκτροπα εκείνη την περίοδο¹⁶¹. Για την περίοδο μετά τα Δεκεμβριανά σημειώνεται η μετατροπή μιας αίθουσας του «Δαναού» όπου στεγαζόταν το εργατικό

¹⁵⁸ Ό.π.

¹⁵⁹ Β.Κ. Δωροβίνης, ό.π.

¹⁶⁰ Ό.π.

¹⁶¹ Γεώργιος Δ. Πανάγου, *Ιστορίες-μνήμες και βιώματα των ορεινών Καρυωτών*, σελ. 78.

κέντρο σε κρατητήριο στο οποίο κρατούνταν από την Πολιτοφυλακή οι «επικίνδυνοι αντιφρονούντες»¹⁶².

Τα στοιχεία που υπάρχουν μάλιστα στο ληξιαρχείο του Άργους οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η βία δεν ήταν η πρώτη επιλογή όσο υφίσταται η Λαϊκή Επιτροπή Αυτοδιοίκησης. Στο διάστημα από 20 Σεπτεμβρίου 1944 ως τον τέλος Φεβρουαρίου του 1945 μονάχα 4 θάνατοι έχουν καταγραφεί είτε ως βίαιοι είτε ως αγνώστου αιτίας¹⁶³. Οι τρεις μάλιστα εξ αυτών χαρακτηρίζονται ως «βίαιοι εξ ατυχήματος θάνατοι από έκρηξη νάρκης». Δεν είναι καθόλου απίθανο οι νάρκες που οδήγησαν στο θάνατο τους συγκεκριμένους ανθρώπους να είχαν τοποθετηθεί από την περίοδο της Κατοχής¹⁶⁴.

¹⁶² Δανούσης Κ, ό.π. και Πανάγου Γ. *Ιστορίες-μνήμες και βιώματα των ορεινών Καρυωτών*, σελ. 78.

¹⁶³ Δημοτικό Αρχείο Δήμου Άργους, Ληξιαρχικές πράξεις θανάτου 1940-1950

¹⁶⁴ Σε ότι αφορά στον αριθμό των θανάτων η εικόνα που έχει καταγραφεί στο ληξιαρχείο

του Δήμου Άργους είναι η εξής: 1940, 130 θάνατοι, 1941, 224 θάνατοι, 1942, 439 θάνατοι,

1943, 198 θάνατοι, 1944, 204 θάνατοι, 1945, 135 θάνατοι, 1946, 127 θάνατοι, 1948, 163

θάνατοι, 1949, 135 θάνατοι, 1950, 131 θάνατοι

ΔΟΣΙΛΟΓΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Η στάση της διεθνούς κοινότητας απέναντι στους δοσίλογους

Το τέλος του Β' Παγκόσμιου πόλεμου, το Μάιο του 1945, δεν επισφραγίστηκε από κάποια διεθνή συνθήκη. Προέκυψε από διεθνείς συνδιασκέψεις ανάμεσα στις νικήτριες χώρες, οι οποίες καθόριζαν και το πλαίσιο μετάβασης στην περίοδο ειρήνης¹⁶⁵. Στη διάρκεια της παρατεταμένης κατοχής είχαν κλονιστεί οι προπολεμικοί κρατικοί μηχανισμοί και σχεδόν σε κάθε χώρα που όδευε προς την απελευθέρωση αναπτύσσονταν έντονες κοινωνικές και πολιτικές αντιπαραθέσεις που σε ορισμένες περιπτώσεις οδήγησαν σε εμφύλιες συγκρούσεις.

Ένα από τα ζητήματα που απασχόλησε τις διασκέψεις των νικητήριων χωρών ήταν οι μορφές δικαιοσύνης που θα υιοθετούνταν προκειμένου να τιμωρήσουν τους ντόπιους συνεργούς στα ναζιστικά εγκλήματα. Η Διασυμμαχική Συνδιάσκεψη που πραγματοποιήθηκε τον Ιανουάριο του 1942 στο Λονδίνο με σκοπό την τιμωρία των εγκλημάτων σε βάρος των αμάχων αποφάσισε ότι οι κατοχικές δυνάμεις και οι ντόπιοι συνεργάτες τους που βαρύνονταν για τέτοια εγκλήματα θα διωκόντων και θα

¹⁶⁵ Κουσουρής Δημήτρης, *Δίκες των Δοσιλόγων, 1944-1949, Δικαιοσύνη, συνέχεια του κράτους και εθνική μνήμη*, Πόλις, Αθήνα 2014 σελ. 40

δικάζονταν.¹⁶⁶ Στην κοινή συμμαχική διακήρυξη της Μόσχας, το Σεπτέμβριο του 1943, τέθηκαν τα θεμέλια για τα Διεθνή Στρατιωτικά Δικαστήρια Νυρεμβέργης και του Τόκιο και για τις δίκες των εγκληματιών πολέμου στις χώρες θύματα.¹⁶⁷

Οι Σύμμαχοι δεν επανέλαβαν τα σφάλματα του Ά Παγκόσμιου Πολέμου όταν με βάση την αρχή του σεβασμού της εθνικής κυριαρχίας κάθε κράτος είχε την ευθύνη για την τιμωρία των εγκληματιών πολέμου. Υιοθετήθηκε η αρχή της *ατομικής ευθύνης* στο Διεθνές Ποινικό Δίκαιο εξουδετερώνοντας τις λογικές της «συλλογικής ευθύνης» και επιτρέποντας στους νικητές, τιμωρώντας μόνο κάποια μέλη των πολιτικών και στρατιωτικών ελίτ, να αφήσουν άθικτη την κρατική μηχανή.

Οι χώρες που είχαν δεχτεί την Γερμανική εισβολή έθεσαν σε εφαρμογή καθεμιά δικούς της κανόνες εσωτερικής δικαιοσύνης προκειμένου να τιμωρήσουν τους συνεργούς των κατακτητών στα ναζιστικά εγκλήματα. Οι μορφές αυτές ωστόσο παρουσίαζαν πολλά κοινά στοιχεία: βασίστηκαν στη νομοθεσία της «Ελεύθερης Γαλλίας» κατά την περίοδο 1943-1944, στηρίχτηκαν σε έκτακτους νόμους, όριζαν αναδρομικά το έγκλημα της

¹⁶⁶ Παπαστράτης Προκόπης, *Η εκκαθάριση του Πανεπιστημίου μετά την Απελευθέρωση*, στο Mark Mazower(επιμ), *Μετά τον Πόλεμο*, Αθήνα, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2004, σελ. 73

¹⁶⁷ Κουσουρήs Δημήτρης, *Δίκες των Δοσιλόγων, 1944-1949*, σελ 42

συνεργασίας με τον εχθρό και ανέθεταν την εκδίκασή του σε ειδικά δικαστήρια που δημιουργούνταν *ad hoc*.¹⁶⁸

Ταυτόχρονα η νομική παράδοση κάθε χώρας οδήγησε σε ποικιλία των νομικών διαδικασιών που εφαρμόστηκε σε αυτή. Έτσι οι ποινές κυμαίνονταν από την «πολιτική τιμωρία» της «εθνικής αναξιοτήτας» ή μικρές ποινές φυλάκισης ως τη δέσμευση περιουσιών, τα ισόβια δεσμά και τις θανατικές καταδίκες¹⁶⁹. Παράλληλα εφαρμόστηκαν διοικητικές εκκαθαρίσεις που προέβλεπαν καθαιρέσεις ή απολύσεις στο δημόσιο τομέα¹⁷⁰.

Κατά την τελευταία φάση του πολέμου τα κινήματα αντίστασης σε κάθε χώρα επιχείρησαν να σπάσουν το κρατικό μονοπώλιο της νόμιμης βίας και προχώρησαν σε εξωδικαστικές εκκαθαρίσεις¹⁷¹. Το αίτημα για δίκαιη τιμωρία των εγκλημάτων και ταυτόχρονα η μετάβαση σε ένα κράτος δικαίου ήταν η επείγουσα αποστολή της δικαιοσύνης.

Ωστόσο όταν το ψυχροπολεμικό κλίμα κυριάρχησε σε παγκόσμιο επίπεδο και οι συμμαχικές χώρες κήρυξαν το τέλος της κατάστασης πολέμου με τη

¹⁶⁸ Ό.π σελ 43

¹⁶⁹ Ό.π σελ 46

¹⁷⁰ Παπαστράτης Προκόπης, «Η εκκαθάριση των δημοσίων υπαλλήλων στην Ελλάδα τις παραμονές του εμφυλίου πολέμου» στο, Lars Baerentzen, Γιάννης Ο. Ιατρίδης, Ole L. Smith (επιμ.), Μελέτες για τον εμφύλιο πόλεμο 1945-1949, Αθήνα, Ολκός, 2002

¹⁷¹ «Αυτοσχεδισμούς εξουσίας» αποκαλούσε ο Ντε Γκωλ τις προσπάθειες της Αντίστασης στη Γαλλία για απονομή Δικαιοσύνης. Βλπε και Mark Mazower (επιμ.), *Τρεις μορφές πολιτικής δικαιοσύνης: 1944-1945*, στο Mark Mazower, *Μετά τον Πόλεμο*, Αθήνα, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2004.

Γερμανία, γύρω στις αρχές της δεκαετίας του 1950, χορηγήθηκε παντού αμνηστία ή ψηφίστηκαν νομοθετικές ρυθμίσεις που προέβλεπαν την παύση των διώξεων για συνεργασία με τον εχθρό. Η περίπτωση της Ελλάδας δε αποτέλεσε εξαίρεση ως προς τα συγκεκριμένα χρονικά όρια.

Η λειτουργία της Δικαιοσύνης, στην πλειονότητα των ευρωπαϊκών κρατών, συνέβαλε καθοριστικά στη νομιμοποίηση των μεταπολεμικών καθεστώτων και διασφάλισε τη συνέχεια του κρατικού μηχανισμού. Το Διεθνές Δίκαιο μετατράπηκε σε εσωτερικό για να πετύχει τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα.

Η Δικαιοσύνη σε εθνικό επίπεδο εξειδίκευε την αλήθεια της Νυρεμβέργης.

Σύμφωνα με το κυρίαρχο σχήμα επιβεβαιωνόταν η ενοχή των Γερμανών αλλά και η αθωότητα των χωρών που είχαν πέσει θύματα των ναζιστών¹⁷².

Τα εγκλήματα ήταν έξωθεν υποκινούμενα, οι συνεργάτες παρουσιάζονταν σαν «μια χούφτα άθλιοι»¹⁷³ και η συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού ως θύματα ή αντίπαλοι του κατοχικού στρατού. Η ελληνική δικαιοσύνη υιοθέτησε το παραπάνω σχήμα αλλά δεν κατόρθωσε, δεν προσπάθησε να αποτρέψει την εμφύλια σύγκρουση: αντίθετα συμμετείχε ενεργά σε αυτήν.

¹⁷² Κουσουρής Δημήτρης ό.π. σελ. 47

¹⁷³ Κατά την περίφημη φράση του Ντε Γκωλ, Κουσουρής Δημήτρης ό.π. σελ.47

Η ΤΙΜΩΡΙΑ ΤΩΝ ΔΟΣΙΛΟΓΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ο όρος «δοσίλογοι» επικρατεί κατά την τελευταία φάση του πολέμου μεταξύ ποικίλων χαρακτηρισμών των κατηγορούμενων για εθνική προδοσία και συνεργασία με τον εχθρό όπως: «προδότες», «Γερμανοτσολιάδες», «Ράλληδες», «ταγματαλήτες» κλπ.¹⁷⁴ Η επικράτηση του όρου ίσως οφείλεται στην αποδοχή του από όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές αφού εμπεριείχε τόσο το τεκμήριο της αθωότητας όσο και της προδοσίας.

Ο δοσιλογισμός θα μπορούσε να χωριστεί σε δυο μεγάλες κατηγορίες: στον οικονομικό και στον ένοπλο δοσιλογισμό. Η εικόνα θα ήταν πληρέστερη αν προσθέταμε και αυτούς που συνεργάστηκαν με τις κατοχικές αρχές με διάφορους τρόπους και η συνεργασία αυτή κόστισε τη ζωή πολλών συμπολιτών τους.

Ο οικονομικός δοσιλογισμός δεν είχε ενιαία χαρακτηριστικά. Για παράδειγμα διαφορετικά ήταν τα κίνητρα, οι επιδιώξεις και οι διαδρομές

¹⁷⁴ Σύμφωνα με τον Σ. Κουμανούδη ο όρος «δοσίλογος» είχε εισαχθεί στο νομικό λεξιλόγιο ήδη από τη δεκαετία του 1840 και ως πολιτικός χαρακτηρισμός από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, μετά την πτώχευση του 1893 και χαρακτήριζε όσους καλούνταν να λογοδοτήσουν για τις πράξεις τους ως κάτοχοι δημοσίων αξιωμάτων. Βλ. Στέφανος Αθ. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ, *Συναγωγή νέων λέξεων υπό των λογίων πλασθεισών από της Αλώσεως μέχρι των καθ' ημάς χρόνων*, Σακελαρίου, Αθήνα 1900, σελ 313. Παρατίθεται στο, Κουσουρής Δημήτρης, *Οι Δίκες των δοσίλογων*, σελ 83.

Ο όρος συναντιέται και αμέσως μετά την μικρασιατική καταστροφή. Κατά τη διάρκεια της κατοχής χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από την κατοχική κυβέρνηση για να χαρακτηρίσει τους υπουργούς του Μεταξά.

των δοσίλογων της αστικής τάξης (πχ βιομηχάνων) από τα κίνητρα των μαυραγοριτών μπακάληδων σε μια επαρχιακή πόλη.

Η Μεγάλη Βρετανία έλεγχε σε μεγάλο βαθμό, από τη δεκαετία του 1930, το τραπεζικό σύστημα, το δημόσιο χρέος αλλά και την πολιτική εξουσία στην Ελλάδα¹⁷⁵. Όμως ιδιαίτερα κατά την περίοδο του μεταξικού καθεστώτος, ο βαθμός εξάρτησης της ελληνικής οικονομίας από τη γερμανική αυξήθηκε σημαντικά χωρίς αυτό να σημαίνει πρόσδεση του μεταξικού καθεστώτος στη Ναζιστική Γερμανία αφού αυτό ακολουθούσε αδιάλειπτα την τροχιά της Μεγάλης Βρετανίας. Η οικονομική δύναμη της Αγγλίας ήταν τόσο ισχυρή που έλεγχε απόλυτα την ελληνική χρηματαγορά. Η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος απ την άλλη πλευρά είχε πλέον περισσότερους δεσμούς με τη γερμανική Ντύτσε Μπανκ παρά με τους αγγλικούς τραπεζικούς οίκους.¹⁷⁶

Σ αυτά τα πλαίσια η συνεργασία της ελληνικής αστικής τάξης με τους κατακτητές φαίνεται να ξεκινάει πολύ πριν οι τελευταίοι περάσουν τα σύνορα, τον Απρίλη του 1941. Ποσοτικά στοιχεία για το βαθμό συνεργασίας δεν υπάρχουν. Παρόλα αυτά οι ενδείξεις είναι αρκετές για να αμφισβητήσουν ευθέως το πόρισμα που προέκυψε από την επιτροπή του

¹⁷⁵ Χ. Χατζηιωσήφ *Η ελληνική οικονομία πεδίο μάχης και αντίστασης*, στο συλλογικό Χρήστος Χατζηιωσήφ, Προκόπης Παπαστράτης (επιμ) *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αι*, Αθήνα 2007, εκδ. Βιβλιόραμμα τ. Γ1 σελ 184

¹⁷⁶ Σόλων Ν. Γρηγοριάδης, *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας, 1941-1974*, Εμφύλιος – Ανένδοτος 1945-1967, Αθήνα 2010 εκδ. Polaris (επανεκδοση) , τομ Β' σελ 35-41

Συνδέσμου Βιομηχανιών, των εμπορικών Συλλόγων Αθήνας και Πειραιά και άλλων παραγωγικών φορέων σύμφωνα με το οποίο «το 95% των παραδοσιακών εμπορών και βιομηχάνων είχε επιδείξει υποδειγματική συμπεριφορά κατά τη διάρκεια της Κατοχής¹⁷⁷».

Αρκετοί ήταν οι βιομήχανοι οι οποίοι έσπευσαν να συνεργαστούν με τον κατακτητή για να καλύψουν τις ανάγκες των κατοχικών στρατευμάτων. Για παράδειγμα στο Ναύπλιο οι κατοχικές αρχές αγόρασαν όλο το στοκ σε τοματοπολτό και κονσέρβες λαχανικών γνωστής κονσερβοποιίας της περιοχής και παράγγειλαν ένα εκατομμύριο μέτρα βαμβακερών και μάλλινων υφασμάτων σε εργοστάσια κλωστοϋφαντουργίας¹⁷⁸. Καμιά από αυτές τις υποθέσεις δε φτάνει στην ακροαματική διαδικασία του Ειδικού Δικαστηρίου Δοσιλόγων Ναυπλίου. Η συνεργασία Ελλήνων βιομηχάνων με τα στρατεύματα Κατοχής δεν περιοριζόταν φυσικά μόνο στην περιοχή του Ναυπλίου. Έτσι οι έντεκα μεγαλύτερες καπνοβιομηχανίες της χώρας υπέβαλλαν από τις πρώτες κιόλας εβδομάδες κοινή προσφορά για την προμήθεια τσιγάρων στα γερμανικά στρατεύματα¹⁷⁹. Πρόταση η οποία

¹⁷⁷ Δημήτρης Κουσουρής, *Η ποινική δίωξη των δωσιλόγων της Κατοχής 1944-1949*, στο Χρήστος Χατζηιωσήφ, Προκόπης Παπαστράτης (επιμ), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αι*, Αθήνα 2007, εκδ. Βιβλιόραμμα σελ 119-123

¹⁷⁸ Σπανού Γεωργία-Μαρία, *Το φαινόμενο του δωσιλογισμού και οι εκφάνσεις του*, ό.π. σελ. 22

¹⁷⁹ Για τη διαδικασία απόσπασης των εγχώριων αποθεμάτων καπνού από τις κατοχικές δυνάμεις βλέπε Τριγώνης Τάσος, «*Τα Χρυσόφυλλα του Καπνού*»: Συγκρότηση και λειτουργία της Εγχώριας Καπνοβιομηχανίας την περίοδο της Κατοχής, 1941-44, στο Μ.

έγινε αποδεκτή και ο κλάδος προμήθευε με τσιγάρα τους κατακτητές καθ' όλη τη διάρκεια της Κατοχής. Η συνεργασία δεν περιοριζόταν στον κλάδο της καπνοβιομηχανίας. Η κλωστοϋφαντουργία ήταν ένας ακόμη κλάδος ο οποίος συνεργάστηκε στενά με τους κατακτητές.¹⁸⁰

Τα βασικότερα επιχειρήματα που χρησιμοποιούσαν για να δικαιολογήσουν τη συνεργασία αυτή ήταν η διάσωση των ίδιων των εργοστασίων τους αλλά και ο εξαναγκασμός τους από τους κατακτητές¹⁸¹. Σημαντική θέση στην επιχειρηματολογία κατέχει και το επιχείρημα ότι ο νόμος «περί των δωσιλόγων» πρέπει να καταργηθεί αφού καταδικάζει την ατομική πρωτοβουλία. Σε αυτό το κλίμα ο Κ.Ι.Αγγελόπουλος κατήγγειλε ότι «*η ατομική πρωτοβουλία, ήτις εις όλην τη παρελθούσα ζωήν του τόπου έκανε θαύματα, εξέλιπε τελείως, διότι η δαμόκλειος σπάθη της δωσιλογίας κρέμεται υπεράνω της κεφαλής όλων*».¹⁸²

Στην κατηγορία του οικονομικού δωσιλογισμού εντάχθηκαν οι πλέον ετερόκλητες περιπτώσεις. Έτσι στην ίδια κατηγορία συναντάμε το βιομήχανο Μ.Τ. ο οποίος, όπως είδαμε και παραπάνω, κατηγορείται ότι

Λυμπεράτος, Π.Παπαστράτης (επιμ), *Αριστερά και αστικός πολιτικός κόσμος 1940-1960*, πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα, 2014, Βιβλιόραμμα σελ. 588

¹⁸⁰ Σπανού Γεωργία-Μαρία, *Το φαινόμενο του δωσιλογισμού και οι εκφάνσεις του* σελ.22 και Χ. Χατζηιωσήφ ό.π. *Η ελληνική οικονομία πεδίο μάχης και αντίστασης*, σελ 182-216

¹⁸¹ Δίκη 20/28 Ιουλίου 1945, ΑΒΕ 216, Δικ.1.16.1, Β2.1. ΓΑΚ Ναυπλίου

¹⁸² Δημήτρης Κουσουρή, *Η ποινική δίωξη των δωσιλόγων της Κατοχής 1944-1949*, στο Χρήστος Χατζηιωσήφ, Προκόπης Παπαστράτης (επιμ), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αι*, Αθήνα 2007, εκδ. Βιβλιόραμμα σελ 122

παρέδωσε στα κατοχικά στρατεύματα 60.259 οκάδες σαπουνιού και μεγάλες ποσότητες καυστικής ποτάσας¹⁸³ αλλά και τον Κ.Λ. ο οποίος κατηγορείται ότι προμήθευσε τα ιταλικά στρατεύματα με μικρές ποσότητες ξυλείας¹⁸⁴. Στην ίδια κατηγορία επίσης κατατάσσεται και η περίπτωση των κατηγορούμενων Μ.Β. και Ε.Μ. από το χωριό Τολό οι οποίοι κατηγορούνται ότι προμήθευαν τα στρατεύματα κατοχής με αλάτι το οποίο ίδιοι μάζευαν από την παραλία του χωριού τους¹⁸⁵.

Η ίδια εικόνα συναντάται και στις αίθουσες Ειδικών Δικαστηρίων Δοσιόλογων και σε άλλες πόλεις. Στην Αθήνα για παράδειγμα η μεγάλη πλειοψηφία όσων κατηγορήθηκαν για οικονομική συνεργασία με τον κατακτητή αποτελούνταν κατά κανόνα από σωφέρ, ιδιοκτήτες γκαράζ, μικρέμπορους σεντονιών, μαυραγορίτες λαδιού κλπ.¹⁸⁶ Ούτε η περίπτωση της Καλαμάτας φαίνεται να είναι διαφορετική.¹⁸⁷

Παράλληλα με τον οικονομικό δοσιλογισμό κι άλλες μορφές δοσιλογισμού κάλυπταν ένα ευρύ φάσμα της καθημερινής ζωής. Στο Ειδικό Δικαστήριο Δοσιλόγων Ναυπλίου παρελαύνουν δεκάδες κατηγορούμενοι οι οποίοι εργάζονταν ως διερμηνείς και γραμματείς στις γερμανικές υπηρεσίες,

¹⁸³ Δίκη 20/28 Ιουλίου 1945 ΑΒΕ 216, Δικ.1.16.1,Β2.1, ΓΑΚ Ναυπλίου

¹⁸⁴ Δικ.55/19-12- 1945, ΑΒΕ 216, Δικ.1.16.1,Β2.1, ΓΑΚ Ναυπλίου

¹⁸⁵ Δικ.53,54/ 19-12-1945, ΑΒΕ 216, Δικ.1.16.1,Β2.1, ΓΑΚ Ναυπλίου

¹⁸⁶ Δημήτρης Κουσουρής, *Η ποινική δίωξη των δωσιλόγων της Κατοχής 1944-1949*, σελ 122

¹⁸⁷ Αμαλία Ηρ. Σκούρα, *Δίκες Δοσιλόγων στο Ειδικό Δικαστήριο Καλαμών (1945- 1953)*
http://www.academia.edu/2216772/PROSECUTION_OF_THE_COLLABORATORS_OF_THE_AXIS_IN_THE_DISTRICT_OF_MESSENIA_BETWEEN_1945_AND_1953

δημόσιοι υπάλληλοι οι οποίοι κατείχαν αξιώματα, πρόεδροι κοινοτήτων και εκπρόσωποι της τοπικής αυτοδιοίκησης. Οι περιπτώσεις αυτές φαίνεται ότι ήταν πιο εύκολο να οδηγηθούν στις αίθουσες των δικαστηρίων αν και οι ποινές τους, αν και όταν καταδικάζονταν, δεν ξεπερνούσαν την ολιγόμηνη φυλάκιση.

Ξεχωριστή περίπτωση αποτελεί ο δοσιλογισμός στον Τύπο. Στο Ειδικό Δικαστήριο Δοσίλογων Ναυπλίου μόνο μια περίπτωση κατηγορούμενου παρουσιάζεται σε αυτή την κατηγορία. Συγκεκριμένα ο Κ.Μ και η σύζυγός του Μ.Μ. κατηγορούνται ότι στήριζαν τις κατοχικές δυνάμεις μέσω του εντύπου που εξέδιδαν με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Εθνικός Αγών»¹⁸⁸.

Χαρακτηριστικότερη είναι η στάση εκδοτών και δημοσιογράφων σε μια σειρά εφημερίδες των Αθηνών οι οποίοι ασκούσαν προπαγάνδα και προωθούσαν την ιδέα της συνεργασίας με τις Κατοχικές Αρχές¹⁸⁹.

Ο ένοπλος δοσιλογισμός απασχόλησε το ΕΔΔΝ στη συντριπτική πλειοψηφία των συνεδριάσεών του. Πρόκειται για ποικίλες υποθέσεις στις οποίες πολύ συχνά υπήρχαν ανθρώπινα θύματα. Στην κατηγορία αυτή, ιδιαίτερα στη συγκρότηση των Ταγμάτων Ασφαλείας αναφερθήκαμε αναλυτικά παραπάνω. Εδώ θα θέλαμε απλώς να επισημάνουμε ότι κανένας πολίτης

¹⁸⁸ Δικ.25-26/10-9- 1945, ΑΒΕ 216, Δικ.1.16.1, Β2.1, ΓΑΚ Ναυπλίου

¹⁸⁹ Σπανού Γεωργία-Μαρία, *Το φαινόμενο του δοσιλογισμού και οι εκφάνσεις του* σελ.23

δεν οδηγήθηκε ως κατηγορούμενος στις αίθουσες του ΕΔΔΝ με την κατηγορία της συμμετοχής του στα Τάγματα Ασφαλείας. Αντίθετα, η συμμετοχή στα Τ.Α. αποτέλεσε πολύ συχνά διαβατήριο για την επανένταξη στο κοινωνικό σώμα χωρίς το στίγμα της συνεργασίας με τον Κατακτητή.

Το θεσμικό πλαίσιο της ποινικής δίωξης των δοσίλογων και η προετοιμασία της ποινικής νομοθεσίας

Η κοινή συμμαχική διακήρυξη της Μόσχας την 1^η Νοέμβρη 1943, όπως είδαμε και παραπάνω έθεσε τις βάσεις για την ανάπτυξη θεσμών και διαδικασιών για τη δίωξη όσων διέπραξαν εγκλήματα πολέμου¹⁹⁰. Σύμφωνα με το πνεύμα αυτής της διακήρυξης η εξόριστη κυβέρνηση στο Κάιρο υιοθέτησε ένα νόμο, στο τέλος του 1943, που αφαιρούσε αυτόματα την ιθαγένεια από τα μέλη των Κατοχικών κυβερνήσεων. Την ίδια εποχή, στο τέλος του 1943, ο πρωθυπουργός Εμμανουήλ Τσουδερός απηύθυνε από το Κάιρο τελεσίγραφο σύμφωνα με το οποίο καλούνταν τα μέλη των

¹⁹⁰ «Θα τους καταδιώξουν ως τα πέρατα της γης και θα τους παραδώσουμε στους διώκτες τους για να αποδοθεί δικαιοσύνη» ήταν η φράση που αποτύπωνε το πνεύμα της εποχής. Βλέπε και Δημήτρης Κουσουρής, *Η ποινική δίωξη των δωσιλόγων της Κατοχής 1944-1949*, σελ 105.

ένοπλων δοσιλογικών σωμάτων να παραδοθούν ως το τέλος Ιανουαρίου του 1944.

Στις αρχές του 1944 το ΕΑΜ συνέχιζε να επεκτείνει ταχύτατα την κυριαρχία του στην Ελεύθερη Ελλάδα. Αλλά και εκεί που δεν είχε επιβάλει την κυριαρχία του, όπως στις μεγάλες πόλεις, έκανε αισθητή την παρουσία του.

Το Μάρτη του 1944 η ΠΕΕΑ θέτει σε ισχύ την πρώτη νομοθετική πράξη που ποινικοποιούσε τη συνεργασία με τους κατακτητές. Η πράξη αρ. 4 κωδικοποιούσε τις διατάξεις που είχαν ως τότε εφαρμοστεί από το ΕΑΜ σε τοπικό επίπεδο. Ταυτόχρονα η πράξη αυτή καθόρισε και το νομικό πλαίσιο μέσα στο οποίο απένειμε Δικαιοσύνη ο ΕΛΑΣ κατά το τελευταίο εξάμηνο της Κατοχής¹⁹¹.

Το ΕΑΜ έθετε μαζί με το πολιτειακό, το ζήτημα της δημόσιας καταδίκης των Ταγμάτων Ασφαλείας και της τιμωρίας των δοσιλόγων ως απαράβατους όρους για τη συμμετοχή του στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας. Την ίδια στιγμή στη Διάσκεψη του Λιβάνου η τιμωρία των προδοτών πρόσφερε την κατάλληλη ευκαιρία για να τονιστεί η εθνική ενότητα, την οποία φαινομενικά επιθυμούσε να εδραιώσει το Συνέδριο. Μια γενική συναίνεση

¹⁹¹ Δημήτρης Κουσουρής, *Η ποινική δίωξη των δοσιλόγων της Κατοχής 1944-1949*, σελ 106.

διαφαινόταν γύρω από το ζήτημα της τιμωρίας των δοσιλόγων.¹⁹² Το Εθνικό Συμβούλιο πήρε σαφή θέση και η καταγγελία των «προδοτών της Πατρίδας» που εξαγγέλθηκε έδινε την εντύπωση ότι ο αστικός κόσμος θα αποδεχόταν το αίτημα του ΕΑΜ για το συγκεκριμένο ζήτημα.

Την ίδια στιγμή, όσο το τέλος του Πολέμου πλησίαζε και η κυριαρχία του ΕΑΜ επεκτεινόταν έτεινε να σβήσει η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στις δυο πτέρυγες του αντικομμουνιστικού μπλοκ, τη φιλοσυμμαχική και τη φιλοαξονική. Η ταυτόχρονη συμμετοχή σε ένοπλα σώματα και δοσιλογικούς μηχανισμούς από τη μια πλευρά και η ένταξη σε κάποια οργάνωση αντικομμουνιστικής αντίστασης δεν ήταν ασυνήθιστο φαινόμενο. Όσο πλησίαζε η αποχώρηση των ναζιστικών στρατευμάτων όλο και πύκνωναν οι επαφές στελεχών της Κατοχικής κυβέρνησης και του δοσιλογικού μηχανισμού με κύκλους της κυβέρνησης της Μέσης Ανατολής¹⁹³. Δυο γεγονότα αποτυπώνουν γλαφυρά το κλίμα της κατάργησης των διαχωριστικών γραμμών στο αντικομμουνιστικό στρατόπεδο: ο εξοπλισμός από το στρατηγό Σπηλιωτόπουλο οργάνωσεων οι οποίες είχαν συνεργαστεί ανοικτά με τον Κατακτητή και η μετονομασία του Τάγματος Ασφαλείας της

¹⁹² Παπαστράτης Προκόπης, *Η εκκαθάριση του Πανεπιστημίου μετά την Απελευθέρωση*, στο Mark Mazower (επιμ) *Μετά τον πόλεμο*, σελ 74

¹⁹³ Λευτέρης Αποστόλου *Η παρωδία της δίκης των δωσίλογων και η αυτοκαταδίκη της δεξιάς*, Ρήγας, Αθήνα 1945, σελ. 26-28

Κορίνθου εν μια νυκτί σε Τάγμα του ΕΔΕΣ¹⁹⁴. Η αντιμετώπιση της πιθανής κατάληψης της εξουσίας από το ΕΑΜ απαιτούσε λύσεις και στο στρατιωτικό πεδίο. Και οι λύσεις αυτές ήταν καλοδεχούμενες «απ' όπου κι αν προέρχονταν».

Ο ΕΛΑΣ από την άλλη, επιχείρησε να εδραιώσει την κυριαρχία του στις περιοχές που απελευθερώνονταν. Αυτή η προσπάθεια περνούσε αναγκαστικά από τον πλήρη αφοπλισμό των Ταγμάτων Ασφαλείας που δρούσαν στις συγκεκριμένες περιοχές. Ο ΕΛΑΣ ακολουθούσε διπλή τακτική η οποία είχε σκοπό αφενός την ικανοποίηση του αισθήματος απόδοσης δικαιοσύνης ενός μεγάλου μέρους του ντόπιου πληθυσμού, αφετέρου την παροχή εγγυήσεων νομιμότητας στη Μεγάλη Βρετανία.¹⁹⁵ Έτσι εξηγείται το γεγονός ότι η ένοπλη αντιμετώπιση των Ταγματасφαλιτών στο Μελιγαλά, στον Αχλαδόκαμπο, στην Καλαμάτα¹⁹⁶ εναλλασσόταν με διαπραγματεύσεις και αναίμακτη αποχώρηση των Ταγμάτων Ασφαλείας στην Τρίπολη, στο Άργος, στο Ναύπλιο¹⁹⁷.

¹⁹⁴ Κωστόπουλος Τάσος *Η αυτολογοκριμένη μνήμη, τα Τάγματα ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνικοφροσύνη*, Αθήνα, 2005, Φιλίστωρ, σελ. 68-69

¹⁹⁵ Παπαστράτης Προκόπης, *Η εκκαθάριση του Πανεπιστημίου μετά την Απελευθέρωση*, στο Mark Mazower (επιμ), *Μετά τον Πόλεμο*, σελ. 74

¹⁹⁶ Λυμπεράτος Μιχάλης «Τα Γερμανικά Αντίποινα, τα Τάγματα Ασφαλείας και ο Ε.Λ.Α.Σ. - Η περίπτωση της κεντρικής και νότιας Πελοποννήσου στην Κατοχή» στο συλλογικό έργο «Νότια Πελοπόννησος 1935-1950» επιμέλεια Καρακατσιάνης Γιάννης - εκδόσεις Αλφειός, Αθήνα 2009 σελ. 61-100

¹⁹⁷ Κωστόπουλος Τάσος, *Η αυτολογοκριμένη μνήμη*, σελ. 70

Σε ότι αφορά στο δικαστικό μέρος το ΕΑΜ επιχείρησε, από το Σεπτέμβριο του 1944, να οργανώσει δικαστικό μηχανισμό ο οποίος συγκροτούσε δικογραφίες δωσιλόγων. Ένα κλιμάκιο της κυβέρνησης Εθνικής Ενότητας αποτελούμενο από το Γιάννη Ζεύγο και το Θεμιστοκλή Τσάτσο εγκαταστάθηκε στην Αθήνα στις αρχές Οκτωβρίου του 1944 και υποσχέθηκε βαριές ποινές για τους ενόχους.¹⁹⁸

Οι διαφορετικές στοχεύσεις στην απονομή της δικαιοσύνης

Οι ωμότητες των ταγματασφαλιτών ιδιαίτερα στην Πελοπόννησο, η ταύτιση πολλών «εθνικών» οργανώσεων με τους Γερμανούς κατακτητές κυρίως στην Αττική, νομιμοποιούσαν το ΕΑΜ να θέτει την τιμωρία των «συνεργασθέντων» ως βασική προϋπόθεση για τη συμμετοχή του στην κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας. Υπό αυτό το πρίσμα γίνεται κατανοητή η μετατόπιση του Γ. Παπανδρέου όπως αυτή εκφράστηκε στο Συνέδριο του Λιβάνου¹⁹⁹ στη διατύπωση «*η Εθνική Νέμεσις θα είναι αδυσώπητος*». Στον

¹⁹⁸ Δημήτρης Κουσουρής, ό.π. *Η ποινική δίωξη των δωσιλόγων της Κατοχής 1944-1949*, σελ 107

¹⁹⁹ Στο Λίβανο ο Παπανδρέου άνοιξε τις εργασίες του Συνεδρίου ασκώντας δριμύτατη κριτική στο ΕΑΜ το οποίο κατά τη γνώμη του δεν περιορίζεται στη διεξαγωγή του απελευθερωτικού αγώνα αλλά προετοιμάζει τη μεταπολεμική επικράτησή του χρησιμοποιώντας θεμιτά και αθέμιτα μέσα. Σε συνέχεια της οξύτατης κριτικής του φτάνει

περίφημο «λόγο της Απελευθέρωσης» στις 18 Οκτωβρίου 1944 έσπευσε να συμπληρώσει πως «είχαν προνοηθή όλαι αι εγγυήσεις ώστε ο νόμος να μη μεταβληθή εις όργανον εκδικήσεων και ικανοποιήσεως παθών.[...] Δεν πρόκειται βεβαίως εις την Ελλάδα [...] περί μεγάλου αριθμού ενόχων. Εις την Ελλάδα υπήρξαν ελάχιστα τα περιστατικά της προδοτικής συνεργασίας με τον εχθρόν [...] θα πρέπει να υποστούν αυστηράν καταδίκην»²⁰⁰.

Μαθαίνουμε λοιπόν στην πιο επίσημη εκδοχή του τη στόχευση του αστικού μπλοκ: να τιμωρηθούν οι ένοχοι, οι οποίοι είναι ελάχιστοι αλλά πρωταρχικό μέλημα είναι ο κατευνασμός της εμφύλιας σύγκρουσης.

Έτσι για τους εκπροσώπους των προπολεμικών ελίτ και τους αντικομμουνιστές πολιτικούς φιλελεύθερους ή βασιλόφρονες που συνυπάρχουν στην κυβέρνηση Παπανδρέου, υπόλογοι για συνεργασία με τον εχθρό ήταν όσοι ανέλαβαν υπηρεσία απευθείας στις αρχές κατοχής, στους κατασκόπους καταδότες, βασανιστές των ss²⁰¹. Με άλλα λόγια παρέμειναν πιστοί σε έναν ορισμό του δοσιλογισμού ο οποίος περιόριζε το έγκλημα της συνεργασίας στα υψηλόβαθμα κυβερνητικά στελέχη.

να εξισώνει το ΕΑΜ με με τους Γερμανούς και τα ΤΑ. «Σφάζουν οι Γερμανοί, Σφάζουν τα Τάγματα Ασφαλείας, Σφάζουν και οι Αντάρται. Σφάζουν και καίουν.» δήλωνε χαρακτηριστικά. Πιο αναλυτικά για το συνέδριο του Λιβάνου και τη στάση των Βρετανών και του Παπανδρέου βλέπε Προκόπης Παπαστράτης, *Οι κυβερνήσεις εξορίας: Ένα Ευρωπαϊκό φαινόμενο*, στο Χρήστος Χατζηιωσήφ, Προκόπης Παπαστράτης *Ιστορία του 20^{ου} αι. β' Παγκόσμιος Πόλεμος, 1940-1945 Κατοχή- Αντίσταση* Αθήνα 2007, τομ Γ2 εκδ. Βιβλιόραμα σελ. 232-240

²⁰⁰ Γ. Παπανδρέου, *Η απελευθέρωσις της Ελλάδος*, εκδ. Μπίρης, Αθήνα 1964 σελ. 200

²⁰¹ Δημήτρης Κουσουρής, *Η ποινική δίωξη των δωσιλόγων της Κατοχής 1944-1949*, σελ 110

Για το ΕΑΜ το έγκλημα ήταν κατεξοχήν πολιτικό. Αφορούσε το Κατοχικό κράτος, τα σώματα Ασφαλείας αλλά και όσους συνεργάστηκαν με αυτό. Ενέπλεκε το σύνολο των ανώτερων αξιωματούχων στο βαθμό που δεν είχαν αντιταχθεί ενεργά στην καταλήστευση του δημόσιου πλούτου και στα ναζιστικά στρατεύματα.

Η αντίθεση αυτή ανάμεσα σε ένα πολιτικό και σε ένα στενό ποινικό ορισμό του δοσιλογισμού ήταν καθοριστική για το χαρακτήρα της δράσης της Αστυνομίας αλλά και της Εθνικής Πολιτοφυλακής του ΕΛΑΣ από τον πρώτο καιρό της απελευθέρωσης. Αρχές Νοέμβρη του 1944 λίγο περισσότεροι από 500 κατηγορούμενοι για δοσιλογισμό κρατούνται από τις Αρχές. Οι περισσότεροι απ' αυτούς, περίπου 400, ήταν στρατιωτικοί ενώ οι πολίτες δεν ξεπερνούσαν τους 132²⁰². Η αίσθηση που υπήρχε διάχυτη ανάμεσα στους κρατούμενους ήταν ότι δεν τελούσαν υπό κράτηση αλλά ότι απλώς φυλάσσονταν για λόγους ασφαλείας και προς αποφυγή αντεκδίκησης από την εαμική πλευρά. Τα έγκλειστα μέλη στις φυλακές Αβέρωφ αλλά και στο στρατόπεδο του Γουδή δεν παρέλειπαν να υπογραμμίζουν την αποφασιστική συμβολή τους στον αντικομμουνιστικό αγώνα αλλά και την αφοσίωσή τους στους Βρετανούς Συμμάχους. Ως απόδειξη για το τελευταίο

²⁰² Ό.π. σελ 112.

επικαλούνταν την υποδειγματική παράδοση των Ταγμάτων Ασφαλείας στους εκπροσώπους των Βρετανικών στρατευμάτων.

Την ίδια στιγμή το ΕΑΜ και ο τύπος της Αριστεράς δεν έπαψε να καταγγέλλει την απροθυμία της αστυνομίας να εκτελέσει τα άλλα περίπου 800 εντάλματα σύλληψης που εκκρεμούσαν αλλά και τις απελευθερώσεις συλληφθέντων που της παραδίδονταν από τη Εθνική πολιτοφυλακή του ΕΛΑΣ.²⁰³

Η Συντακτική Πράξη αρ.1 που αφορούσε τις κυρώσεις για συνεργασία με τον εχθρό τέθηκε σε εφαρμογή στις 6 Νοεμβρίου 1944. Την επόμενη μέρα η ΠΕΕΑ ανταποκρίθηκε σε αυτή την παραχώρηση της κυβέρνησης Παπανδρέου και ανακοίνωσε την αυτοδιάλυσή της.

Στο εξής θα παγιώνονταν δυο αντιθετικοί τρόποι ανάγνωσης του όρου «δοσίλογοι»: για το ΕΑΜ ήταν συνώνυμο της συνεργασίας με τον εχθρό ενώ για τις αντικομμουνιστικές δυνάμεις η σύλληψη των δοσιλόγων ήταν απόδειξη των ωμοτήτων του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ το οποίο σχεδίαζε την εξόντωση των πολιτικών του αντιπάλων.

²⁰³ Ό.π. σελ 112.

Η συντακτική πράξη υπ αριθμ.1: τα όρια και ο σύντομος βίος της²⁰⁴

Η Συντακτική Πράξη 1 «περί επιβολής ποινικών κυρώσεων κατά των συνεργασθέντων μετά του εχθρού» προέβλεπε στο άρθρο 1, «όστις κατά τη διάρκεια της εχθρικής κατοχής συνειργάσθαι εκ προθέσεως προδοτικώς μετά του εχθρού, εντεύθεν δε προέκυψε οιαδήποτε ωφέλεια εις αυτόν ή ζημία εις τον Εθνικόν ή Συμμαχικόν αγώνα ή εις Έλληνας πολίτας Συμμάχου Κράτους, τιμωρείται κατά τις διατάξεις του παρόντος νόμου». Στο άρθρο 2 ο νομοθέτης περιγράφει τις περιπτώσεις κατά τις οποίες υφίσταται συνεργασία με τον εχθρό. Τα τρία πρώτα εδάφια αφορούν τη συνεργασία των μελών των κυβερνήσεων αλλά και των ανώτερων αξιωματούχων του κράτους όπως στρατιωτικούς, δικαστικούς κλπ. Και γενικά σε όσους «ανέλαβον υπηρεσίαν παρά ταις Αρχαίς Κατοχής και ενήργησαν κατά

²⁰⁴ Συντακτική Πράξη υπ. Αρ. 1, «Περί της επιβολής κυρώσεων κατά των συνεργασθέντων μετά του εχθρού» ΦΕΚ, αρ. 12, 6^η Νοεμβρίου 1944.

*τρόπον πειστικόν δια τον Λαόν ή διευκολύνοντα το έργον της Κατοχής».*²⁰⁵

Στο δ εδάφιο προβλέπεται το «αδίκημα των εγκλημάτων γνώμης», δηλαδή «*τη διάδοσιν της προπαγάνδας του εχθρού*». Η ιδιότητα του δημοσιογράφου ή του εκδότη επιβαρύνει την κατάσταση σε αυτή την περίπτωση. Τα επόμενα τέσσερα εδάφια εξειδικεύουν το έγκλημα της «εσχάτης προδοσίας». Σε αυτή την κατηγορία εμπίπτουν οι καταδότες Ελλήνων ή ξένων υπηκόων στον εχθρό, οι πληροφοριοδότες για λογαριασμό του εχθρού, όσοι εξοπλίστηκαν από τις αρχές Κατοχής και όσοι συμμετείχαν σε «*κίνηση τείνουσα εις την προσβολή της ακεραιότητος της χώρας*». Ιδιαίτερα επιβαρυντική περίπτωση συνιστούσε η συμμετοχή των κατηγορουμένων στις ένοπλες δυνάμεις ή τα Σώματα Ασφαλείας της χώρας. Τέλος το εδάφιο ι' του 2^{ου} άρθρου αναφέρεται με ασαφή τρόπο στον οικονομικό δοσιλογισμό. Πιο συγκεκριμένα σε αυτό το εδάφιο γίνεται λόγος για όσους «*επί σκοπώ πλουτισμού εκμεταλευθέντες την μετά του εχθρού οικονομικήν αυτών συνεργασίαν προκάλεσαν ζημίαν εις τον Ελληνικόν Λαόν ή Έλληνας πολίτας και υποβοήθησαν την πολεμικήν του εχθρού προσπάθειαν*». Στο εδάφιο αυτό περισσότερα αποτυπώνονται οι αντιφάσεις της συζήτησης γύρω από το ζήτημα του οικονομικού δοσιλογισμού παρά η απροθυμία του νομοθέτη να γίνει πιο συγκεκριμένος.

²⁰⁵ ΣΠ1, άρθρο 2, εδ. γ

Αυτή την περίοδο εύκολα καταγγέλλονται οι μαυραγορίτες και όσοι εκμεταλλεύτηκαν τη πείνα και τη δυστυχία του λαού, δύσκολα όμως κατονομάζονται²⁰⁶.

Οι ποινές που προβλέπονταν για τις παραπάνω πράξεις κυμαίνονταν από ολιγόμηνη φυλάκιση ως τη θανατική καταδίκη. Εισήγαγε την κατηγορία της «εθνικής αναξιοτήτας»²⁰⁷ μετατρέποντάς την, κατά το γαλλικό πρότυπο, σε πολιτική τιμωρία που μπορούσε να επισύρει την ποινή της δια βίου στέρησης των πολιτικών δικαιωμάτων των καταδικασθέντων, ακόμα και τη δήμευση των περιουσιών τους. Η στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων των κατηγορουμένων συναντάται συχνά στις καταδικαστικές αποφάσεις του ΕΔΔΝ.

Τα Ειδικά Δικαστήρια Δωσιλόγων προβλεπόταν να ιδρυθούν στις έδρες των κατά τόπους εφετείων. Πρόεδρος θα ήταν ένας τακτικός δικαστής. Πάρεδρος ένας στρατοδίκης. Αυτοί ήταν και οι μόνοι επαγγελματίες δικαστικοί. Ο δεύτερος πάρεδρος ήταν έφεδρος αξιωματικός και τα υπόλοιπα τέσσερα μέλη αποτελούνταν από ενόρκους κατόπιν κλήρωσης

²⁰⁶ Για τη ΣΠ1 και τη συζήτηση γύρω από αυτή βλέπε Δημήτρης Κουσουρής, *Η ποινική δίωξη των δωσιλόγων της Κατοχής 1944-1949*, σελ. 109, Σπανού Γεωργία-Μαρία, *Το φαινόμενο του δωσιλογισμού και οι εκφάνσεις του* σελ.69, Κουσουρής Δημήτρης, *Δίκες των Δωσιλόγων, 1944-1949*, σελ 137-163, Χαϊδία Ελένη *Δωσίλογοι: Από την Κατοχή στην Απελευθέρωση*, στο συλλ. Mark Mazower (επιμ), *Μετά τον Πόλεμο*, Αθήνα, εκδ. Αλεξάνδρεια, 2003, σελ. 53

²⁰⁷ ΣΠ αρ1. άρθρο 5

από καταλόγους τους οποίους είχαν καταρτίσει οι επαγγελματικές ενώσεις και τα σωματεία με κριτήριο την «εθνική διαγωγή» που επέδειξαν τα μέλη τους κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Η σύνθεση των δικαστηρίων αλλά και το γεγονός ότι οι δικογραφίες που είχε σχηματίσει το δικαστικό τμήμα του ΕΑΜ περνούσε στην αρμοδιότητα των «ειδικών επιτρόπων» με τελικό σκοπό την παραπομπή των υποθέσεων στο ΕΔΔ, τους έδωσε το χαρακτηρισμό «λαϊκά».

Τα σχέδια αυτά έμειναν στα χαρτιά. Από τη μια η σύνδεση από την πλευρά του ΕΑΜ της αποστράτευσης του ΕΛΑΣ με την έναρξη των δικών των δοσιλόγων και από την άλλη μια σειρά κωλύματα διαδικαστικά δεν επέτρεψαν να λειτουργήσουν τα ΕΔΔ πριν το τέλος Νοεμβρίου του 1944. Σημείο αντιπαράθεσης στους κόλπους της κυβέρνησης αποτέλεσε και η επιλογή του εισαγγελέα που θα είχε τη γενική εποπτεία των δικών ως «γενικός επίτροπος». Οι ελλείψεις σε αίθουσες δικαστηρίων λύθηκαν με την επίταξη μιας αίθουσας κεντρικού ξενοδοχείου της Αθήνας όπου στεγάστηκε το γραφείο του ειδικού επιτρόπου έστω και χωρίς γραφική ύλη.

Τα στενά χρονικά περιθώρια που έθετε ο νόμος για την προετοιμασία των δικών, η κατάργηση του δικαιώματος της προσφυγής των κατηγορούμενων σε δεύτερο βαθμό, η αναδρομικότητα του νόμου (όριζε το έγκλημα μετά

την τέλεσή του) δε βοηθούσαν την επίτευξη του στόχου της «βαθείας και ταχείας εκκαθάρισης».

Η πρώτη και τελευταία δίκη που πραγματοποιήθηκε με βάση τη συντακτική πράξη 1 άρχισε στις 4 Δεκέμβρη, μια μέρα μετά τη μαζική σφαγή των διαδηλωτών του ΕΑΜ. Η κλήρωση των ενόρκων έγινε από καταλόγους στους οποίους συμμετείχαν για μοναδική και τελευταία φορά συνδικαλιστές-μέλη του ΕΑΜ. Δώδεκα από τους δεκαπέντε μάρτυρες κατηγορίας απουσίαζαν από τη δίκη αφού τη μέρα εκείνη γινόταν η κηδεία των θυμάτων της 3^{ης} Δεκέμβρη. Ο κατηγορούμενος Ι. Γιαννόπουλος 21 ετών καταδικάστηκε σε θάνατο ως καταδότης πατριωτών, βασανιστής και πράκτορας των ss.²⁰⁸ Αυτός ήταν και ο μοναδικός δοσίλογος που δικάστηκε με βάση τη Συντακτική Πράξη αρ. 1.

²⁰⁸ Κουσουρήs Δημήτρης, *Δίκες των Δοσιλόγων, 1944-1949*, σελ 159

Από τη Συντακτική Πράξη υπ' αρ. 1/44 στη Συντακτική Πράξη

υπ' αρ. 6/45

Όπως είδαμε πιο πάνω ο σύντομος βίος της Συντακτικής Πράξης 1/44 κράτησε λίγες μόνο μέρες. Κάθε δικαστική πράξη διακόπηκε όσο κράτησαν τα Δεκεμβριανά.²⁰⁹ Την κυβέρνηση Παπανδρέου διαδέχτηκε η κυβέρνηση Πλαστήρα αμέσως μετά τη λήξη των συγκρούσεων τον Ιανουάριο του 1945. Η νέα κυβέρνηση δημοσιεύει τη Συντακτική Πράξη αρ. 6/45 η οποία επαναλαμβάνει τη Συντακτική Πράξη 1/45 τροποποιημένη σε καίρια σημεία της.

Η πρώτη αλλαγή αφορούσε τον ίδιο τον ορισμό του αδικήματος. Η νέα Πράξη καταργούσε το άρθρο 1 της Σ.Π /44 που προέβλεπε κυρώσεις για όσους «εκ προθέσεως και προδοτικώς συνεργάσθησαν μετά του

²⁰⁹ Παπαστράτης Προκόπης, *Η εκκαθάριση του Πανεπιστημίου μετά την Απελευθέρωση*, στο Χρήστος Χατζηιωσήφ, Προκόπης Παπαστράτης(επιμ), *Ιστορία του 20^{ου} αι. Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, 1940-1945 Κατοχή- Αντίσταση* Αθήνα 2007, εκδ. Βιβλιόραμα, σελ.76

εχθρού»²¹⁰. Διαφωτιστική για τις προθέσεις του νομοθέτη είναι η εισηγητική έκθεση του υπουργού Δικαιοσύνης Ν. Κολυβά- που τη συνέτασσε ενώ στα περίχωρα της Αθήνας συνεχίζονταν οι αψιμαχίες των Βρετανικών στρατευμάτων με τον ΕΛΑΣ. Σύμφωνα με την έκθεση αυτή δεδηλωμένος στόχος του νομοθέτη είναι η διασφάλιση της τιμωρίας των Κατοχικών κυβερνήσεων. Για να το πετύχει προβαίνει στην κατάργηση του άρθρου 1 της ΣΠ1/44²¹¹. Η διατήρηση του συγκεκριμένου άρθρου εμπεριείχε τον κίνδυνο της απαλλαγής των κατηγορουμένων αν δεν αποδεικνυόταν δόλος προς προδοσία της πατρίδας. Η εισηγητική έκθεση στηρίζεται στο άρθρο 43 της Σύμβασης της Χάγης σύμφωνα με το οποίο κάθε εξουσία σε κατεχόμενη χώρα περιέρχεται στον Κατακτητή και δεν υπάρχει δυνατότητα άσκησης αυτοτελώς εξουσίας από άλλους. Άρα οι Κατοχικές Κυβερνήσεις *«ήσαν κυβερνήσεις στηριζόμενες εις την θέλησιν της ξένης Κατοχής»*.²¹² Έτσι καταλήγει ο υπουργός Δικαιοσύνης στο συμπέρασμα ότι οι Κατοχικές κυβερνήσεις ήταν τα κυριότερα όργανα *«δίων ησκήθη η εξουσία του κατακτητού επί του ελληνικού εδάφους»*²¹³. Οι Κατοχικές κυβερνήσεις είναι υπόλογες στη Δικαιοσύνη αφού δεν κατάφεραν ούτε να επιλύσουν το επισιτιστικό πρόβλημα ούτε να

²¹⁰ Δημήτρης Κουσουρής, ό.π. *Η ποινική δίωξη των δωσιλόγων της Κατοχής 1944-1949*, σελ. 111

²¹¹ Εφημερίδα της Κυβέρνησης του Βασιλείου της Ελλάδας, 20 Ιανουαρίου 1945, τεύχος 1, αρ. φύλλου 12

²¹² Ό.π.

²¹³ Ό.π.

αποτρέψουν ομηρίες και ομαδικές εκτελέσεις. Εξάλλου όπως ρητά δήλωνε ο υπουργός και εύλογα κατανοούσε ο καθένας, εάν δεν δικάζονταν οι υπουργοί της κυβέρνησης, κανένας δεν μπορούσε να κατηγορηθεί δικαίως για δοσιλογισμό²¹⁴. Με άλλα λόγια, όπως αναφέρεται στην αιτιολογική έκθεση της Συντακτικής Πράξης 6/45 η συμμετοχή στις Κατοχικές κυβερνήσεις αποτελούσε «τυπικό έγκλημα». Επομένως η πράξη αυτή έπρεπε να τιμωρηθεί ανεξαρτήτως προθέσεως και συνεπειών. Έτσι το δικαστήριο είναι υποχρεωμένο να καταδικάσει τα μέλη των κατοχικών κυβερνήσεων χωρίς να αναζητά ενδεχόμενο δόλο στις πράξεις τους.

Η δεύτερη καινοτομία αφορούσε στη σύνθεση του Δικαστηρίου. Την πλειοψηφία σύμφωνα με όσα προέβλεπε η Σ.Π. 6/45 την έχουν οι τακτικοί δικαστές προκειμένου το κράτος να παρέχει εγγυήσεις για την αμερόληπτη απονομή δικαιοσύνης, αφού πλέον το αδίκημα δεν ορίζεται ως πολιτικό αλλά του Κοινού Ποινικού Δικαίου²¹⁵. Αλλά ακόμα και οι μειοψηφούντες ένορκοι δεν θα επιλέγονταν από τα σωματεία και τις επαγγελματικές ενώσεις αλλά από τους τακτικούς καταλόγους²¹⁶. Με αυτό τον τρόπο, ουσιαστικά αποκλείονταν από τις δικαστικές αίθουσες οι δυνάμεις του ΕΑΜ.

²¹⁴ Mark Mazower, *Τρεις μορφές πολιτικής δικαιοσύνης: Ελλάδα 1944-1945*, σελ. 34-49

²¹⁵ Εφημερίδα της Κυβέρνησης του Βασιλείου της Ελλάδας, 20 Ιανουαρίου 1945, τεύχος 1, αρ. φύλλου 12

²¹⁶ Κουσουρής Δημήτρης, *Η ποινική δίωξη των δωσιλόγων της Κατοχής (1944-1949)* σελ. 112

Οι μικρές σε έκταση αλλά μεγάλες σε σημασία αλλαγές της Συντακτικής Πράξης 6/45 σε σχέση με τη Συντακτική Πράξη 1/44 καθόρισαν το πλαίσιο στο οποίο διεξήχθησαν οι δίκες των δοσίλογων το επόμενο διάστημα. Η τιμωρία των υψηλόβαθμων στελεχών των Κατοχικών κυβερνήσεων ήταν ο ένας, ρητά διατυπωμένος στόχος του νομοθέτη. Η εξασφάλιση μιας έμμεσης ασυλίας για τα υπόλοιπα στρώματα του κρατικού μηχανισμού και ιδιαίτερα για τα ένοπλα τμήματά του ήταν ο δεύτερος αν και λιγότερο ρητά διατυπωμένος στόχος του. Η διάταξη επί της οποίας βασιζόταν, το άρθρο 43 του παραρτήματος των Συμβάσεων της Χάγης²¹⁷, προέβλεπε πως οι τυχόν κυβερνήσεις κατοχής δικαιούνται να εκδίδουν αποκλειστικά και μόνο «νόμους αφορώντας τήρησιν της δημόσιας τάξεως». Τα Ειδικά Δικαστήρια αξιοποιώντας στο έπακρο αυτό το σημείο θα χαρακτήριζαν νόμιμη την ίδρυση και τη δράση των Ταγμάτων Ασφαλείας.²¹⁸

²¹⁷ Κουσουρής Δημήτρης, , *Δίκες των Δοσιλόγων, 1944-1949*, σελ 238

²¹⁸ Ό.π., σελ 239

Το πολιτικό περιβάλλον στο οποίο λειτούργησαν τα Ειδικά

Δικαστήρια Δοσιλόγων

Η προσπάθεια της κυβέρνησης Πλαστήρα να μην αφήσει ατιμώρητες τις Κατοχικές Κυβερνήσεις υπαγορεύεται από την ανάγκη της διασφάλισης της νομιμοποίησής της. Οι κυβερνήσεις της περιόδου 1945-1946 δεν ήταν εκλεγμένες, στηρίζονταν στο Βρετανικό παράγοντα και αναζητούσαν τη νομιμοποίησή τους και μέσα από τη Δικαιοσύνη. Η υποβόσκουσα απροθυμία για να οδηγηθούν οι κατηγορούμενοι ως δοσίλογοι στα Δικαστήρια οδήγησε ακόμη και τους Βρετανούς να ασκήσουν πίεση στην Κυβέρνηση Πλαστήρα για επίσπευση της δίκης διαβόητων δοσίλογων.²¹⁹

Ιδιαίτερα μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας, ακόμα και το Foreign Office υποχρεώνεται να διαπιστώσει ότι «*η ιδιότητα του μέλους του ΕΑΜ τείνει να θεωρηθεί μεγαλύτερο έγκλημα από ό, τι η συνεργασία με τους Γερμανούς*».²²⁰ Στην υπόδειξη του FO ότι απαιτούνται σκληρότερα μέτρα εναντίον των συνεργατών των Γερμανών, απαντά ο ίδιος ο Τσώρτσιλ στις 22

²¹⁹ Mark Mazower, *Τρεις μορφές πολιτικής δικαιοσύνης: Ελλάδα 1944-1945*, σελ. 42

²²⁰ Παπαστράτης Προκόπης, «*Η εκκαθάριση των δημοσίων υπαλλήλων στην Ελλάδα τις παραμονές του εμφυλίου πολέμου*» στο, Lars Baerentzen, Γιάννης Ο. Ιατρίδης, Ole L. Smith (επιμ.), σελ 52

Απριλίου 1945: «Νομίζω ότι οι συνεργάτες στην Ελλάδα σε πολλές περιπτώσεις έκαναν ό,τι μπορούσαν για να προστατέψουν τον ελληνικό πληθυσμό από τη γερμανική καταπίεση(...)Οι κομμουνιστές είναι ο κύριος εχθρός, αν και η τιμωρία διαβόητων φιλογερμανών συνεργατών, ειδικά εκείνων που ενέχονται για προδοσία πιστών Ελλήνων, θα πρέπει να προχωρήσει κανονικά και με αυστηρότητα. Δεν θα πρέπει με κανένα τρόπο να αυξηθούν τα σκληρά μέτρα εναντίον των συνεργατών για να κερδηθεί η επιδοκιμασία των κομμουνιστών».²²¹

Την ίδια περίοδο όπου τα Ειδικά Δικαστήρια Δοσιλόγων έπρεπε να επιλύσουν μια σειρά πολιτικών και διαδικαστικών προβλημάτων για να αρχίσουν να λειτουργούν με μεγάλη ευκολία οδηγούνταν στο στρατοδικείο τα μέλη του ΕΑΜ που κατηγορούνταν για συμμετοχή στα Δεκεμβριανά.

Ενδεικτικά, στα τέλη Ιουλίου του 1945, ο υφυπουργός Τύπου Δ. Ζακυθινός, αναφέρει ότι «έχουν καταμετρηθεί 18.000 ατομικές καταγγελίες εναντίον συνεργατών, ενώ 1.100 άτομα έχουν προφυλακιστεί εν αναμονή της δίκης τους. Επίσης, ότι έντεκα έχουν καταδικαστεί σε θάνατο, έξι σε ισόβια και δύο έχουν εκτελεστεί. Σχεδόν ένα χρόνο αργότερα, τον Ιούνιο του 1946, η αρμόδια υπηρεσία ανακοινώνει ότι έχει εξετάσει 3.500 περιπτώσεις

²²¹ Ό.π. σελ 52

καταγγελιών και ότι μόνο για το 7% από αυτές έχει προταθεί να συνεχιστεί η δίωξη».²²²

Η εικόνα είναι ζοφερή σε όλη τη Χώρα. Η «λευκή τρομοκρατία» δεν αφήνει περιθώρια παρερμηνειών για το νικητή της περιόδου. Η δύναμη της Δεξιάς αυξανόταν ραγδαία εξασφαλίζοντας ακόμη μεγαλύτερη ασυλία στους διωκόμενους δοσίλογους.

Σε αυτά τα πλαίσια ο συνταγματάρχης Παπαδόγγονας, επικεφαλής των Ταγμάτων Ασφαλείας στην Πελοπόννησο, τον Αύγουστο του 1945, προάγεται μετά θάνατον. Ήταν τέτοια η κατακραυγή για αυτή την απόφαση ώστε η κυβέρνηση αναγκάστηκε να την ανακαλέσει²²³.

Στη δίκη μερικών επικεφαλής των Ταγμάτων Ασφαλείας και άλλων δοσιλόγων αξιωματικών της Ασφάλειας το φθινόπωρο του 1945, ο πρόεδρος του δικαστηρίου δήλωσε ότι «τάσσεται με το μέρος των κατηγορουμένων» και ο Λάμπου (ένας από τους βασικούς κατηγορούμενους) «δίνει εντολές στους αστυνομικούς του δικαστηρίου»²²⁴.

²²² Ό.π, σελ 55

²²³ Κουσουρήs Δημήτρης, *Δίκες των Δοσιλόγων, 1944-1949*, σελ 437

²²⁴ Ό.π σελ.45

Στη φυλακή του Ναυπλίου όπου, στα τέλη του 1945, κρατούνταν σε άθλιες συνθήκες 460 κρατούμενοι, τέσσερις ήταν δοσίλογοι και 407 αριστεροί εκ των οποίων μόνο οι 30 είχαν δικαστεί και καταδικαστεί²²⁵.

Στο Γύθειο, την ίδια περίοδο, υπήρχαν περίπου 290 κρατούμενοι εκ των οποίων μονάχα τρεις ήταν δοσίλογοι. Οι υπόλοιποι ήταν μέλη του ΕΑΜ²²⁶.

Στην Κοζάνη, το Μάρτιο του 1945, 243 δοσίλογοι αφέθηκαν αμέσως ελεύθεροι αν και είχαν παραδοθεί από τον ΕΛΑΣ στην Εθνοφυλακή²²⁷.

Εισαγγελείς στη Θεσσαλονίκη διαπίστωναν την απροθυμία της τοπικής αστυνομίας να συλλάβει γνωστούς δοσίλογους. Αλλά και στην Αθήνα υπήρχαν παρόμοια προβλήματα.²²⁸

Το καλοκαίρι του 1945 ο C. Woodhouse, πρώην επικεφαλής της Βρετανικής αποστολής στην ελληνική Αντίσταση, περιόδευσε στην Πελοπόννησο για να διερευνήσει τις φήμες για προετοιμασία εξέγερσης από την πλευρά του ΕΑΜ. Πολύ σύντομα διαπίστωσε ότι το πρόβλημα προερχόταν από τα στελέχη του παρακράτους της δεξιάς. Ο εισαγγελέας της Καλαμάτας τον ενημέρωσε ότι τα μέλη του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ ήταν εκείνοι που συλλαμβάνονταν χωρίς ένταλμα σύλληψης. Διαπίστωσε επίσης ότι οι δοσίλογοι δεν

²²⁵ Ό.π. σελ 48

²²⁶ Ό.π. σελ 47

²²⁷ Ό.π. σελ 47

²²⁸ Ό.π. σελ 47

συλλαμβάνονταν γιατί θεωρείτο επικίνδυνο να κρατηθούν στις ίδιες φυλακές με τα μέλη του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και γιατί θα έμεναν στα σπίτια τους αν διώκονταν από τη δικαιοσύνη. Χωρίς περιστροφές ο Woodhouse σημείωνε: «και τα δυο επιχειρήματα είναι ανοησίες»²²⁹.

Ο συνωστισμός των κρατουμένων στις φυλακές ήταν ένα ακόμη πολύ σοβαρό πρόβλημα για τη Δικαιοσύνη. Η αμνηστία που χορηγήθηκε για πολιτικά εγκλήματα που διαπράχθηκαν στη διάρκεια των Δεκεμβριανών αγνοήθηκε από τον κρατικό μηχανισμό²³⁰. Έτσι το Σεπτέμβριο του 1945, ο επίσημος αριθμός των κρατουμένων ήταν 17.232 άτομα εκ των οποίων πάνω από 10.000 φέρονταν ως κομμουνιστές και 1.246 ως δοσίλογοι. Στα τέλη του 1945 στις φυλακές βρίσκονταν 48.956 υποστηρικτές του ΕΑΜ.²³¹

²²⁹ Ό.π. σελ 46

²³⁰ Πρόκειται για το νόμο 753/21-12-1945 που ψήφισε η κυβέρνηση Σοφούλη

²³¹ Κουσουρήs Δημήτρης, *Δίκες των Δοσιλόγων, 1944-1949*, σελ 48

Η δίκη των Κατοχικών κυβερνήσεων:

«οι προδότες [...] κατ' ουσία ηθωώθησαν»²³²

Η κυβέρνηση Πλαστήρα αποφάσισε την ταχεία διεξαγωγή της δίκης των μελών των Κατοχικών Κυβερνήσεων. Με την απόφαση αυτή η κυβέρνηση εξυπηρετούσε ένα διπλό στόχο: αφενός ήταν παραχώρηση στο ΕΑΜ προκειμένου να προβεί στον αφοπλισμό και τη διάλυση του ΕΛΑΣ υλοποιώντας τη συμφωνία της Βάρκιζας. Αφετέρου επεδίωκε να συμβολίσει το τέλος του πολέμου, να κλείσει τους λογαριασμούς του παρελθόντος και να εγκαινιάσει μια νέα, ειρηνική εποχή.

Το κατηγορητήριο παρέπεμπε από κοινού τα 33 μέλη των Κατοχικών Κυβερνήσεων να λογοδοτήσουν στη Δικαιοσύνη. Ο Τσολάκογλου και οι στρατηγοί που συγκρότησαν την κυβέρνησή του κατηγορήθηκαν για εσχάτη προδοσία με αφορμή τη συνθηκολόγηση του 1941. Ο Ράλλης και οι υπουργοί της κυβέρνησής του κατηγορήθηκαν ότι οργάνωσαν τα Τάγματα Ευζώνων που διέπραξαν «πράξεις βίας κατ' Ελλήνων ένεκα της δράσεως αυτών εναντίον των δυνάμεων κατοχής. Προκάλεσαν ούτως εμφύλιον πόλεμον ενώ δια τον σκοπόν αυτόν εξώπλισαν Έλληνες πολίτας».

²³² Το Βήμα, 2 Ιουνίου 1945.

Από την πρώτη κιόλας συνεδρίαση, στις 21 Φεβρουαρίου 1945, η πολλά υποσχόμενη δίκη άρχισε να μεταβάλλεται σε παρωδία. Η παρουσία οπαδών των δοσιλόγων στο δικαστήριο οι οποίοι καθύβριζαν και τρομοκρατούσαν χωρίς το δικαστήριο να μπορεί να επιβάλει την τάξη, η προκλητική συμπεριφορά των κατηγορούμενων και η απόφαση του δικαστηρίου ότι καμιά θανατική ποινή δεν θα εκτελούνταν εάν δεν επικυρωνόταν από τη Βουλή που θα προέκυπτε από τις επόμενες εκλογές έδωσαν το στίγμα της δίκης²³³.

Στη δίκη είχαν επιλεγεί από τον Επίτροπο 25 μάρτυρες κατηγορίας. Από αυτούς ελάχιστοι δεν ανήκαν στο στρατόπεδο των αντικομμουνιστών.²³⁴ Οι υπόλοιποι προέρχονταν από όλο το φάσμα του αστικού πολιτικού κόσμου²³⁵. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονταν: οκτώ στελέχη υπουργείων, επτά υπουργοί και πρωθυπουργοί του μεσοπολέμου, τέσσερις ανώτεροι αξιωματικοί του στρατού, δυο διευθυντές τραπεζών, δυο καθηγητές πανεπιστημίου, τρεις δημοσιογράφοι αντικομμουνιστικών αντιστασιακών εφημερίδων²³⁶.

²³³ Σπανού Γεωργία-Μαρία, *Το φαινόμενο του δωσιλογισμού και οι εκφάνσεις του* σελ. 77

²³⁴ Πρόκειται για το Μιχάλη Κύρκο, δημοσιογράφο και πρώην βουλευτή, έναν εκπρόσωπο της Ένωσης Αναπήρων Πολέμου 1940-1941 και κάποιους εκπροσώπους του παράνομου τύπου.

²³⁵ Πολυμέρης Βόγλης, *Η αδύνατη επανάσταση, Η κοινωνική δυναμική του εμφύλιου πόλεμου*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2014, σελ 110.

²³⁶ Κουσουρής Δημήτρης,, *Δίκες των Δοσιλόγων, 1944-1949*, σελ 275

Οι μάρτυρες αυτοί, ιδιαίτερα για το ζήτημα της ίδρυσης των Ταγμάτων Ασφαλείας, παρείχαν ολόπλευρη στήριξη στους κατηγορούμενους. Ο Δ. Μάξιμος από το Λαϊκό Κόμμα, υποστήριξε ότι τα Τάγματα Ασφαλείας «*δι' ημάς υπήρξαν χρησιμώτατα. Εις την υπαιθρον παρέσχον μεγάλην συνδρομήν. Ο λαός ανέπνεε μόλις έβλεπε τα Τάγματα*»²³⁷. Ο Γ. Στράτος, από το ίδιο κόμμα, έκρινε ότι ο Ι. Ράλλης πρόσφερε «*ανυπολόγιστους υπηρεσίας εις τον τόπον*»²³⁸. Ο Θ. Σοφούλης κατέθετε: «*Είναι γνωστός ο σκοπός των ταγμάτων. Έγιναν δια να κτυπήσουν τα δήθεν Τάγματα αντιστάσεως του ΕΑΜ. Δια της ιδρύσεώς των η κυβέρνησις θέλησε να διασφαλίση την δημοσίαν τάξιν*»²³⁹.

Ο συνήγορος υπεράσπισης Κ. Καλκάνης συνόψιζε: «*Αι κεφαλές μας δεν θα ίσταντο εις την θέσιν των εάν ο κύριος Ράλλης δεν εδημιούργει τα τάγματα ασφαλείας*»²⁴⁰.

Σε ότι αφορά την κατηγορία της εσχάτης προδοσίας, η υπερασπιστική γραμμή των κατηγορούμενων κινήθηκε σε δυο άξονες. Υποστήριξαν αφενός ότι εκπρόσωποι του αστικού πολιτικού κόσμου είχαν ενθαρρύνει τα μέλη κατοχικών κυβερνήσεων να αναλάβουν αξιώματα, αφετέρου ότι τα κίνητρα τους ήταν πατριωτικά. Ο Τσολάκογλου προασπίστηκε την εθνική κυριαρχία

²³⁷ Πολυμέρης Βόγλης, *Η αδύνατη επανάσταση* σελ 110.

²³⁸ Ό.π. σελ 110

²³⁹ Κουσουρής Δημήτρης, *Δίκες των Δοσιλόγων, 1944-1949*, σελ 286

²⁴⁰ Ό.π. σελ 286

από τον κίνδυνο της Βουλγαρίας και ο Ράλλης έσωσε την πατρίδα από τον εσωτερικό εχθρό, τους κομμουνιστές.²⁴¹

Το Δικαστήριο με την απόφασή του καταδίκασε 3 από τους κατηγορούμενους στην εσχάτη των ποινών, 7 σε ισόβια κάθειρξη, 2 σε 20ετή ειρκτή κι 9 σε μικρότερες ποινές φυλάκισης (5-11 έτη). 7 από τους πρώην υπουργούς των κατοχικών κυβερνήσεων απαλλάχτηκαν από κάθε κατηγορία.²⁴²

Σε ότι αφορά τη συγκρότηση των Ταγμάτων Ασφαλείας το δικαστήριο απεφάνθη ότι δεν μπορεί να θεωρηθεί έγκλημα εφόσον είχαν σχηματιστεί για την προστασία της δημόσιας τάξης από «εγκληματικά στοιχεία».²⁴³ Η απόφαση αυτή του δικαστηρίου να απενοχοποιήσει τους συμμετέχοντες στα Τάγματα Ασφαλείας θα ανοίξει το δρόμο για την επανένταξη και την ενσωμάτωση των δοσίλογων στο υπό ανασυγκρότηση κράτος, με την πολύτιμη αρωγή του δικαστικού σώματος.

Η απόφαση αυτή προκάλεσε τη διαμαρτυρία της Αριστεράς και του Κέντρου αλλά και την ανησυχία των Βρετανών.²⁴⁴

²⁴¹ Mark Mazower, *Τρεις μορφές πολιτικής δικαιοσύνης: Ελλάδα 1944-1945*, σελ.44

²⁴² Δημήτρης Κουσουρής, *Η ποινική δίωξη των δωσιλόγων της Κατοχής*, σελ 119

²⁴³ Mark Mazower, *Τρεις μορφές πολιτικής δικαιοσύνης: Ελλάδα 1944-1945*, σελ. 44

²⁴⁴ Δημήτρης Κουσουρής, *Η ποινική δίωξη των δωσιλόγων της Κατοχής*, σελ 119

Οι αντιδράσεις οφείλονταν κυρίως στο γεγονός ότι δεν επρόκειτο να εκτελεστεί καμιά θανατική καταδίκη. Από τους τρεις καταδικασθέντες οι δυο διέφευγαν εκτός συνόρων και για τον μοναδικό παρόντα στρατηγό Τσολάκογλου, το δικαστήριο εξέφρασε την «ευχή» να του απονεμηθεί χάρη, όπως και έγινε.²⁴⁵

Η δίκη της Ειδικής Ασφάλειας

Η Υπηρεσία Ειδικής Ασφάλειας ιδρύθηκε το 1929. Ο ρόλος της αναβαθμίστηκε επί Μεταξά όπου βασική της αποστολή ήταν η εφαρμογή των αντικομμουνιστικών νόμων και η συλλογή πληροφοριών. Από το 1941 ως το 1943 η βασική της αποστολή ήταν η μεταβίβαση πληροφοριών ανάμεσα στα κατά τόπους τμήματα Ασφαλείας και στα Κατοχικά στρατεύματα. Στην τελευταία φάση της Κατοχής ο ρόλος της αναβαθμίστηκε: αποτέλεσε το βασικότερο ιμάντα σύνδεσης των αντικομμουνιστικών ομάδων με τις ελληνικές και τις γερμανικές υπηρεσίες Ασφαλείας. Στη δύναμη της Ειδικής Ασφάλειας υπηρετούσαν 1.370 άντρες. Από αυτούς μόνο 400 υπάγονταν αποκλειστικά στις υπηρεσίες της. Οι

²⁴⁵ Ό.π. σελ 121

υπόλοιποι ανήκαν ταυτόχρονα στα ss, σε ναζιστικές οργανώσεις, σε γερμανικά δίκτυα κατασκοπείας, στα Τάγματα Ασφαλείας ή σε κάποια εθνικιστική ομάδα²⁴⁶.

Η δίκη των πρακτόρων της Ειδικής άρχισε στις 18 Οκτωβρίου και τέλειωσε στις 13 Νοεμβρίου του 1945²⁴⁷. Ένα χρόνο μετά την απελευθέρωση, καθ' όλη τη διάρκεια της δίκης, η χώρα βρισκόταν σε κατάσταση πολιτικής αστάθειας. Η κυβέρνηση Π. Βούλγαρη αντικαταστάθηκε προσωρινά ύστερα από τις αντιδράσεις των φιλελεύθερων κομμάτων στην προκήρυξη των εκλογών για τις 20 Ιανουαρίου του 1946. Την κυβέρνηση Βούλγαρη διαδέχτηκε, με την έγκριση των Βρετανών, υπηρεσιακή κυβέρνηση υπό την προεδρία του αντιβασιλέα. Έπειτα από σαράντα μέρες εντατικών διαβουλεύσεων υπό την καθοδήγηση των Βρετανών και αφού αντικαταστάθηκε η δεκαπενθήμερης διάρκειας κυβέρνηση Κανελλόπουλου από την κυβέρνηση Σοφούλη οι κυβερνητικοί εταίροι συμφώνησαν στο

²⁴⁶ Κουσουρής Δημήτρης, *Δίκες των Δοσιλόγων, 1944-1949*, σελ 441 και Μενέλαος Χαραλαμπίδης *Η εμπειρία της Κατοχής και της Αντίστασης* εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2012 σελ. 221-230 και 275-303

²⁴⁷ Για τις δίκες της Ειδικής Ασφάλειας βλ. και Φίλιππος Αρμαανίδης, *Η περίοδος της μεγάλης τρομοκρατίας στην περιοχή της πρωτεύουσας κατά τη διάρκεια της Κατοχής-Αιματηρή καταστολή της Αντίστασης και ένοπλος δοσιλογισμός (Ιούνιος 1943-Οκτώβριος 1944)*, Διπλωματική εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο, τμήμα πολιτικής επιστήμης και Ιστορίας, σελ. 212-222

επίμαχο ζήτημα της ημερομηνίας των εκλογών οι οποίες ορίστηκαν στις 31 Μαρτίου του 1946²⁴⁸.

Η δράση της «Ειδικής» ήταν γνωστή: οι κραυγές των θυμάτων από τα βασανιστήρια πρωτοφανούς αγριότητας γνωστές στους περίοικους των τόπων κράτησης, οι εικόνες των πτωμάτων που οι πράκτορες της Ειδικής εγκατέλειπαν επιδεικτικά στις γωνίες των δρόμων μεταφέρθηκαν από τους συγγενείς των θυμάτων στην αίθουσα του Δικαστηρίου²⁴⁹. Οι εφημερίδες της εποχής αποτυπώνουν την εικόνα: «κτηνάνθρωποι», «καθάρματα», «δολοφόνοι» είναι χαρακτηρισμοί που κοσμούν τα πρωτοσέλιδά τους όσο καιρό διαρκεί η δίκη.²⁵⁰

Οι ανώτεροι αξιωματικοί της Ειδικής συγκέντρωναν τα πιο εγκληματικά χαρακτηριστικά των δοσιλόγων. Επιβεβαίωναν με αυτό τον τρόπο την άποψη του ΕΑΜ ότι ο δοσιλογισμός αποτελεί κρατικό έγκλημα. Ταυτόχρονα κατά τη διάρκεια της δίκης επιβεβαιώθηκε ο διμέτωπος πόλεμος στον οποίο είχαν αποδυθεί οι πράκτορες της Ειδικής, καταδιώκοντας τα μέλη του ΕΑΜ και εξαρθρώνοντας τα δίκτυα κατασκοπείας των Βρετανών και της κυβέρνησης του Καΐρου. Η καταδίκη των «κτηνανθρώπων» φάνηκε ότι θα

²⁴⁸ Λυμπεράτος Μιχάλης, *Στα πρόθυρα του Εμφυλίου πολέμου. Κοινωνική πόλωση, Αριστερά και αστικός κόσμος στη μεταπολεμική Ελλάδα. Από τα Δεκεμβριανά στις εκλογές του 1946*, σελ. 353-366

²⁴⁹ Κουσουρής Δημήτρης, *Δίκες των Δοσιλόγων, 1944-1949*, σελ 442

²⁵⁰ Ό. π. σελ 443

μπορούσε να αποτελέσει τον κοινό τόπο όπου διάφορες πολιτικές δυνάμεις θα έριχναν το ανάθεμα στο όνομα των δεινών της Κατοχής. Ωστόσο τα πράγματα εξελίχτηκαν διαφορετικά.

Πριν καν αρχίσει η δίκη, η παρουσία μεταξύ των ενόρκων μέλους της ναζιστικής ΕΣΠΟ, έσπερνε ήδη αμφιβολίες για την κατάρτιση των καταλόγων των ενόρκων. Όταν άρχισε η δίκη οι μισοί κατηγορούμενοι απουσίαζαν αφού υπηρετούσαν στο Στρατό η στη Χωροφυλακή.

Το δικαστήριο, αν και συμμετείχε ο Γενικός Επίτροπος των ΕΔΔ, Χρ. Τσιαμπάσης επεδείκνυε ανοχή στις προσβολές των κατηγορούμενων σε βάρος των δικηγόρων πολιτικής αγωγής και των μαρτύρων κατηγορίας. Η στάση αυτή οδήγησε σε ομαδική παραίτηση τους δικηγόρους της πολιτικής αγωγής αφού τα επανειλημμένα διαβήματα τους έπεφταν στο κενό. Η αντίδραση αυτή προκάλεσε την άμεση παρέμβαση του ίδιου του υπουργού Δικαιοσύνης ο οποίος αντικατέστησε τον Γενικό Επίτροπο²⁵¹.

Μεταξύ των μαρτύρων κατηγορίας συναντάμε κρατικούς αξιωματούχους οι οποίοι στην ουσία μετατράπηκαν σε μάρτυρες υπεράσπισης. Αυτούς τους μάρτυρες τους είχε καλέσει αυτεπαγγέλτως ο Γενικός Επίτροπος.²⁵² Οι

²⁵¹ Ό.π σελ 447

²⁵² Ό.π. σελ 448 Δοσίλογοι αξιωματικοί, μέλη του ΕΔΕΣ Αθήνας, ο διοικητής της Σχολής Χωροφυλακής και ο Διευθυντής των φυλακών Χατζηκώστα είναι μερικά χαρακτηριστικά πρόσωπα που από μάρτυρες κατηγορίας μετατράπηκαν σε μάρτυρες υπεράσπισης. Στο ίδιο, σελ 448

μάρτυρες αυτοί υποστήριζαν ότι οι κατηγορούμενοι έκαναν το καθήκον τους το οποίο ήταν η καταδίωξη των κομμουνιστών. Στο ίδιο μήκος κύματος μέλη των τοπικών ελίτ της περιφέρειας, καταθέτοντας ως μάρτυρες υπεράσπισης, αναφέρθηκαν στη συνεργασία τους με την Ειδική προκειμένου να αντιμετωπίσουν τον κομμουνιστικό κίνδυνο. Ανάμεσά τους ο συνταγματάρχης Αντωνακέας, ιδρυτικό μέλος του ΙΔΕΑ, προσκόμισε βεβαιώσεις συμμετοχής κάποιων κατηγορούμενων στα συμμαχικά δίκτυα²⁵³.

Οι ίδιοι οι κατηγορούμενοι στις απολογίες τους χρησιμοποίησαν το δοκιμασμένο χαρτί του αγώνα ενάντια στον κομμουνισμό, εμφανίστηκαν ως ακραιφνείς φιλοβασιλικοί και ως θύματα της κόκκινης βίας.

Εν κατακλείδι η προσπάθεια της υπεράσπισης ήταν να ισχυριστεί ότι ο μεταπολεμικός κρατικός μηχανισμός έπρεπε να υιοθετήσει τους κατασταλτικούς μηχανισμούς του δοσιλογικού κράτους αφού ο σκοπός ήταν κοινός: η αντιμετώπιση του κομμουνιστικού κινδύνου.

Τελικά το δικαστήριο καταδίκασε δυο κατηγορούμενους στην εσχάτη των ποινών, τρεις σε ισόβια, τρεις σε ποινές φυλάκισης για συναφή εγκλήματα.

Οι υπόλοιποι οκτώ αθώθηκαν λόγω αμφιβολιών.

²⁵³ Ό.π σελ 449

Η δίκη της Ειδικής Ασφάλειας το φθινόπωρο του 1945, αποτέλεσε «οδηγό» για τις δίκες που ακολούθησαν. Οι περισσότερες δίκες στις οποίες εμπλέκονταν πράκτορες της Ειδικής διεξήχθησαν από τον Οκτώβριο του 1946 ως το Μάρτιο του 1947. Δικάστηκαν περίπου εκατό κατηγορούμενοι. Εννέα από αυτούς καταδικάστηκαν στην εσχάτη των ποινών, πέντε σε ισόβια και λίγοι ακόμα σε ποινές φυλάκισης. Πολλοί από τους καταδικασθέντες ζήτησαν επανάληψη της δίκης και πέτυχαν μετριασμό των ποινών²⁵⁴. Μέσα από τις δίκες των κυβερνήσεων συνεργασίας και της Ειδικής Ασφάλειας το αίτημα της άμεσης και αμείλικτης τιμωρίας των ενόχων υποχώρησε στη γραμμή σύμφωνα με την οποία υπόλογοι ήταν μονάχα οι ένοπλοι δοσίλογοι οι οποίοι είχαν διαπράξει εγκλήματα υπερβαίνοντας τα καθήκοντά τους. Με τον τρόπο αυτό το κράτος αποποιείται κάθε ευθύνη για τη συγκρότηση και τη δράση των Ταγμάτων Ασφαλείας.

²⁵⁴ Ό.π σελ 451.

ΟΙ ΔΙΚΕΣ ΣΤΟ ΕΙΔΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΟΣΙΛΟΓΩΝ ΝΑΥΠΛΙΟΥ

Στην κεφάλαιο που ακολουθεί θα παρουσιάσουμε τα στοιχεία που προκύπτουν από τη μελέτη του αρχειακού υλικού που αφορά στα πρακτικά από τις δίκες του Ειδικού Δικαστηρίου Δοσίλογων Ναυπλίου. Οι δυο τόμοι των πρακτικών και των αποφάσεων του Δικαστηρίου βρίσκονται στα ΓΑΚ στο Ναύπλιο. Εκεί διατίθεται επίσης και το αρχείο με τα απαλλακτικά Βουλευμάτα της περιόδου 1945-1948.²⁵⁵

Το αρχειακό υλικό διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση. Τη δουλειά του ερευνητή όμως δυσκολεύει η έλλειψη του προανακριτικού υλικού των υποθέσεων που δικάζονται στο Δικαστήριο. Για παράδειγμα, στις περισσότερες υποθέσεις δε γνωρίζουμε τα στοιχεία του μηνυτή, πληροφορία που θα βοηθούσε να κατανοήσουμε καλύτερα τα κίνητρα, τις νοοτροπίες και τις συμπεριφορές των πρωταγωνιστών.

Μια ακόμα έλλειψη αξίζει να σημειωθεί: δεν έχει διασωθεί ούτε ένα φύλλο από τον τοπικό τύπο στο Ναύπλιο και στο Άργος. Έτσι, δεν υπάρχει η δυνατότητα να αντιληφθούμε με ποιο τρόπο η τοπική κοινωνία αντιδρά και πως αυτό καταγράφεται στον τοπικό τύπο. Η καταφυγή στον τύπο

²⁵⁵ Για τη μελέτη και την παρουσίαση των Βουλευμάτων βλέπε αναλυτικά Σπανού Γεωργία-Μαρία, ό.π. *Το φαινόμενο του δωσιλογισμού και οι εκφάνσεις του*

όμορων περιοχών στην Τρίπολη και στην Καλαμάτα ή στον Αθηναϊκό τύπο λίγα στοιχεία μπορεί να προσθέσει στη μελέτη των συγκεκριμένων δικαστικών πράξεων.

Το υπάρχον αρχειακό υλικό, παρά τις σημαντικές ελλείψεις που παρουσιάζει, δίνει τη δυνατότητα να ανασυνθέσουμε μέσα από τις δικαστικές αίθουσες αυτήν τη ιστορική περίοδο. Μέσα από τους δυο τόμους που προαναφέραμε διαγράφονται με αρκετά παραστατικό τρόπο, η ζωή, οι άνθρωποι, η μόρφωση τους, η ηλικία τους, η επαγγελματική τους ενασχόληση, διαφαίνονται τα πάθη τους, περιγράφονται οι διαδρομές τους. Στις διαδικασίες του Ειδικού Δικαστηρίου Ναυπλίου συμμετείχαν εκατοντάδες μάρτυρες, μηνυτές, κατηγορούμενοι, συνήγοροι, δεκάδες δικαστικοί λειτουργοί. Μέσα από τα δικαστικά έγγραφα αναδύεται ένας ολόκληρος κόσμος, με τις αντιτιθέμενες μνήμες, μαρτυρίες και αντιλήψεις του περί δικαίου και αδίκου. Οι δίκες μας παρέχουν μοναδική πρόσβαση στην κοινωνία και στην κουλτούρα της εποχής. Παρακολουθούμε ποιοι δίκασαν και ποιοι δικάστηκαν, ποια κριτήρια επικράτησαν για την έκδοση των αποφάσεων των δικαστών, ποιες ποινές επιβλήθηκαν και ποιες απ' αυτές εκτίθηκαν.

Το Ειδικό Δικαστήριο Δοσιλόγων Ναυπλίου συγκροτήθηκε με βάση την Συντακτική Πράξη 6/1945 και άρχισε να λειτουργεί το Μάιο του 1945. Η πρώτη συνεδρίαση του πραγματοποιήθηκε στις 16 Μαΐου 1945 και η τελευταία στις 12 Ιανουαρίου του 1951. Το 1945 πραγματοποιήθηκαν 56 συνεδριάσεις του, το 1946, 80 συνεδριάσεις, το 1947 61, το 1948 23, το 1949 7. Από δυο φορές συνεδρίασε τα έτη 1950 και 1951. Τους πρώτους μήνες του 1945 δίκασε υποθέσεις και από τους όμορους νομούς της Αρκαδίας της Λακωνίας και της Μεσσηνίας. Όταν άρχισε να λειτουργεί το Ειδικό Δικαστήριο Δοσιλόγων Καλαμάτας, στις 27 Σεπτεμβρίου 1945,²⁵⁶ η δραστηριότητά του περιορίστηκε σε υποθέσεις που αφορούσαν το νομό Αργολιδοκορινθίας.

Σε όλη τη διάρκεια λειτουργίας του, το Ειδικό Δικαστήριο Δοσιλόγων στο Ναύπλιο συνεδρίασε 231 φορές. Εκδίκασε 95 υποθέσεις. Από αυτές οι 33 ήταν επανάληψη δικών που αναβλήθηκαν ή διακόπηκαν. Οι 84 αφορούσαν «εσωτερικές» υποθέσεις του δικαστηρίου, όπως λιπομαρτυρίες, απείθεια,

²⁵⁶ Για τα ΕΔΔ στην Καλαμάτα και την Πάτρα βλέπε Γιώργος Νικητόπουλος, *Δωσίλογοι στην Πελοπόννησο, Οι διώξεις του 1945 και 1946, Το παράδειγμα της Καλαμάτας και της Πάτρας*, στο (επιμ) Γιάννης Καρακατσιάνης, *Νότια Πελοπόννησος 1935-1950*, Αλφειός/Σύνδεσμος Φιλολόγων Μεσσηνίας, Αθήνα, Γιώργος Νικητόπουλος, *Η δίωξη των δοσιλόγων της κατοχής στην Πάτρα: τα πρακτικά των δικών και οι εφημερίδες της πόλης μεταπτυχιακή εργασία στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας*, 2007 και Ηρ. Σκούρα,ό.π. *Δίκες Δοσιλόγων στο Ειδικό Δικαστήριο Καλαμών (1945- 1953)*

κλήρωση λαϊκών μελών, ψευδομαρτυρίες κλπ. Καταδικαστικές αποφάσεις εκδόθηκαν για 20 υποθέσεις²⁵⁷.

Οι ποινές που επιβλήθηκαν κυμαίνονται από ολιγόμηνη φυλάκιση ως και ισόβια κάθειρξη²⁵⁸.

Οι παρόντες και οι απόντες

Κατά τη διάρκεια των δικών κάποιοι από τους κατηγορούμενους δεν παρουσιάζονται στο ΕΔΔ Ναυπλίου. Από τις 95 υποθέσεις που εκδικάστηκαν, στις 18 απουσίαζε ένας ή περισσότεροι κατηγορούμενοι. Σε 5 από τις 19 καταδικαστικές αποφάσεις οι κατηγορούμενοι καταδικάστηκαν ερήμην²⁵⁹.

Οι ποινές που απαγγέλλονται στους απόντες ποικίλουν από 6 μήνες ως και ισόβια. Αν και ο αριθμός των καταδικαστικών αποφάσεων δεν μας βοηθάει να εξάγουμε ασφαλή συμπεράσματα φαίνεται ότι οι ποινές για τους παρόντες είναι ελαφρύτερες. Το γεγονός αυτό μπορεί να εξηγηθεί κυρίως

²⁵⁷ Βλέπε πίνακα 1, Παράρτημα εργασίας σελ. 181

²⁵⁸ Βλέπε πίνακα 2, παράρτημα, σελ. 182

²⁵⁹ Πρόκειται για τις δίκες 39/26-2-1946, 40/26-2-1946, 59/11-4-1946, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.1, ΓΑΚ Ναυπλίου, 9/5-3-1948, 15/16-4-1948, 22/18-6-48, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.2, ΓΑΚ Ναυπλίου

με την εξάντληση της αυστηρότητας του δικαστηρίου σε όσους απουσίαζαν αφού κατά πάσα πιθανότητα οι επιβληθείσες ποινές δεν θα εκτίονταν ποτέ.

Μια πιο προσεκτική μελέτη αναδεικνύει ότι οι ευθύνες των κατηγορούμενων που επέλεξαν να απουσιάζουν ήταν βαρύτερες και οι κατηγορίες τους τους βάραιναν πιο εύκολο να αποδειχθούν. Μεγάλη σημασία φαίνεται να έχει και το γεγονός ότι στις περισσότερες από τις δίκες στις οποίες απουσίαζαν οι κατηγορούμενοι, δεν υπήρχαν μάρτυρες υπεράσπισης.

Για παράδειγμα ο Ε.Π. γιατρός και η σύζυγος του Σ.Π. παραπέμφθηκαν με βάση το άρθρο 1 εδ. ε της υπ αριθμ. 6/1945 ΣΠ. Σύμφωνα με την κατάθεση του μάρτυρα Ζ. Ι. *«συνεργάσθηκαν με τους Γερμανούς, τους πρόσφεραν άνθη όταν ήρθαν στην πόλη. Πίστευαν εις τη νίκη τους. Δεν ξέρω αν οι κατηγορούμενοι ενεργούσαν κατασκοπεία. Οι κατηγορούμενοι όταν διεδόθη ότι θα εγένετο απόβαση των Συμμάχων στην Ελλάδα αναχώρησαν εξ Άργους και ήδη ευρίσκονται εις Γερμανία»*.²⁶⁰

Το δικαστήριο *«κηρύσσει αυτούς ενόχους[...] κατά την περίοδο της ξενικής κατοχής ήτοι από του Απριλίου 1941 μέχρι τέλους 1943 εν Άργει εγένοντο συνειδητά όργανα του εχθρού προς διάδοσιν της προπαγάνδας του*

²⁶⁰ Κατάθεση Ζ.Ι., στη δίκη 39/26-2-1946, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.1, ΓΑΚ Ναυπλίου

εξαίροντες το έργον του κατακτητού και προκαλώντας την ηττοπάθεια παρά τω ελληνικό λαώ».

Οι κατηγορούμενοι καταδικάστηκαν ερήμην σε φυλάκιση 15 ετών.

Ο Κ.Λ. παραπέμπεται με βάση το άρθρο 1 εδ.γ και β και 2 της ίδιας Συντακτικής Πράξης.

«Είχα ακούσει ότι εξεβίαζε ντόπιους για να εκδώσει ταυτότητα. Είχε καταταγεί στην καραμπινιερία» κατέθεσε ο μάρτυρας Α.Μ. *«Ο κατηγορούμενος ήτο συνειδητό όργανο του εχθρού»* κατέθεσε ο μάρτυρας Κ.Ρ. *«Διερμηνέας επεδίωξε να πάει μόνος του. Δεν τον υποχρέωσαν. Εξεβίαζε για την έκδοση ταυτοτήτων. Δε δεχόταν δωρεές κάτω από 500 δραχμές»* συμπλήρωσε ο μάρτυρας Κ.Κ.²⁶¹

Το δικαστήριο *«κηρύσσει αυτόν ένοχον [...] κατά την περίοδο της ξενικής κατοχής ήτοι από αρχάς Μαΐου 1941 μέχρι Σεπτεμβρίου 1943 κατέχων δημόσια θέση στρατιωτικού, εγένετο συνειδητό όργανον του εχθρού και ήσκεσεν το λειτούργημά του προς διευκόλυνσιν του έργου της κατοχής[...] συνεργασθείς μετά του εχθρού ωφελήθηκε οπωσδήποτε και εξημίωσε έλληνας πολίτας....»*²⁶²

²⁶¹ Δίκη 40/26-2-1946, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.1ΓΑΚ, Ναυπλίου

²⁶² Ό.π.

Ο Κ.Λ. καταδικάστηκε «ερήμην σε πρόσκαιρα δεσμά 13 ετών».²⁶³

Ο Γ.Μ., απότακτος αστυνομικός και πρόεδρος της κοινότητας Λυρκείας είχε παραπεμφθεί με βάση το άρθρο 1 εδ. στ της ΣΠ 6/1945. «Κατά την κρίσιν του δικαστηρίου ο κατηγορούμενος εξετέλεσε ουχί δια του κατηγορητηρίου αυτό πράξιν της παράβασις του άρθρου 1 εδ. στ της ΣΠ 6/1945 αλλά τη παραβάσεως του άρθρου 4 εδ. 1 της αυτής Σ.Π. τουτέστιν της εθνικής αναξιοτήτος και εφ η δέον όπως κηρυχθεί ένοχος».

«Ο κατηγορούμενος ήταν πρόεδρος της κοινότητας επί κατοχής. Είχαμε ραδιόφωνο και μας κατέδωσε στους Ιταλούς οι οποίοι μας συνέλαβαν και μας φυλάκισαν στην Τρίπολη» κατέθεσε ο μάρτυρας Γ.Κ.

«Ο κατηγορούμενος ήτο απότακτος αστυφύλαξ. Έπαιρνε τρόφιμα από τους κατοίκους του χωριού και τα έδινε στους Ιταλούς» συμπλήρωσε ο μάρτυρας Κ.Κ.²⁶⁴ . Η μετατροπή του κατηγορητηρίου βοήθησε τον κατηγορούμενο να έχει καλύτερη τύχη: καταδικάστηκε, ερήμην, σε δυόμισι χρόνια φυλάκιση.

Ο Ι.Π. καταδικάστηκε για παράβαση του άρθρου 4, της ΣΠ 6/ 1945 σε 6 μήνες φυλάκιση.

²⁶³ Ό.π.

²⁶⁴ Δίκη 59/11-4-1946, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.1, ΓΑΚ Ναυπλίου

«Φορούσε γερμανική στολή [...] έκαμε συλλήψεις και ξυλοδαρμούς
διαφόρων Ελλήνων πολιτών» κατέθεσε ο μάρτυρας Η.Β.²⁶⁵

«Το Δικαστήριο κηρύσσει αυτόν ένοχον του ότι: εν τη περιφέρεια
Ερμιονίδος και κατά τους μήνες Μάιον και Ιούνιον του 1944 συνεργάσθη
κατά του εχθρού κατά τρόπον ανάξιον Έλληνος πολίτου θίγοντα την εθνικήν
αξιοπρέπεια, ήτοι ενδυθείς Γερμανική στρατιωτική στολήν, συμπαρίσταται
μετά των Γερμανών και τας γενομένας παρ αυτών συλλήψεις και
κακοποιήσεις διαφόρων Ελλήνων πολιτών και ούτω διευκόλυνε το έργο της
κατοχής»²⁶⁶.

Ο κατηγορούμενος παρουσιάστηκε λίγους μήνες αργότερα στις δικαστικές
αρχές και ζήτησε την απαλλαγή του από κάθε κατηγορία. «Ο
κατηγορούμενος είχε παρουσιασθεί εμπρόθεσμα ενώπιον της αρμόδιας
αρχής και δήλωσε ότι παρουσιάζεται αυθορμήτως ίνα τύχει των περί
αμνηστείας ευεργετικών διατάξεων του ΚΘ' ψηφίσματος πλην ουδόλως
εβεβαιώθη εκ του συνόλου της διαδικασίας ότι οι πράξεις του εμπίπτουν εις
τας διατάξεις του ψηφίσματος τούτου²⁶⁷».

Η απαλλαγή του κατηγορούμενου ήρθε, λίγο αργότερα, από την έκδοση
Βασιλικού Διατάγματος το οποίο κοινοποιήθηκε στον Επίτροπο του ΕΔΔΝ.

²⁶⁵ Δίκη 9/5-3-1948, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.2, ΓΑΚ Ναυπλίου

²⁶⁶ Δίκη 9/5-3-1948, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.2, ΓΑΚ Ναυπλίου

²⁶⁷ Δίκη 1/12-1-1951, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.2, ΓΑΚ Ναυπλίου

Σύμφωνα με αυτό

«ΑΙΡΟΜΕΝ τας συνεπείας και στερήσεις τας επιβληθείσας εις τον Ι.Μ.Π.[...]

Εις τον αυτόν επί της δικαιοσύνης Υπουργόν ανατίθεμεν την δημοσίευσιν και εκτέλεσιν του παρόντος Διατάγματος»²⁶⁸.

Εκεί που το Δικαστήριο φαίνεται να εξαντλεί κάθε όριο αυστηρότητας είναι στην υπόθεση 15/16-4-1948 στην οποία κατηγορείται ο Μ.Α. «με βάση το άρθρο 1, εδ. στ της υπ αριθ. 6/1945 ΣΠ»²⁶⁹ ότι κατέδωσε Έλληνες πολίτες στον εχθρό.

«Όταν έπεσε ο παθών σύζυγος μου στη δεύτερη ομάδα των Γερμανών ο κατηγορούμενος που ήταν μαζί είπε ότι ο άνδρας μου ήτο τροφοδότης των ανταρτών, αμέσως οι Γερμανοί τον εξετέλεσαν επί τόπου. Ο κατηγορούμενος ήτο ένας αλήτης, όλο στας φυλακάς ήτο μέσα» κατέθεσε η Α.Α.

«Με τον πατέρα μου γυρίζαμε και πουλούσαμε διάφορα ψιλικά για να ζήσουμε. Ο πατέρας μου είχε πάει να ψωνίσει τον έπιασαν οι Γερμανοί. Εκεί ήτο ο κατηγορούμενος ως Τσολιάς και είπε στους Γερμανούς ότι ήταν

²⁶⁸ Δίκη 1/12-1-1951, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.2, ΓΑΚ Ναυπλίου Βλέπε Βασιλικό Διάταγμα, παράρτημα. Δεν συναντήσαμε ανάλογη μεταχείριση κατηγορούμενου ο οποίος απαλλάχτηκε με Βασιλικό Διάταγμα.

²⁶⁹ Δίκη 15/16-4-1948, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.2, ΓΑΚ Ναυπλίου

τροφοδότης των ανταρτών και αμέσως αυτοί τον εξετέλεσαν επί τόπου»

επιβεβαίωσε η Χ.Α.²⁷⁰

Μάρτυρες υπεράσπισης ούτε σε αυτή τη δίκη υπήρχαν. Το δικαστήριο επέβαλε ισόβια κάθειρξη.

«Κηρύσσει αυτόν ένοχον του ότι [...] κατέδωσε εις τον εχθρόν Έλληνες και ενήργησε δια την ανακάλυψιν και σύλληψιν των, ήτοι κατέδωσε εις τους Γερμανούς τον Γ.Α. όστις συλληφθείς εξετελέσθη. Καταδικάζει αυτόν εις την ποινήν των ισόβιων δεσμών»²⁷¹.

Σε πολλές παρόμοιες περιπτώσεις όπου το αποτέλεσμα της συνεργασίας του κατηγορούμενου με τον εχθρό ήταν ακόμη και ομαδικές εκτελέσεις μελών της Αντίστασης, οι αποφάσεις ήταν συνήθως αθωωτικές. Η απουσία του συγκεκριμένου κατηγορούμενου φαίνεται να έχει μεγάλη σημασία για την ετυμηγορία του Δικαστηρίου.

Τρία χρόνια αργότερα, στην επανεξέταση της υπόθεσης εύκολα γίνονται αντιληπτές οι διαφορές: Ο κατηγορούμενος ήταν παρών, υπάρχουν μάρτυρες υπεράσπισης, οι καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας είναι σαφώς διαφοροποιημένες από τις καταθέσεις στην πρώτη δίκη.

²⁷⁰ Ό.π..

²⁷¹ Ό.π.

Έτσι η Χ.Α. καταθέτει ότι δεν ήταν παρούσα στη σύλληψη και εκτέλεση του πατέρα της όπως ισχυριζόταν στην πρώτη δίκη αλλά ότι *«το είπαν κάποιοι τσοπάνηδες που ήταν στην περιοχή»*²⁷².

Ο μάρτυρας Β.Ν. προσπαθεί να δικαιολογήσει την απουσία του κατηγορούμενου στην πρώτη δίκη και να περιγράψει τις επιλογές του, το Μάιο του 1944: *«Την 4η Μαΐου 1944 ο κατηγορούμενος κατετάγη στα Τάγματα Ασφαλείας και ήτο εις τον λόχον που ήλθον εγώ επιλοχίας. Ούτως διέμενε εις Άργος με την οικογένειά του και λόγω των ανταρτών ήλθαν όλοι εδώ στο Ναύπλιο και μετά την αποχώρηση των Γερμανών έφυγε μετά της οικογενείας του εις Αθήνα όπου διαμένει μέχρι σήμερον»*²⁷³.

²⁷² Δίκη 2/12-1-1951, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.2, ΓΑΚ Ναυπλίου

²⁷³ Δίκη 2/12-1-1951, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.2, ΓΑΚ Ναυπλίου

**Όταν οι μάρτυρες κατηγορίας μετατρέπονται σε μάρτυρες
υπεράσπισης.**

Οι καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας ή υπεράσπισης σε γενικές γραμμές είναι αναμενόμενες. Σε αρκετές όμως περιπτώσεις οι μάρτυρες κατηγορίας οδηγούν με τη στάση τους το Δικαστήριο σε αθωωτικές αποφάσεις. Φροντίζουν οι καταθέσεις τους είτε να είναι αόριστες είτε να τονίζουν την «ανθρώπινη» πλευρά της δράσης των κατηγορούμενων. Σε κάποιες περιπτώσεις ο ερευνητής είναι δύσκολο να καταλάβει αν ο μάρτυρας είναι κατηγορίας ή υπεράσπισης. Η στάση αυτή φαίνεται να συμβάλλει καθοριστικά στην αθώωση των κατηγορούμενων.

Έτσι, στη δίκη του αγρονόμου Π.Π. ο οποίος κατηγορείται ότι κατέδωσε στους Γερμανούς συγχωριανούς του με αποτέλεσμα να συλληφθούν αρκετοί απ' αυτούς και να εκτελεστούν δυο νέοι, στελέχη της εαμικής Αντίστασης, ο μάρτυρας κατηγορίας Α.Χ. με την κατάθεσή του φαίνεται να δικαιολογεί τη δράση του κατηγορούμενου: *«Οι Γερμανοί ήρθαν στο χωριό με τα αυτοκίνητά τους μαζί με τον κατηγορούμενο. Ο πατέρας του μάρτυρα κατηγορίας Κ.Μ. έτρεξε να κρυφτεί. Τον είδαν οι Γερμανοί, τον πυροβόλησαν και τον σκότωσαν. Ίσως ο κατηγορούμενος να γύρισε στο*

χωριό για να πάρει τη μητέρα του και την αδελφή του δεδομένου ότι τον πατέρα του και την αδελφή του τους είχαν πάρει στο βουνό οι αντάρτες. Το ΕΑΜ τους εκτέλεσε μετά τη δολοφονία του Ι.Μ.»²⁷⁴ Το Δικαστήριο κήρυξε αθώο τον κατηγορούμενο «λόγω αμφιβολιών».

Περισσότερο σίγουροι για τη δράση και τις ευθύνες των τριών κατηγορούμενων δείχνουν οι μάρτυρες κατηγορίας Α.Κ και Δ. Μ. «Δεν κατέδωσαν κανέναν[...] Οι Γερμανοί μόνοι τους τους συνέλαβαν» κατέθεσε ο πρώτος. «Οι κατηγορούμενοι αντιστάθηκαν όταν οι Γερμανοί τους ζήτησαν να εκτελέσουν τον Π.» συμπλήρωσε ο δεύτερος. Οι κατηγορούμενοι, και σε αυτή την περίπτωση αθωώθηκαν «λόγω αμφιβολιών».²⁷⁵

Σε άλλη δίκη ο μάρτυρας κατηγορίας Τ.Χ. δεν κρατά ούτε τα προσχήματα: «οι κατηγορούμενοι αναγκάστηκαν να συνεργαστούν με τους Γερμανούς γιατί είχαν πάθει πολλά από τους αντάρτες» κατέθεσε χαρακτηριστικά. Και σε αυτή την περίπτωση οι επτά κατηγορούμενοι αθωώθηκαν «λόγω αμφιβολιών».²⁷⁶

Σε άλλη δίκη ο μάρτυρας κατηγορίας Ψ.Ν., αγροφύλακας, καταθέτει ότι συγχωρεί τους τέσσερις κατηγορούμενους: «Το βράδυ της 18^{ης} Ιουνίου 1944

²⁷⁴ Δίκη 15/23-1-1946 ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.1, ΓΑΚ Ναυπλίου

²⁷⁵ Δίκη 44/7-3-1946, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.1, ΓΑΚ Ναυπλίου

²⁷⁶ Δίκη 80/29-5-46, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.1, ΓΑΚ Ναυπλίου

επήγα σπίτι και βρήκα δυο Γερμανούς και δυο Έλληνες, τον αδελφό του κατηγορούμενου Κ.Σ. και έναν άγνωστο. Επήραν εμένα και τον υιό μου στη Γκεστάπο. Την άλλη μέρα με άφησαν ελεύθερο. Τον υιό μου τον πήγαν στη φυλακή και μετά στη Γερμανία. Την επόμενη της συλλήψεώς μου ήρθαν οι κατηγορούμενοι Κ.Σ, Τ.Π. και Ρ.Ν. και πήραν το κορίτσι μου από το σπίτι. Το οδήγησαν στη Γκεστάπο και από εκεί στη φυλακή και μετά στη Γερμανία όπου βρίσκεται ακόμη. Ο υιός μου γύρισε από τη Γερμανία και γι αυτό δεν επιθυμώ τη δίωξη των κατηγορούμενων, τους συγχωρώ. Αφορμή της σύλληψης ήτο διότι ο υιός μου ήτο αντάρτης στο βουνό».²⁷⁷ Ίσως η ανάγκη για τη διατήρηση της θέσης του αγροφύλακα να έπαιξε κάποιο ρόλο στην κατάθεση του Ψ.Ν. Τον Απρίλη του 1947, στην πορεία κορύφωσης του εμφύλιου, η απαίτηση για συνέχιση της δίωξης είναι πιθανό να οδηγούσε στην απώλεια της θέσης του.

Και σε αυτή την περίπτωση οι κατηγορούμενοι αθωώθηκαν.

Στη δίκη με κατηγορούμενο τον Κ.Π. ο μάρτυρας κατηγορίας Γ.Α. καταθέτει:

«ο κατηγορούμενος μπήκε μαζί με τους Γερμανούς στο σπίτι για να συλλάβουν τον αδερφό μου. Ίσως είχε έρθει από περιέργεια εκεί. Δεν θέλω να τον πάρω στο λαιμό μου».²⁷⁸ Το γεγονός ότι από τις συλλήψεις που

²⁷⁷ Δίκη 2/26-4-1947, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.2, ΓΑΚ Ναυπλίου

²⁷⁸ Δίκη 3/10-1-1948, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.2, ΓΑΚ Ναυπλίου

πραγματοποίησε το Γερμανικό απόσπασμα με τη συμμετοχή του κατηγορούμενου, τρεις από τους συλληφθέντες εκτελέστηκαν, δεν εμπόδισε το Δικαστήριο να αθώσει τον Κ.Π.

Τέλος, στη δίκη της Δ.Μ., μαγείρισσας στη Γκεστάπο, ο μάρτυρας κατηγορίας Χ.Β. κατέθεσε ότι δεν *«ξέρει αν η κατηγορούμενη κατέδωσε Έλληνες. Ξέρω όμως ότι φρόντισε και με απελευθέρωσε όταν μ έπιασαν οι Γερμανοί»*.²⁷⁹ Η κατηγορούμενη αθώθηκε.

Θα βοηθούσε στην εξαγωγή ασφαλέστερων συμπερασμάτων για την αλλαγή στη στάση των μαρτύρων αν είχε διασωθεί και το προανακριτικό υλικό. Δυστυχώς καταφέραμε να εντοπίσουμε το προανακριτικό υλικό μονάχα μιας υπόθεσης²⁸⁰. Παρόλα αυτά νομίζουμε ότι τα παραδείγματα που παραθέσαμε οδηγούν στο συμπέρασμα ότι όταν οι μάρτυρες κατηγορίας ουσιαστικά καταθέτουν ως μάρτυρες υπεράσπισης, οι αποφάσεις του Δικαστηρίου είναι αθωωτικές. Για τα κίνητρα αυτής της επιλογής των μαρτύρων κατηγορίας μόνο να εικασίες μπορούμε να κάνουμε.

²⁷⁹ Δίκη 3/26-4-1947, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.2, ΓΑΚ Ναυπλίου

²⁸⁰ Όπως θα αναφερθεί παρακάτω, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Α1.1, ΓΑΚ Ναυπλίου

Όταν οι τοπικές ελίτ κινδυνεύουν...

Οι Μ.Τ. και Π.Τ. ιδιοκτήτες εργοστασίου παραγωγής σαπουνιού, παραπέμφθηκαν στο δικαστήριο με βάση το άρθρο 1 εδ. ιβ' και ε' της 6/1945 ΣΠ²⁸¹. Πιο συγκεκριμένα κατηγορήθηκαν ότι προμήθευαν τα στρατεύματα κατοχής με σαπούνι που παρασκεύαζαν στο εργοστάσιό τους αλλά και ότι μέρος της παραγωγής σαπουνιού σε συνεννόηση με τους κατακτητές το διοχέτευαν στη μαύρη αγορά.

Κατηγορήθηκαν επίσης ότι *«επέδειξε διαγωγήν αναξίαν Έλληνος, ως αναρτήσας εν τω εργοστασίω μου εικόνας του Μουσολίνι....»*.²⁸²

Τέλος κατηγορούνται ότι *«εφιλοξένησαν οίκοι ή συνέφαγον με τον υπουργό των οικονομικών Γκοτζαμάνην....»*.²⁸³

Η κατάθεση του μάρτυρα κατηγορίας και μηνυτή Κ.Δ. είναι κατατοπιστική:
«Οι κατηγορούμενοι συνεργάστησαν πραγματικώς με τους κατακτητές[...] κατόρθωσαν και τους εγένετο εικονική επίταξη στο εργοστάσιο, ουσιαστική επίταξη δεν έγινε ποτέ.[...] Δεν υπήρχε ημέρα που να μην ιδώ να φορτώνουν

²⁸¹ Η συγκεκριμένη υπόθεση είναι η μοναδική υπόθεση στην οποία διασώζεται το προανακριτικό υλικό. Βλέπε ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Α1.1

²⁸² ΑΒΕ 216, Δικ.1.16.1, Β2.1, Δίκη 20/ 28 -7-1945, ΓΑΚ Ναυπλίου

²⁸³ Ό.π.

αυτοκίνητα ιταλικά σαπούνι εκ του εργοστασίου των κατηγορουμένων και να το μεταφέρουν εις Αθήνας όπου το πουλούσαν εις μαύρην αγοράν».

Σύμφωνα με την κατάθεση του Κ.Δ. οι κατηγορούμενοι, κατά τα έτη 1941 και 1942, απέκτησαν πέντε ακίνητα στο κέντρο της Αθήνας (πéριξ του Κολωνακίου) και ένα οικόπεδο στην περιοχή της Αγίας Παρασκευής στην Αττική.²⁸⁴ Για την απόδειξη του ισχυρισμού του επικαλείται την απάντηση του οικονομικού εφόρου Ναυπλίας για την περιουσιακή κατάσταση των κατηγορουμένων. Ο μηνυτής ισχυρίζεται ότι «το έτος 1940 οι κατηγορούμενοι είχαν χρεοκοπήσει. [...] ήσαν ενυπόθηκα τόσο το εργοστάσιον όσο και η ενταύθα κατοικία των». Η περιουσία αποκτήθηκε «από τη μαύρη αγορά διότι αν ήτο επιταγμένο το εργοστάσιο όλο το σαπούνι θα διατίθετο για τις ανάγκες του ιταλικού στρατού [...] οι κατηγορούμενοι κρέμασαν εις το γραφείον του εργοστασίου τους μια φωτογραφία του Μουσολίνι για να δείξουν τη φιλία τους προς τους Ιταλούς[...]

Όταν ο προδότης υπουργός των οικονομικών Γκοτζαμάνης ήλθε δυο ή τρεις φορές στο Ναύπλιο διέμενε εις την οικία του κατηγορούμενου Μ.Τ.»²⁸⁵

²⁸⁴ ΑΒΕ 216, ΔΙΚ 1.16.1, Α1.1, ΓΑΚ Ναυπλίου

²⁸⁵ ΑΒΕ 216, Δικ.1.16.1, Β2.1, Δίκη 20/ 28 -7-1945, ΓΑΚ Ναυπλίου

Οι μάρτυρες κατηγορίας Δ.Κ. και Ε.Μ. ισχυρίζονται ότι κατά την παραμονή του Γκοτζαμάνη στο Ναύπλιο, επιτροπή κατοίκων παρουσιάστηκε σε αυτόν και διαμαρτυρήθηκε τόσο για την έλλειψη σαπουνιού στην πόλη όσο και για την κακή ποιότητα του. Τα μέλη της επιτροπής ύστερα από λίγες μέρες, χωρίς καμία κατηγορία, συνελήφθησαν από τους Ιταλούς και, εκτοπίστηκαν στα Καλάβρυτα. Οι μάρτυρες συνδέουν την εκτόπιση με την παράσταση διαμαρτυρίας στον Γκοτζαμάνη.

Η υπάλληλος του εργοστασίου Μ.Η. καταθέτει ότι « η διάθεση του σαπουνιού γινόταν μόνο με διατακτικές των Ιταλών και της Νομαρχίας».

Όσο για τη φωτογραφία του Μουσολίνι η μάρτυς κατέθεσε ότι «την έβαλαν μόνοι τους οι Ιταλοί.» «

Οι αδελφοί Τ. απεχθάνοντο τους Ιταλούς[...] Πάντοτε υπήρξαν πατριώτες» κατέληξε²⁸⁶.

«Ουδεμία συνεργασία οικονομική ή άλλη των κατηγορουμένων με τους Ιταλούς υπέπεσε στην αντίληψίν μου» διαβεβαίωσε ο Δήμαρχος Κ.Κ.²⁸⁷

Ο μάρτυρας υπεράσπισης Β.Δ. επικαλείται την αντιστασιακή δράση του κατηγορούμενου. Για το σκοπό αυτό προσάγει «... εις το δικαστήριο δυο εμπιστευτικά έγγραφα ήτοι την από 31-1-1945 βεβαίωσιν της εθνικής

²⁸⁶ Ό.π

²⁸⁷ Ό.π.

οργανώσεως εφ. αξιωματικών και υπαξ/κων «η αναγέννησις» και την από 15-3-45 ομοίον του Διοικητού του τέως ι/25 Τάγματος του Ε.Δ.Ε.Σ. ίνα λάβει τούτων γνώση. Ο κατηγορούμενος Μ.Τ. υπήρξε το δεξιό μου χέρι κατά τη συνεργασία μας για τον εθνικό αγώνα, υπήρξε υπερπατριώτης»²⁸⁸.

Στη λογική αφενός της αναγκαστικής συνεργασίας με το στρατό κατοχής αφού επιτάχτηκε το εργοστάσιό τους, αφετέρου στα πατριωτικά τους αισθήματα κινήθηκε η απολογία των κατηγορουμένων. Σ αυτά τα πλαίσια ισχυρίζονται οι κατηγορούμενοι ότι στήριξαν τους συμπολίτες τους και ότι ενίσχυσαν ακόμα και το ΕΑΜ. Ας παρακολουθήσουμε τα επιχειρήματα που αναπτύσσει ο κατηγορούμενος Μ.Τ. στο υπόμνημα που κατέθεσε στον ανακριτή.²⁸⁹

«Το εργοστάσιόν μου τούτο επετάχθη υπό των Ιταλικών Στρατιωτικών αρχών την 12 Ιουλίου 1941[...] κατά τη διάρκεια της κατοχής το Εργοστάσιόν μου παρήγαγε Σάπωνα οκ. 267.345 εκ των οποίων μόνων οι 60.259 οκ. Διετέθησαν υποχρεωτικώς εις στρατόν κατοχής αι δε υπόλοιποι 207.086 οκ. Διέθεσα δια τον πληθυσμόν [...] Επίσης κατά Νοέμβριο 1944 η Ε.Τ.Α του Ε.Α.Μ. παρέλαβε 11.000 οκ. Σάπωνος κ.λ.π. ».

²⁸⁸ Ό.π.

²⁸⁹ ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Α1.1, ΓΑΚ Ναυπλίου

Σε ότι αφορά στην κατηγορία για πλουτισμό από τη μαύρη αγορά ο κατηγορούμενος απαντά ότι *«εφόσον η διάθεσις του παραχθέντος σάπωνος εγένετο δυνάμει διατακτικών του Υπουργείου και εις τιμήν υπ' αυτού οριζόμενη είναι πρόδηλον ότι ούτε εις μαύρην αγοράν διετέθη [...] ούτε σημαντικά ωφελήματα απεκόμισα»*.²⁹⁰

Για την κατηγορία ότι ανάρτησε την εικόνα του Μουσολίνι στο γραφείο του εργοστασίου του ισχυρίζεται ότι *«ανηρτήθησαν υπό δυο Ιταλών καραμπινιέρων[...] καθ' ημέραν καθ' ην απουσίαζον...»*

Τέλος για την κατηγορία ότι φιλοξένησε τον Γκοτζαμάνη καταθέτει ότι *«... ο Γκοτζαμάνης άπαξ μόνον την μεσημβρίαν μιας ημέρας έφαγε εις την οικία μου εις γεύμα, το οποίον παρέθεσε ο τότε Νομάρχης Ναυπλίου Β. [...]ελλείψει καταλλήλου εστιατορίου εν τη πόλει την εποχήν εκείνη ο Νομάρχης με παρεκάλεσε να παραχωρήσω την οικία μου δια ολίγας ώρας [...] παρεκάθησαν εις την τράπεζαν και άλλαι Ελληνικαί αρχαί ως και οι τότε Δήμαρχος Ναυπλίου και Άργους»*²⁹¹.

Το δικαστήριο, αφού κατά τη διάρκεια της δίκης έκανε δεκτή την αίτηση αποφυλάκισης των κατηγορούμενων, με την ετυμηγορία του τους αθώωσε.

Όπως αναφέρεται στην απόφαση *« ... εκ της εν συνόλω ακροαματικής*

²⁹⁰ Ό.π.

²⁹¹ Ό.π.

διαδικασίας δεν προέκυψε κατά την κρίσιν του δικαστηρίου τα απαραίτητα στοιχεία προς κατάρτισιν της δια του κατηγορητηρίου αποδιδόμενης τοις κατηγορουμένοις και υπό του άρθρου 1εδ. ιβ' προβλεπομένης πράξεως τουτέστιν της συνεργασίας αυτών [...] μετά του εχθρού ή του οφέλους τούτων και της ζημίας Ελλήνων πολιτών.[...] Επίσης ουδόλως προέκυψε ότι οι κατηγορούμενοι ούτοι οικειοθελώς ανήρτησαν εν τω γραφείω του εργοστασίου των τας εικόνας του Μουσολίνι[...] Κηρύσσει αυτούς αθώους.»²⁹²

Η υπόθεση που εξετάσαμε αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση καταγγελίας για «συνεργασία με τον εχθρό». Οι κατηγορούμενοι δεν είναι τυχαίοι. «Υπήρξα ο μεγαλύτερος αγοραστής καπνών από του 1925 και εντεύθεν»²⁹³ κατέθεσε ο Μ.Τ. Οι διασυνδέσεις τους ξεπερνούσαν το τοπικό επίπεδο. Εκτός από το Νομάρχη και τους Δημάρχους της περιοχής συναναστρέφονταν και με υψηλόβαθμα στελέχη της κεντρικής κυβέρνησης. Σε αυτά τα πλαίσια φαίνεται ότι προσφέρθηκε φιλοξενία στον Γκοτζαμάνη, υπουργό των δοσιλογικών κυβερνήσεων.²⁹⁴ Οι τοπικές ελίτ στο πρόσωπο

²⁹² ΑΒΕ 216, Δικ.1.16.1, Β2.1, Δίκη 20/ 28 -7-1945, ΓΑΚ Ναυπλίου

²⁹³ ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Α1.1, ΓΑΚ Ναυπλίου

²⁹⁴ Ο Γκοτζαμάνης διορίστηκε από τον Τσολάκογλου υπουργός Οικονομικών. Μετά την παραίτηση του Τσολάκογλου και την ανάληψη της πρωθυπουργίας από τον Λογοθετόπουλο, στις 2/12/1942, ο Γκοτζαμάνης ανέλαβε και πάλι το Υπουργείο Οικονομικών. Με τον ανασχηματισμό της κυβέρνησης στις 24 Μαρτίου 1942 έγινε «υπερυπουργός» Οικονομικών, Γεωργίας, Εμπορίου, Βιομηχανίας, Εργασίας και Επισιτισμού μέχρι τις 30 Μαρτίου του 1943. Λίγο πριν την αποχώρηση των Γερμανών από την Ελλάδα κατέφυγε στην Ιταλία και κατόπιν στη Γερμανία. Μετά την απελευθέρωση

των διωκόμενων έβλεπαν και τη δική τους τύχη στο μεταπολεμικό σκηνικό.

Η επιχείρηση απαλλαγής των εργοστασιαρχών Μ.Τ και Π.Τ. φαίνεται να συσπειρώνει τις τοπικές ελίτ²⁹⁵. Μια ματιά στον κατάλογο μαρτύρων υπεράσπισης ενισχύει την άποψη αυτή.

Τέσσερις υπάλληλοι του εργοστασίου, ένας αξιωματικός του ελληνικού στρατού κάτοικος Αθηνών, ένας Δήμαρχος, ένας δικηγόρος και τέσσερις έμποροι σπεύδουν να στηρίξουν τους προφυλακισμένους κατηγορούμενους. Η απόφαση του δικαστηρίου δικαίωσε την τακτική της υπεράσπισης.

κατηγορήθηκε ως δωσίλογος και καταδικάστηκε ερήμην σε θάνατο από το Ειδικό Δικαστήριο Δοσιλόγων. Λίγα χρόνια όμως αργότερα έτυχε αμνηστίας οπότε και επέστρεψε στην Ελλάδα, συνεχίζοντας και πάλι να πολιτεύεται ως αρχηγός του «Μεταρρυθμιστικού Κόμματος» που είχε δημιουργήσει προπολεμικά.

²⁹⁵ Για τη στάση της αστικής τάξης κατά την περίοδο της Κατοχής βλέπε, Δημήτρης Μαριόλης, *Η αδύνατη ταξική ανακωχή, Η πολιτική του ΕΑΜ στα Υπουργεία Οικονομικών, Εργασίας και στα συνδικάτα μέχρι τα Δεκεμβριανά*, ΚΨΜ, Αθήνα 2015, σελ.43.

Από τον ΕΛΑΣ στα.... Τάγματα Ασφαλείας

Σε κάποιες περιπτώσεις οι κατηγορούμενοι ισχυρίζονται ότι η κατάταξή τους στα Τάγματα Ασφαλείας ήταν αποτέλεσμα της δίωξης ή και κράτησης από τον ΕΛΑΣ των ίδιων ή και συγγενικών τους προσώπων.

Στη δίκη στην οποία κατηγορούμενοι είναι ο Σ.Π., ο Κ.Δ. και ο Σ.Σ. συναντάμε αυτό το επιχείρημα.

«Αρχικά ήμουν κι εγώ στην οργάνωση του ΕΑΜ. Με συνέλαβαν οι Γερμανοί και με πήγαν στην Κόρινθο. Με υποχρέωσαν να δίνω παρών στη Γκεστάπο [...] πήγαμε με τον Σ. στα Τάγματα Ασφαλείας. Μας έδωσε παντελόνι και πουκάμισο χακί ο Μουστακόπουλος. Ο Σ. ήθελε να βρει την αδελφή του που την είχαν πάρει οι αντάρτες[...] πήραμε μέρος στις επιχειρήσεις στην ανατολική Αργολίδα [...] μια ομάδα Γερμανών και μια από το Τάγμα Ασφαλείας φτάσαμε ως τους Φούρνους...»²⁹⁶ απολογήθηκε ο κατηγορούμενος Κ.Δ.

«... αρχικώς ήμουν κι εγώ στο ΕΑΜ διότι νόμιζα ότι ήταν οργάνωση πατριωτική[...] οι αντάρτες ήθελαν να πάρουν κι άλλους στο βουνό. Αντέδρασα, με χαρακτήρισαν αντιδραστικό και έπιασαν κι εμένα. Έφυγα [...]

²⁹⁶ Δίκη 5/9-1-1946, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.2, ΓΑΚ Ναυπλίου

πήγα στην Κόρινθο που ήτο το Τάγμα Ασφαλείας κι ο λοχαγός Μουστακόπουλος ο οποίος με εβοήθησε[...] οι Γερμανοί εκτέλεσαν τον Τ.»²⁹⁷ ανέφερε στην απολογία του ο κατηγορούμενος Σ.Π.

«Ο Σ.Π. επήγε με τα Τάγματα Ασφαλείας στο Κρανίδι για να βρει την αδελφή του που την είχαν πάρει οι αντάρτες και όχι για άλλο λόγο[...] αποκλείεται να σκότωσε τον Α.Τ.»²⁹⁸ υπερθεμάτισε ο μάρτυρας υπεράσπισης Ι.Π.

Σύμφωνα με την κατάθεση του μάρτυρα κατηγορίας Α.Σ. ο Σ.Π. κατέφυγε στα Τάγματα Ασφαλείας γιατί το ΕΑΜ τον κατηγορούσε ότι συνεργαζόταν με τους Γερμανούς.

Αντίθετα ο Π.Τ. πατέρας του εκτελεσμένου Α.Τ. δήλωσε βέβαιος για τη συμμετοχή των κατηγορούμενων στην εκτέλεση του γιού του. *«Τον έδεσαν σε ένα δέντρο. Τον χτυπούσαν. Του έκοψαν το χείλος. Τον μετέφεραν λίγο πιο πάνω και τον εκτέλεσαν, όλος ο κόσμος το γνωρίζει».*²⁹⁹ Οι κατηγορούμενοι αθώθηκαν «λόγω αμφιβολιών».

Παρόμοια ήταν και η διαδρομή της Μ.Ε. Είχε καταταγεί στον ΕΛΑΣ αλλά μετά τις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις στην Επίδαυρο όπου και τη συνέλαβαν οι Γερμανοί δε δίστασε να αλλάξει στρατόπεδο. *«Πήγαινε μαζί*

²⁹⁷ Ό.π.

²⁹⁸ Ό.π.

²⁹⁹ Ό.π.

με τους Γερμανούς στα σπίτια, κατέδιδε ανθρώπους, έπαιρναν τρόφιμα [...]

Δε δίστασε να ζητήσει από τους Γερμανούς να χτυπήσουν και τον πατέρα

της».³⁰⁰ Και σε αυτή την περίπτωση η κατηγορούμενη αθώθηκε «λόγω αμφιβολιών».

Τέλος η κατηγορούμενη Β.Α. σύμφωνα με το μάρτυρα κατηγορίας Τ.Π.

«ήταν αντάρτισσα. Μετά πήγε στα Τάγματα. Έλεγε στους Γερμανούς ότι ο

υιός μου ήταν παρατηρητής του αεροδρομίου».³⁰¹ Και αυτή η κατηγορούμενη αθώθηκε «λόγω αμφιβολιών».

Τάγματα Ασφαλείας Ναυπλίου: Από την Αργολίδα στο Γουδή

μέσω Σπετσών

Τα μέλη των Ταγμάτων Ασφαλείας, η Χωροφυλακή, τα μέλη της Πολιτοφυλακής της πόλης του Άργους αλλά και πολλά συγγενικά τους πρόσωπα παρέμειναν στο Ναύπλιο ως τις 5 Οκτωβρίου οπότε και υπογράφηκε συμφωνία παράδοσης της πόλης στο ΕΑΜ. Την επόμενη μέρα οι Ταγματασφαλίτες αναχωρούν, δια θαλάσσης, κάτω από την εποπτεία

³⁰⁰ Δίκη 68/ 16-5-1946, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.2, ΓΑΚ Ναυπλίου

³⁰¹ Δίκη 74/23-5-1946, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.2, ΓΑΚ Ναυπλίου

των Βρετανών για τις Σπέτσες όπου θα παραμείνουν λίγες εβδομάδες. Κατόπιν θα μεταφερθούν στο στρατόπεδο στο Γουδή. Τα συγγενικά τους πρόσωπα που είχαν καταφύγει μαζί τους στο Ναύπλιο θα παραμείνουν εκεί ή θα επιστρέψουν στις εστίες τους στο Άργος.

Οι ταγματασφαλίτες στο Γουδή προορίζονται σιωπηλά να αξιοποιηθούν ως εφεδρικές δυνάμεις στην επικείμενη αναμέτρηση με τον ΕΛΑΣ. Αν και η ενίσχυση της 3^{ης} ορεινής Ταξιαρχίας με άνδρες των Ταγμάτων Ασφαλείας αποτράπηκε οι ταγματασφαλίτες πρόσφεραν τις χρήσιμες υπηρεσίες τους στον τομέα της λαθραίας εισαγωγής οπλισμού ο οποίος προορίζεται για τον εξοπλισμό των αντιστασιακών οργανώσεων της πρωτεύουσας³⁰².

Η πολιτική αυτή απέναντι στα Τάγματα Ασφαλείας συνέπλεε με τις στρατηγικές επιδιώξεις της βρετανικής πολιτικής. Η τελευταία είχε εκμεταλλευθεί τα Τάγματα Ασφαλείας στην προσπάθειά της να φθείρει τις δυνάμεις του ΕΛΑΣ. Από την άλλη η επίσημη εξωτερική πολιτική των Βρετανών δεν μπορούσε να ταυτιστεί με τα ΤΑ αφού αυτά είχαν ιδρυθεί από τις κατοχικές δυνάμεις³⁰³. Τέλος, ο φόβος ότι ο ανανεωμένος από τους Γερμανούς οπλισμός των Ταγμάτων σε περίπτωση παράδοσής τους θα έπεφτε στα χέρια του ΕΛΑΣ αλλά κυρίως επειδή εκείνη τη στιγμή δε

³⁰² Κωστόπουλος Τάσος, , *Η αυτολογοκριμένη μνήμη*, σελ. 71

³⁰³ Σπανού Γ. ό.π. Το φαινόμενο του δωσιλογισμού και οι εκφάνσεις του, σελ 55-56

διέθεταν επαρκείς δυνάμεις για να στηρίξουν τη δική τους εισβολή στην Ελλάδα οδηγούσε στη διττή τακτική των Βρετανών. Από τη μια καταδίκάζαν επισήμως τα Τάγματα. Σε αυτά τα πλαίσια, στις 29 Αυγούστου του 1944 στη διαταγή που εξέδωσε το αρχηγείο των συμμαχικών δυνάμεων στην Ιταλία για τον τρόπο παράδοσης του εχθρού στα τμήματα του συμπεριλαμβάνονταν και οι μονάδες των ΤΑ. Από την άλλη, ανεπίσημα, μέσω των Βρετανών συνδέσμων καθοδηγούσαν τα Τάγματα ώστε να μείνουν άθικτα αποτελώντας μια στρατιωτική βρετανική εφεδρεία.

Σε τηλεγράφημα του Σκόμπι προς το Στρατηγό Σαράφη τονίζεται ότι οι άντρες των Ταγμάτων Ασφαλείας που έχουν μεταφερθεί και κρατούνται στις Σπέτσες, ανήκουν στη δικαιοδοσία των Ηνωμένων Εθνών και πρέπει να διασφαλιστεί η μελλοντική τους παράδοση στα Ηνωμένα Έθνη³⁰⁴.

Η στάση της κυβέρνησης του Καΐρου εν πολλοίς ταυτιζόταν με αυτή της βρετανικής κυβέρνησης. Από τη μια, καταδίκασε τη δράση των ΤΑ και ζητούσε τη διάλυσή τους. Έστω κι αν αυτή η στάση ήταν αποτέλεσμα κυρίως της πίεσης του ΕΑΜ και Βρετανών παραγόντων³⁰⁵ γεγονός είναι ότι στη διάρκεια του 1944 τα ΤΑ είχαν καταδικαστεί επανειλημμένα από την

³⁰⁴ Μαρία Σπηλιωτοπούλου-Προκόπης Παπαστράτης, Χρονολόγιο γεγονότων 1940-1944, από τα έγγραφα του Βρετανικού Υπουργείου των Εξωτερικών FOREIGN OFFICE 371, τόμος Β', Ακαδημία Αθηνών, Κέντρο Ερεύνης της Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού, Αθήνα 2004, σελ.672, αριθμ. 4718 με ημερομηνία 9-10-1944

³⁰⁵ Ο Γουντχάουζ επέμενε ήδη από το 1943 στην καταδίκη των ΤΑ, βλ. Σπανού Γ. ό.π

εξόριστη κυβέρνηση. Από την άλλη, υψηλόβαθμα στελέχη των ΤΑ φαίνεται να ελάμβαναν διαβεβαιώσεις ότι η καταδίκη αυτή δεν οδηγεί αυτόματα στη διάλυσή τους³⁰⁶. Με παρέμβαση του ίδιου του Παπανδρέου στη Βρετανική Κυβέρνηση σταματούν οι ρίψεις φυλλαδίων τα οποία καταδίκάζαν τα Τάγματα Ασφαλείας.³⁰⁷

Τελικά στη διάρκεια των Δεκεμβριανών τουλάχιστον χίλιοι ταγματасφαλίτες θα πολεμήσουν ως συντεταγμένη μονάδα του κυβερνητικού στρατού. Πολλοί από τους υπόλοιπους επάνδρωσαν τα νεοσύστατα Τάγματα Εθνοφυλακής και πολέμησαν τον ΕΛΑΣ στη μάχη της Αθήνας³⁰⁸.

Ο Γ. Μαργαρίτης αναφέρει, ότι καθ' όλη τη διάρκεια του Νοεμβρίου μεταφέρονταν στην Αθήνα και τοποθετούνταν σε στρατηγικές θέσεις στο Γουδή μέλη των αφοπλισμένων ΤΑ. Από τις πρώτες μέρες των συγκρούσεων αναβαπτίστηκαν σε «Εθνοφυλακή»³⁰⁹.

Παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν από την αρχή τα Βρετανικά στρατεύματα και αναγκάστηκαν να μεταφέρουν από την Ιταλία ένοπλες

³⁰⁶ Κωστόπουλος Τα, *Η αυτολογοκριμένη μνήμη*,. ό.π. σελ 71.

³⁰⁷ Papastratis Prokopis, *British Policy towards Greece during the second World War*, Cambridge University press, Καίμπριτζ 1984, σελ. 209, 210.

³⁰⁸ Κωστόπουλος Τ. , *Η αυτολογοκριμένη μνήμη*, ό.π. σελ 72.

³⁰⁹ Μαργαρίτης Γιώργος, *Η Μάχη της Αθήνας, Από 4 Δεκεμβρίου 1944 ως 6 Ιανουαρίου 1945*, περιοδικά Ιστορικά «Δεκέμβρης 44. Οι μάχες στις γειτονιές της Αθήνας, εκδ. εφημερίδα Ελευθεροτυπία σελ.12

ενισχύσεις είχαν υπεροπλία απέναντι στις δυνάμεις του ΕΛΑΣ. Η ανοχή και η χρήση των σωμάτων που κατηγορούνταν για συνεργασία με τον κατακτητή δεν είχε κυρίως στρατιωτικά αίτια. Καθοριστικότερης σημασίας ζήτημα ήταν η διαμόρφωση του πολιτικού σκηνικού στη μεταδεκεμβριανή εποχή όπου οι αντιστασιακές δυνάμεις θα αποτελούσαν εχέγγυο της βρετανικής πολιτικής στην Ελλάδα³¹⁰.

Η πορεία επανένταξης των μελών των ΤΑ στον εθνικό κορμό έχει αρχίσει. Δεκάδες αξιωματικοί των ΤΑ ήδη από το 1945 υπηρετούν στον Εθνικό Στρατό. Η πορεία θα ολοκληρωθεί με τη συμμετοχή τους στον Εμφύλιο του 1946-1949³¹¹. Πολλοί από τους επικεφαλείς των ΤΑ θα ανέβουν και θα εξαντλήσουν τη στρατιωτική ιεραρχία. Για να περιοριστούμε μονάχα στους επικεφαλείς του ΤΑ Ναυπλίου, ο υποδιοικητής του Π. Χριστόπουλος θα φτάσει ως το βαθμό του ταξίαρχου και ο διοικητής του Δ. Μουστακόπουλος υπηρετεί, το 1957, με το βαθμό του συνταγματάρχη ως διοικητής του Κέντρου Νεοσυλλέκτων Μεσολογγίου³¹².

Στις δίκες που πραγματοποιήθηκαν από τα Ειδικά Δικαστήρια Δοσιλόγων τα οποία λειτούργησαν από την άνοιξη του 1945 ως και το 1951 η μεταχείριση

³¹⁰ Σπανού Γ. *Το φαινόμενο του δωσιλογισμού και οι εκφάνσεις του*, ό.π σελ 55

³¹¹ Κωστόπουλος Τ. , *Η αυτολογοκριμένη μνήμη*, ό.π. σελ 73.

³¹² Ό.π. σελ 74

των κατηγορούμενων θα είναι στη λογική επανένταξής τους στον «εθνικό κορμό».³¹³

**Η συμμετοχή των κατηγορούμενων στα Τάγματα Ασφαλείας
και στον αντισυμμοριακό αγώνα: Διαβατήριο για την αθώωση
και την επανένταξη**

Το Ειδικό Δικαστήριο Δοσιλόγων Ναυπλίου δεν θα δικάσει κανέναν με την κατηγορία της συμμετοχής στα Τάγματα Ασφαλείας. Η συγκρότηση των Ταγμάτων Ασφαλείας είχε κριθεί ως νόμιμη ενέργεια όπως απεφάνθη το Ειδικό Δικαστήριο Δοσιλόγων Αθήνας στη *Δίκη των Δοσιλόγων*. Επομένως μόνο για έκνομες ενέργειες θα μπορούσε να δικαστεί κάποιο μέλος των Ταγμάτων Ασφαλείας και όχι για αυτή καθ' αυτή τη συμμετοχή του σε αυτά.

Οι δίκες που διεξάγονται στο Ειδικό Δικαστήριο Ναυπλίου θα συμβάλουν στην προσπάθεια απενοχοποίησης του ρόλου τους.

Σε πολλές υποθέσεις οι κατηγορούμενοι και οι μάρτυρες υπεράσπισης συμμετέχουν στα Τάγματα Ασφαλείας. Η συμμετοχή αυτή χρησιμοποιείται

³¹³ Σπανού Γ. ό.π. , Νικητόπουλος Γιώργος, ό.π. *Δοσιλόγοι στην Πελοπόννησο, οι διώξεις του 1945 και 1946, Το παράδειγμα της Καλαμάτας και της Πάτρας*

ως απόδειξη των «εθνικών» και «πατριωτικών» κινήτρων των κατηγορουμένων. Η επανένταξη των κατηγορούμενων στις δυνάμεις ασφαλείας της χώρας (στρατό, αστυνομία) ενίσχυε ακόμη περισσότερο τη θέση τους.

Σε αυτό το πνεύμα, στη δίκη του ανθυπολοχαγού Γ.Γ., ο μάρτυρας κατηγορίας Κ.Δ. καταθέτει ότι *«ο κατηγορούμενος υπηρέτησε στα Τάγματα Ασφαλείας ως αξιωματικός. Ποια συνεργασία είχε με τον εχθρό δεν μπορώ να ξέρω. Τα όσα λέγω στην ένορκη κατάθεση προέρχονται από πληροφορίες. Ήδη έχω τη γνώμη ότι η δράση του κατηγορούμενου δεν ήταν αντεθνική, διότι αλλιώς δεν θα υπηρετούσε σήμερα στο στρατό ως αξιωματικός»*.³¹⁴

Ο μάρτυρας κατηγορίας, στην ίδια υπόθεση, Ρ.Γ. κατήγγειλε στην κατάθεσή του ότι *«τα Τάγματα Ασφαλείας συνέλαβαν εμένα και τον αδελφό μου. Εμένα με απέλυσαν, τον αδελφό μου τον κράτησαν. Τον ανέκριναν οι δυο κατηγορούμενοι. Στις 14 Μαΐου τον εξετέλεσαν ως αντίποινα για μια χειροβομβίδα που έπεσε στο Καρακάσι, στο σπίτι τους»*.³¹⁵

Ο κατηγορούμενος στην απολογία του ισχυρίστηκε ότι *«αδίκως κατηγορούμαι, ουδεμία συνεργασίαν ή συνάφειαν είχα με τους Γερμανούς*.

³¹⁴ Δίκη 5/26-4-1947, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.2, ΓΑΚ Ναπλίου

³¹⁵ Ό.π

*Εγώ ήμουν στο Γραφείο προανακρίσεως των Ταγμάτων Ασφαλείας Τριπόλεως. Τίποτα άλλο δεν έκαμα, τα πορίσματα τα έβγαλαν οι ανώτεροί μου αξιωματικοί».*³¹⁶

Το δικαστήριο αθώωσε τον κατηγορούμενο και ταυτόχρονα «εκήρυξε απεσβασμένη λόγω παραγραφής την κατ' αυτού ποινικήν αγωγήν επί τη πράξη της ηθικής αυτουργίας φόνου».³¹⁷

Το 1948 οι κατηγορούμενοι για συνεργασία διέθεταν περισσότερα νομικά όπλα για την υπεράσπισή τους. Έτσι το δικαστήριο στην υπ αριθμ. 6/27-2-1948 συνεδρίασή του εξέτασε την αίτηση των δέκα κατηγορούμενων και των δυο συνηγόρων υπεράσπισης «περί αμνηστίας». Παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον το κατηγορητήριο αλλά και το σκεπτικό της απόφασης.

Οι κατηγορούμενοι, σύμφωνα με το κατηγορητήριο «από κοινού συμφέροντος κινούμενοι[...] εν τη περιφερεία του χωρίου Ηράκλειον-Νεμέας, τη 17 και 18 Ιουλίου 1944 κατέδωσαν εις τας εχθρικές Γερμανικάς αρχάς κατοχής Έλληνας υπηκόους και ενήργησαν δια την ανακάλυψιν και σύλληψιν αυτών [αναφέρονται τα ονόματα των εννέα συλληφθέντων]

³¹⁶ Ό.π.

³¹⁷ Ό.π.

εκτελεσθέντων υπό των Γερμανών και του Σ.Σ. απάντων κατοίκων Νεμέας».³¹⁸

Η δεύτερη αξιόποινη πράξη των κατηγορουμένων ήταν ότι «το δεύτερο δεκαήμερο των μηνών Ιουνίου και Ιουλίου 1944, εν Ηρακλείω-Νεμέας και Κουτσομάδι, διαρκούσης της εχθρικής κατοχής, κατέδωσαν εις τον εχθρόν Έλληνας πολίτας και ενήργησαν δια τη σύλληψίν των [αναφέρονται τα 30 ονόματα των συλληφθέντων] εξ ων οι [δέκα] εξετελέσθησαν οι δε λοιποί εφυλακίσθησαν και τίνες τούτων εστάλησαν ως όμηροι εις την Γερμανίαν».³¹⁹

Η επόμενη αξιόποινη πράξη των κατηγορούμενων περιγράφεται ως εξής:

«α) έθεσαν πυρ εις τας κατοικίας των Δ.Κ., Ν.Σ., Α.Κ., Ε.Χ., Δ.Σ. κ.λ.π. το δε πυρ εξεράγη κατακαύσαν ταύτας και β)εν γνώσει έλαβον εις την κατοχήν των αυτογνωμόνως και άνευ της συγκαταθέσεως των εχόντων δικαίωμα ιδιοκτητών Σ.Σ., Κ.Σ. κ.λ.π. ξένα κινητά αυτών κτήματα, ίνα τα έχωσι παρανόμως ως ιδιοκτησίαν των, ήτοι ενδύματα μεταχειρισμένα ων η αξία των δεν είναι ιδιαιτέρως μεγάλη».³²⁰

³¹⁸ Δίκη 6/27-2-1945, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.1, ΓΑΚ Ναυπλίου

³¹⁹ Ό.π.

³²⁰ Ό.π.

Το δικαστήριο «κηρύσσει απεσθεσμένην, λόγω αμνηστείας, την ποινικήν αγωγήν κατά των κατηγορουμένων». ³²¹

Το σκεπτικό της απόφασης του δικαστηρίου είναι σαφές: «επειδή εκ της αποδεικτικής διαδικασίας προέκυψεν και το δικαστήριο επείσθη, ότι οι πράξεις δι' ας διώκονται οι κατηγορούμενοι, διεπράχθησαν κατά το χρόνο της εχθρικής κατοχής, συνδέονται οπωσδήποτε με τον αντισυμμοριακόν αγώνα τον κατά την εποχήν εκείνην διεξαγόμενον, καθόσον οι κατηγορούμενοι των πλείστων των οποίων οι τότε δρώντες αντάρται του Ε.Λ.Α.Σ. προηγουμένως είχαν φονεύσει στενούς οικείους και συγγενείς, μένεα πνέοντες κατ' αυτών, προέβησαν εις τας πράξεις ταύτας εξ εκδικήσεως δια τας φόνους των συγγενών των και λεηλασίας των υπάρχοντων των, δεν προέκυψε δε εκ της αυτής διαδικασίας, ότι αι πράξεις αύται, εγένεντο με σκοπόν να βλάψουν την πολεμικήν προσπάθειαν της αγωνιζόμενης Πατρίδος και των Συμμάχων αυτής και να ωφελήσωσι τον εχθρόν». ³²²

Το δικαστήριο αποφαινεται ότι οι πράξεις των κατηγορουμένων έχουν άμεση σχέση με τον «αντισυμμοριακό» αγώνα. Δεν εξετάζει αν οι συλληφθέντες ή οι εκτελεσθέντες από τους Γερμανούς έχουν ευθύνη για

³²¹ Ό.π.

³²² Ό.π.

κάποιο αδίκημα. Αρκούσε η αναφορά ότι γενικά οι αντάρτες του Ε.Λ.Α.Σ. «είχαν φονεύσει στενούς οικείους και συγγενείς». Σύμφωνα με το σκεπτικό της απόφασης κάποιοι μπορούσαν να καταδίδουν στον εχθρό, να καίνε σπίτια και να ιδιοποιούνται περιουσίες εναντίον όσων «έπνεαν μένεα». Αβίαστα προκύπτει το ερώτημα ποια είναι η δουλειά της δικαιοσύνης και των μηχανισμών του κράτους αν ο καθένας μπορεί να πάρει το νόμο στα χέρια του χωρίς να τιμωρηθεί ποτέ γι αυτό. Βρισκόμαστε μπροστά στην οικοδόμηση του μετεμφυλιακού κράτους έκτακτης ανάγκης όπου στοιχειώδη δικαιώματα, λειτουργίες και αρχές του αστικού κράτους ακυρώνονται μπροστά στην ανάγκη της ριζικής αποεαμοποίησης, της πολιτικής, στρατιωτικής και σε ένα βαθμό και βιολογικής συντριβής του πολιτικού και ταξικού αντιπάλου.

Η επίκληση της αντικομμουνιστικής δράσης δεν έφτανε πάντα για να οδηγήσει σε αθώωση τον κατηγορούμενο. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του δάσκαλου Ν.Γ. η οποία αποτελεί την εξαίρεση στον κανόνα. Ο κατηγορούμενος παραπέμφθηκε με βάση το άρθρο 1 της υπ' αρ. 6/1945 ΣΠ. Ο μάρτυρας κατηγορίας Α.Μ. ισχυρίζεται ότι «ο Ν.Γ. ήτο σαδιστής και βασανιστής σκληρότερος από τους Γερμανούς. Εκβίαζε[...]ήταν μαυραγορίτης[...] προωθούσε γυναίκες στους Γερμανούς. Έκανε μπλόκο και συνέλαβε τον Μ. Τον έφερε στο Ναύπλιο κτυπώντας τον. Την άλλη μέρα

*πέθανε στη Γκεστάπο. Είπαν ότι πήρε δηλητήριο. Ο κατηγορούμενος ζήτησε να καταταγεί στα Τάγματα Ασφαλείας».*³²³

*«Ο κατηγορούμενος ήτο το φόβητρο του Ναυπλίου, φοβερός γκεσταπίτης» κατέθεσε ο μάρτυρας κατηγορίας Σ.Γ.*³²⁴

Στην απολογία του ο κατηγορούμενος επικαλείται τον εκβιασμό των Γερμανών, την παρέμβασή του για να σωθούν συλληφθέντες αλλά και την αντικομμουνιστική του δράση για να δικαιολογήσει τις πράξεις του. *«Με εκβίασαν οι Γερμανοί. Για να με αποφυλακίσουν μου ζήτησαν να μπω στην Γκεστάπο[...]Δε φόρεσα γερμανική στολή[...] έσωσα πολλούς Έλληνες που είχε συλλάβει η Γκεστάπο[...] Στη συγκέντρωση στο γυμνάσιο μίλησα εναντίον των κομμουνιστών και όχι εναντίον των Συμμάχων».*³²⁵

Το δικαστήριο επέβαλε ποινή 16 ετών στον κατηγορούμενο.

Στη δίκη που ο κατηγορούμενος Μ.Α. αθώθηκε (παρότι αρχικά του είχε επιβληθεί η ποινή των ισοβίων δεσμών) τα επιχειρήματα των μαρτύρων αλλά και του ίδιου του κατηγορούμενου κινούνται στην ίδια λογική: η συμμετοχή του κατηγορούμενου στα Τάγματα Ασφαλείας αποτελεί απόδειξη για τα «εθνικόφρονα» αισθήματα του κατηγορούμενου.

³²³ Δίκη 34/8-10-1945, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.1, ΓΑΚ Ναυπλίου,

³²⁴ Ό. π. κατάθεση Σ.Γ.

³²⁵ Ό.π. απολογία Ν.Γ.

«Ο κατηγορούμενος και όλη η οικογένειά του υπηρέτησαν εις τα Τάγματα Ασφαλείας και έδειξαν άρίστην διαγωγήν και πρόσφεραν μεγάλες υπηρεσίες στην πατρίδα. Έπρεπε να τους ανταμείψει η πατρίς. Εάν ούτως ο κατηγορούμενος κατέδωκε τον παθόντα δεν ξέρω, ούτε ηκούσθη κάτι τέτοιο να έκαμε αυτός. Ο κατηγορούμενος κατετάγη το Μάιο του 1944 εις Τάγμα Ασφαλείας Κορίνθου και ήλθε εδώ εις το Ναύπλιο κατά την 15^η Ιουνίου 1944 μαζί με άλλους τσολιάδες» κατέθεσε ο μάρτυρας υπεράσπισης Ρ.Σ. αξιωματικός του Ελληνικού Στρατού.³²⁶

Ο υπαξιωματικός του Ελληνικού Στρατού Β.Ν συμπληρώνει: «Όταν οι Γερμανοί άρχισαν τις επιχειρήσεις, εγώ με τους δέκα άντρες της ομάδας μου μεταξύ των οποίων ήτο και ο κατηγορούμενος[...] καταλήξαμε εις Ναύπλιο. Εγώ ήμουν επιλοχίας του 10^{ου} Λόχου του οποίου διοικητής ήταν ο Μουστακόπουλος»³²⁷. Η αναφορά στο Μουστακόπουλο δε φαίνεται να είναι τυχαία. Με την επίκλησή του επιχειρεί να νομιμοποιήσει ακόμα περισσότερο τη δράση της ομάδας του και του κατηγορούμενου.

Ο κατηγορούμενος κατέληξε στην απολογία του: «...για ποιο λόγο με κατηγορούν ότι εγώ παρέδωσα τον παθόντα στους Γερμανούς δεν ξέρω. Ίσως γιατί εγώ ήμουν εθνικόφρων και ηθέλησαν να με κατηγορήσουν, είναι

³²⁶ Δίκη1,2/12-1-1951, ΑΒΕ:216, ΔΙΚ 1.16.1, Β2.2, ΓΑΚ Ναυπλίου

³²⁷ Ό.π.

το σύστημά τους αυτό να κατηγορούν τους εθνικόφρονες ανθρώπους που έδρασαν κατά των κομμουνιστών».³²⁸

Βρισκόμαστε στα 1951. Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις του εμφυλίου έχουν τελειώσει με ήττα της αριστεράς, ο ψυχρός πόλεμος κορυφώνεται. Η επίκληση της εθνικοφροσύνης από τη μια με τον ταυτόχρονο αγώνα ενάντια στον κομμουνιστικό κίνδυνο από την άλλη, είναι η συνταγή που οδηγεί στην αθώωση των κατηγορούμενων.

Αυτή είναι και η τελευταία συνεδρίαση που έχει καταγραφεί στα πρακτικά του Ειδικού Δικαστηρίου Δοσιλόγων Ναυπλίου. Κλείνει μια περίοδος που άρχισε το φθινόπωρο του 1944 και θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως περίοδος των μεγάλων προσδοκιών για την τιμωρία όσων συνεργάστηκαν με τους κατακτητές. Οι αποφάσεις αυτών των Ειδικών Δικαστηρίων τόσο στην Αθήνα όσο και σε άλλες πόλεις όπου λειτούργησαν δε δικαίωσε αυτές τις προσδοκίες³²⁹. Αντίθετα τα έκτακτα αυτά δικαστήρια συνέβαλαν σε μεγάλο βαθμό στην επανένταξη των κατηγορουμένων στους μηχανισμούς του κράτους αλλά και στην Ελληνική κοινωνία.

³²⁸ Ό.π. κατάθεση Μ.Α.

³²⁹ Βλέπε Κουσουρή Δημήτρης, *Δίκες των Δοσιλόγων, 1944-1949*, Γιώργος Νικητόπουλος, *Δωσίλογοι στην Πελοπόννησο, Οι διώξεις του 1945 και 1946*, Ηρ. Σκούρα, *Δίκες Δοσιλόγων στο Ειδικό Δικαστήριο Καλαμών (1945- 1953)*, Σπανού Γεωργία-Μαρία, *Το φαινόμενο του δωσιλογισμού και οι εκφάνσεις του*, Χαϊδία Ελένη, *Δωσίλογοι: Από την Κατοχή στην Απελευθέρωση*,

Αντί επιλόγου

Το οικονομικό, πολιτικό και ταξικό πλαίσιο που διαμορφώνεται στην Αργολίδα τη δεκαετία του 1930, οι συνθήκες ζωής και οι κοινωνικές σχέσεις των κατοίκων της περιοχής επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό τη στάση τους και τις επιλογές τους στα κρίσιμα διλήμματα της δεκαετίας του 1940.

Σε ολόκληρη την περιοχή της Αργολίδας κυριαρχεί η οικογενειακή εκμετάλλευση και οι περισσότερες οικογένειες κατέχουν τόση έκταση όσο μπορούν να καλλιεργήσουν μόνοι τους.

Οι κάτοικοι των ορεινών χωριών, αν και όχι όλοι το ίδιο, είναι φτωχότεροι από τους κατοίκους των πεδινών χωριών³³⁰. Η διαφορά αυτή αποτυπώνεται στην κατοικία, στην ένδυση, στη διατροφή, στην πρόσβαση στο εκπαιδευτικό σύστημα και οπωσδήποτε στο εισόδημά τους.

Η βελτίωση του συγκοινωνιακού δικτύου, οι πρώτες επιτυχημένες προσπάθειες συνεταιριστικών οργανώσεων των αγροτών της περιοχής, η εισαγωγή νέων καλλιεργειών στα χωριά του κάμπου, η βελτίωση του αρδευτικού συστήματος αφορούν κατά κανόνα τους κατοίκους των πεδινών χωριών και των πόλεων του Άργους και του Ναυπλίου.

Μεγεθύνονται έτσι, κατά τη δεκαετία του 1930, οι προϋπάρχουσες

³³⁰ Προφορικές μαρτυρίες στο γράφοντα επιβεβαιώνουν τις ανισότητες αυτές. Χαρακτηριστικά ο Γιάννης Μπεκιάρης αναφέρει: «τους λυπόμουν τους κατοίκους των ορεινών χωριών. Τους έλειπε ακόμη και το φαγητό», μαρτυρία στο γράφοντα, καλοκαίρι 2014. Στο ίδιο μήκος κύματος και η μαρτυρία του Γαλάνη Ιωάννη στο γράφοντα, καλοκαίρι 2012: «πουλούσαμε λίγα ξύλα ή κάρβουνα για να πάρουμε αλάτι και πετρέλαιο. Πηγαίναμε με τα πόδια στο Άργος κάθε Σάββατο στο παζάρι»

διαφορές ανάμεσα στους κατοίκους των ορεινών και των πεδινών χωριών. Διαφορές που αφορούν στον τρόπο ζωής, στην οικονομική κατάσταση και στην πρόσβαση στα δημόσια αγαθά. Οι διαφορές αυτές μαζί με εκείνες που αφορούν τις σχέσεις που διαμορφώνονται ανάμεσα στους εργάτες γης που προέρχονται από τα ορεινά χωριά και τα αφεντικά τους που κατοικούν στα πεδινά, ίσως μας βοηθούν να καταλάβουμε τις πολιτικές επιλογές των κατοίκων κατά τη δεκαετία του 1940. Να κατανοήσουμε δηλαδή γιατί η πλειοψηφία των κατοίκων των ορεινών χωριών προσπάθησε να αλλάξει, να καλυτερέψει τη ζωή της. Και μια τέτοια προσπάθεια οδηγούσε, το πιθανότερο, στη στήριξη του ΕΑΜικού μπλοκ.

Στην περιοχή της Αργολίδας δεν απουσίαζαν οι ταξικές διαιρέσεις, οι πολιτικές και ιδεολογικές αντιπαραθέσεις. Στον τοπικό τύπο έχουν καταγραφεί και οι απεργίες κατά τη δεκαετία του 1930 και οι πολιτικές αντιπαραθέσεις, με την διαχρονική κυριαρχία των αντιβενιζελικών-φιλοβασιλικών κομμάτων. Η αναγνώρισή τους μπορεί να μη φτάνει να εξηγηθούν οι επιλογές των κατοίκων της περιοχής κατά τη δεκαετία του 1940. Χωρίς την αναγνώριση όμως αυτών των διαφορών η έρευνα κινδυνεύει να οδηγηθεί σε συμπεράσματα μειωμένης αξιοπιστίας.

Έτσι τα αμείλικτα διλήμματα της δεκαετίας του 1940 τίθενται σε ένα πολιτικά συντηρητικό περιβάλλον, στο οποίο οι διαφορές και τα προβλήματα επιλύονται κυρίως στη βάση των ήδη διαμορφωμένων πελατειακών δικτύων. Οι ελίτ που διαδραμάτιζαν καθοριστικό ρόλο στη λειτουργία του συστήματος δέχονται ισχυρά κτυπήματα κατά τη διάρκεια της κατοχής αφού δυσκολεύονται να παίξουν το ρόλο τους. Το σώμα των

αξιωματικών επιχειρεί να βγει πάλι στο προσκήνιο. Η προσπάθειά του είναι κυρίως να διατηρήσει την προπολεμική τάξη. Στην προσπάθεια αυτή βρίσκει αρωγούς τον παλιό αστικό κόσμο τα τμήματα της νέας αστικής τάξης που συγκροτούνται στη διάρκεια της κατοχής, την κυβέρνηση της Μέσης Ανατολής και το Βρετανικό παράγοντα. Όλοι αυτοί φοβούνταν ότι η επιτυχία του εγχειρήματος του ΕΑΜ, ήταν πιθανό να αλλάξει ριζικά τον «προπολεμικό κόσμο». Κάτω από αυτές τις συνθήκες στήριξαν τις όποιες προσπάθειες των αξιωματικών να συγκροτήσουν ένοπλα τμήματα με κύρια αποστολή την αποδυνάμωση του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα οι ένοπλες ομάδες οι οποίες επιχείρησαν να δράσουν κάτω από το φιλόδοξο τίτλο «Ελληνικός Στρατός». Στελεχώθηκαν από φιλοβασιλικούς, κυρίως, αξιωματικούς του Εθνικού Στρατού και στηρίχτηκαν από τον «παλιό πολιτικό κόσμο» ως αντίβαρο στον «κομμουνιστικό κίνδυνο» που εκπροσωπούσε το ΕΑΜ.

Ο Ελληνικός Στρατός συγκρούστηκε με τον ΕΛΑΣ και διαλύθηκε. Τα στελέχη του είτε έφυγαν για τη Μέση Ανατολή, είτε επέστρεψαν σπίτι τους είτε εντάχτηκαν στον ΕΛΑΣ. Σε κάθε περίπτωση η σύγκρουση αυτή όξυνε την αντιπαράθεση του εαμικού με το αντιαμικό μπλοκ. Τα υπολείμματα αυτών των ομάδων αποτέλεσαν τη βάση συγκρότησης των Ταγμάτων Ασφαλείας στην Πελοπόννησο.

Η αντιπαράθεση των Ταγμάτων Ασφαλείας και του ΕΛΑΣ ήταν σφοδρή. Τα ΤΑ συγκροτήθηκαν με απόφαση της κυβέρνησης Ράλλη. Εκπαιδεύτηκαν και εξοπλίστηκαν από το γερμανικό στρατό. Διακηρυγμένος στόχος τους η καταπολέμηση του ΕΑΜ και η διάλυση του

ΕΛΑΣ. Η βρετανική κυβέρνηση κράτησε διφορούμενη στάση. Από τη μια τα ΤΑ εξυπηρετούσαν το στόχο της για την αποδυνάμωση του ΕΑΜ, από την άλλη, η ανοιχτή συνεργασία τους με τις κατοχικές δυνάμεις δεν επέτρεπε την ανοιχτή στήριξή τους. Η στάση της Εθνικής Κυβέρνησης της Μέσης Ανατολής επηρεαζόταν από αυτή των Βρετανών. Η ανοιχτή καταδίκη των ΤΑ μάλλον εδράζεται στις ανυποχώρητες πιέσεις που ασκούσε το ΕΑΜ στα πλαίσια αυτής της κυβέρνησης. Φάνταζε αδύνατη η επιστροφή της χωρίς την καταδίκη των ΤΑ.

Τα ΤΑ συμμετείχαν σε δεκάδες εκκαθαριστικές επιχειρήσεις που εξαπέλυσε ο γερμανικός στρατός στην Πελοπόννησο το αιματηρό καλοκαίρι του 1944. Σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως δείχνει το παράδειγμα της εκκαθαριστικής επιχείρησης της Καρυάς, σε τέτοιου τύπου επιχειρήσεις, συμμετέχει, έκουσα – άκουσα και με διαφορετικό βαθμό εμπλοκής, μια μερίδα κατοίκων. Σε κάθε περίπτωση, ο ρόλος των ταγματασφαλιτών υπήρξε σημαντικός για την επιτυχία αυτών των επιχειρήσεων. Η γνώση προσώπων και πραγμάτων υπήρξε πολύτιμη βοήθεια για τον κατοχικό στρατό.

Έτσι όταν έφτασε η στιγμή της απελευθέρωσης τα δυο αντίπαλα στρατόπεδα, από τη μια αυτό που συνεργάστηκε με τον κατακτητή και επιδιώκει τη διατήρηση του «παλιού κόσμου» και από την άλλη αυτό που πολέμησε τα κατοχικά στρατεύματα και επαγγέλλεται ριζικές κοινωνικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις, δεν τα χωρίζουν μόνο πολιτικές και ιδεολογικές διαφορές αλλά και ποτάμια αίματος.

Η συνύπαρξή τους στον ίδιο χώρο, μετά την αποχώρηση των γερμανικών δυνάμεων φαίνεται αδύνατη. Οι διαπραγματεύσεις δύσκολες. Το ΕΑΜ απαιτεί τη διάλυση των ΤΑ, υλοποιώντας την απόφαση της εξόριστης κυβέρνησης. Στις περιπτώσεις εκείνες που τα ΤΑ αρνούνται να παραδώσουν τον οπλισμό τους και να διαλυθούν ακολουθούν αιματηρές μάχες με νικητή των ΕΛΑΣ. Ωστόσο υπήρξαν και περιπτώσεις στις οποίες η αντιπαράθεση δεν κατέληξε σε αιματηρή μάχη. Μια τέτοια περίπτωση είναι και η περίπτωση του Άργους.

Με πρωτοβουλία του ΕΑΜ και του ΚΚΕ συζητήθηκαν οι όροι παράδοσης της πόλης από τα ΤΑ στον ΕΛΑΣ. Παρότι οι εκπρόσωποι των ΤΑ, της Χωροφυλακής και της Πολιτοφυλακής δεν δέχτηκαν τους όρους του ΕΑΜ για τη διάλυση των ΤΑ και τη διοίκηση της πόλης από Λαϊκή επιτροπή, αποχώρησαν από την πόλη χωρίς να δώσουν μάχη. Η συντριβή των ΤΑ στις μάχες που προηγήθηκαν φαίνεται ότι έπαιξε το ρόλο της στη λήψη αυτής της απόφασης.

Στις διαπραγματεύσεις για την παράδοση του Άργους μπορεί κανείς να διακρίνει την αποφασιστικότητα του εαμικού μπλοκ για διάλυση των ΤΑ και είσοδο του ΕΛΑΣ στην πόλη. Δύσκολα μπορεί να ισχυριστεί κάποιος ότι η χρήση αλόγιστης βίας ήταν η πρώτη επιλογή των εαμιτών. Κάτι τέτοιο δεν προκύπτει από την αλληλογραφία των ημερών εκείνων. Αντίθετα είναι φανερό η επιμονή του ΕΑΜ στη γραμμή της «εθνικής συμφιλίωσης». Ταυτόχρονα στις διαπραγματεύσεις φαίνεται και η επιμονή των ΤΑ να διατηρήσουν τον οπλισμό τους.

Τα γεγονότα της Πελοποννήσου, όπου σε μια σειρά αστικά κέντρα ο ΕΛΑΣ διέλυσε τα Τάγματα Ασφαλείας όταν αρνήθηκαν να παραδοθούν, επιτάχυναν τις διαδικασίες που οδήγησαν στη συμφωνία της Καζέρτας αφού οι Βρετανοί επείγονταν πλέον να ελέγξουν ακόμα πιο ασφυκτικά τις εξελίξεις στον ελληνικό χώρο και να ρυθμίσουν εγκαίρως τις κρίσιμες στρατιωτικές εκκρεμότητες που άφηνε πίσω της η γερμανική υποχώρηση. Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ότι οι εργασίες και οι συναντήσεις που οδήγησαν στη συμφωνία της Καζέρτας διεξήχθησαν σχεδόν ταυτόχρονα με τα γεγονότα της Απελευθέρωσης του Άργους και των υπόλοιπων αστικών κέντρων της Πελοποννήσου. Συγκεκριμένα, η ελληνική κυβέρνηση μεταφέρθηκε από την Αλεξάνδρεια στην Κάβα ντε Τιρρένι από τις 7 Σεπτεμβρίου 1944, η συνάντηση της Καζέρτας ξεκίνησε 23 Σεπτεμβρίου και η συμφωνία υπογράφηκε στις 26 Σεπτεμβρίου. Οι εξελίξεις στην Πελοπόννησο, σίγουρα προκάλεσαν ιδιαίτερη ανησυχία στους βρετανικούς κύκλους αφού απειλούσαν να ματαιώσουν το σχέδιο διάσωσης και «εθνικής αναβάπτισης» των Ταγμάτων Ασφαλείας. Έτσι, στη συμφωνία προβλεπόταν ότι *«Τα Τάγματα Ασφαλείας θεωρούνται ως όργανα του εχθρού. Θα χαρακτηρισθούν ως εχθρικοί σχηματισμοί, εκτός εάν παραδοθούν συμφώνως προς διαταγές εκδοθησομένας παρά του Στρατηγού Διοικούντος τας εν Ελλάδι δυνάμεις»*. Η διατύπωση εξυπηρετούσε πλήρως τη διπλή πολιτική των Βρετανών που ενεργοποίησαν ταχύτατα το σχέδιο μετασχηματισμού του στρατιωτικού δυναμικού των Ταγμάτων σε «εθνική» στρατιωτική εφεδρεία η οποία χρησιμοποιήθηκε στις μάχες της Αθήνας ενάντια στον ΕΛΑΣ. Επιπλέον, η Συμφωνία της Καζέρτας εξαιρούσε την Πελοπόννησο από τη δικαιοδοσία

του ΕΛΑΣ αφού προέβλεπε ότι: «Στρατεύματα εις την περιφέρειαν ταύτην θα διοικούνται παρά τινός αξιωματικού υποδειχθησόμενου υπό του Στρατηγού Σαράφη της εγκρίσει της Ελληνικής Κυβερνήσεως και όστις θα βοηθάται υπό Αγγλικής Αποστολής Συνδέσμου. Θα είναι υπό τας διαταγάς της Δυνάμεως 140».

Μετά την αποχώρηση των ΤΑ από το Άργος, τη διοίκηση της πόλης ανέλαβε η Επιτροπή Λαϊκής Αυτοδιοίκησης. Στους λίγους μήνες που άσκησε τα καθήκοντά της προσπάθησε να συγκροτήσει ένα ευρύτερο δημοκρατικό μέτωπο και περισσότερο να υλοποιήσει τα θετικά προτάγματα του εαμικού εγχειρήματος. Στην περιοχή ήταν η πρώτη φορά που υπήρχε τέτοια δυνατότητα. Τελικά οι εξελίξεις μετά τα Δεκεμβριανά, η συμφωνία της Βάρκιζας και η λευκή τρομοκρατία που ακολούθησε δεν έδωσαν τη δυνατότητα να δοκιμαστούν στο χρόνο τέτοια εγχειρήματα. Ο «παλιός κόσμος», ανανεωμένος, αναβαπτισμένος στον εμφύλιο που ακολούθησε, με καινούριες συμμαχίες και νέους υποστηρικτές ήταν και πάλι νικητής.

Η μελέτη των αρχείων των Ειδικών Δικαστηρίων Δωσίλογων στην περιοχή, σε συνδυασμό με τις αντίστοιχες δίκες σε πανελλαδικό επίπεδο, μας δίνουν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουμε τις διαδοχικές μετατοπίσεις του μεταπολεμικού κράτους στο ζήτημα της αντιμετώπισης του δοσιλογισμού, από τη γραμμή της «αδυσώπητης Εθνικής Νέμεσης» στην «αυστηράν καταδίκην ελαχίστων προδοτών» και ακόμα παραπέρα, στην εθνική αναβάπτιση και ενσωμάτωση των δοσίλογων στον εθνικό κορμό ως η αιχμή του δόρατος ενάντια στο εαμικό μπλοκ. Βεβαίως, οι

μετατοπίσεις αυτές, αντιστοιχούν σε διαφορετικές φάσεις του ταξικού ανταγωνισμού, ο μετασχηματισμός της στάσης απέναντι στους «συνεργάτες» αντανακλά τις σημαντικές αλλαγές στον πολιτικό, ταξικό αλλά και στρατιωτικό συσχετισμό δύναμης. Καθώς ο μετασχηματισμός της στάσης του μετεμφυλιακού κράτους ολοκληρώνεται στα τέλη της δεκαετίας του 1940, ο δοσιλογισμός στηλιτεύεται αλλά οι δοσίλογοι αθλώνονται και ενσωματώνονται στον εθνικό κορμό. Η σταδιακή οικοδόμηση του κράτους έκτακτης ανάγκης σηματοδοτεί και τη βαθμιαία αντιστροφή των ρόλων: οι κατηγορούμενοι μετατρέπονται σε κατήγορους, οι μάρτυρες κατηγορίας σε μάρτυρες υπεράσπισης, τα θύματα αντιμετωπίζονται ως θύτες, η ένταξη στα τάγματα ασφαλείας αποδίδεται στον κίνδυνο του κομμουνισμού, οι επιχειρηματίες και οι βιομήχανοι απαλλάσσονται με το θεώρημα της «υποχρεωτικής συνεργασίας». Σε ένα βαθμό, η σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με την αντίστοιχη εμπειρία άλλων ευρωπαϊκών κρατών όπου η καταδίκη του δοσιλογισμού πήρε σημαντική έκταση και οι ποινικές επιπτώσεις ήταν πράγματι βαρύτερες για μεγάλο πλήθος συνεργατών, αναδεικνύει μια ακόμα πλευρά της ιδιοτυπίας της ελληνικής περίπτωσης σε σχέση με τα ευρωπαϊκά μεταπολεμικά δεδομένα, δηλαδή, της διαφορετικής οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής ατζέντας που υιοθετήθηκε με βασικό στόχο την αποεαμοποίηση, την πολιτική και κοινωνική συντριβή του μπλοκ της εθνικής αντίστασης και την υπηρετήση των συμφερόντων της νέας αστικής τάξης και των νέων μεσοστρωμάτων που αναδύθηκαν από την κοινωνική κόλαση της κατοχής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Προφορικές μαρτυρίες-συνεντεύξεις

- Προφορική μαρτυρία Γ. Γ. , κάτοικου του ορεινού χωριού Καρυάς, καλοκαίρι 2012
- Προφορική μαρτυρία Κ. Π. αγροφύλακα στην ορεινή Αργολίδα, καλοκαίρι 2012.
- Προφορική μαρτυρία Κ. Γ. κάτοικου του ορεινού χωριού Καρυάς, άνοιξη 2013
- Προφορική μαρτυρία Βαγγέλη Κλαδούχου μέλους του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ (6^ο Σύνταγμα Πεζικού), επικεφαλής κλιμακίου της ΟΠΛΑ στην Αργοδοκορινθίας , καλοκαίρι 2012
- Προφορική μαρτυρία Π. Κ. κάτοικου του ορεινού χωριού Καρυάς, καλοκαίρι 2012
- Προφορική μαρτυρία Π. Γ., κάτοικου του ορεινού χωριού Καρυάς, καλοκαίρι 2012. Ο Γ.Π. συμμετείχε αρχικά στην ΕΠΟΝ, αλλά σύντομα επέλεξε το αντίπαλο από το ΕΑΜ στρατόπεδο.

Β. Άρθρα

- Βούλγαρης-Βαλτινός για τον Εμφύλιο:
<http://www.multiforums.gr/humanity/viewthread.php?tid=409>
- Δανούση Κώστα, *1944-1994: 50 χρόνια από την απελευθέρωση του Άργους από τους Γερμανούς*, περιοδικό Αναγέννηση, τευχ. 321, 1994
- Δημάκης Γιάννης *Η ιστορία της Ένωσης, ιστορία του νομού*, περιοδικό Αναγέννηση, τεύχος 47, Απρίλιος 2007
- Βασίλης Κ. Δωροβίνης, *Η Αριστερά στη Δημαρχία του Άργους (Σεπ.1944- Ιαν. 1945)*, <http://www.avgi.gr/article/5136442/i-aristera-sti-dimarxia-tou-argous-sept-1944-ian-1945->
- Βασίλης Δωροβίνης, *Η απεργία του 1933 στο Άργος*, Αργολική Αρχαική Βιβλιοθήκη Ιστορίας και πολιτισμού, <http://argolikivivliothiki.gr>
- Εφημερίδα Αργειακά Νέα,
- Εφημερίδα Ασπίς του Άργους
- Εφημερίδα του Συλλόγου των απανταχού Καρυωτών, ΚΑΡΥΑ
- Αντώνης Λιάκος, *Ένας πόλεμος που ξεκίνησεμετά τον Πόλεμο* ΤΑ ΝΕΑ/ΒΙΒΛΙΟΔΡΟΜΙΟ 28 Αυγύστου 2004,

- Στάθης Καλύβας, Νίκος Μαραντζίδης «*Νέες τάσεις στη μελέτη του εμφυλίου πολέμου*», *Τα Νέα/Βιβλιοδρόμιο*, 20-21 Μαρτίου 2004, σελ. 10
- Βασίλης Κρεμμύδας, *Ερήμην της κοινωνίας* ΤΑ ΝΕΑ 4-5-2004
- Γιώργος Μαργαρίτης, *Για την αναπαλαίωση παλαιών μύθων* ΤΑ ΝΕΑ, 9-10 Απριλίου 2004,
- Γιώργος Μαργαρίτης *Όταν η μελέτη της Ιστορίας γίνεται...* *κουτσομπολιό* ΤΑ ΝΕΑ, 5-6 Ιουνίου 2004,
- Μαργαρίτης Γιώργος, *Η Μάχη της Αθήνας. Από 4 Δεκεμβρίου 1944 ως 6 Ιανουαρίου 1945*, περιοδικά Ιστορικά «Δεκέμβρης 44. Οι μάχες στις γειτονιές της Αθήνας», εκδ. εφημερίδα Ελευθεροτυπία
- Ηλίας Νικολακόπουλος *Η κόκκινη βία και ο εξαγνισμός των δωσιλόγων* ΤΑ ΝΕΑ 22-05-2004,
- Νένη Πανουριά *Ο «Άγιος Βελουχιώτης» και οι άμοιροι Ταγματασφαλίτες»* ΤΑ ΝΕΑ/ΒΙΒΛΙΟΔΡΟΜΙΟ 2-3 Οκτωβρίου 2004,
- Αμαλία Ηρ. Σκούρα, *Δίκες Δωσιλόγων στο Ειδικό Δικαστήριο Καλαμών (1945- 1953)* <http://www.academia.edu/>
- Βασίλης Τσιλιμίκρας, *Η πρόσληψη των ευρύτερων πολιτικών και ιδεολογικών εξελίξεων από τον τοπικό τύπο και την κοινή γνώμη του Άργους κατά τη δεκαετία του Μεσοπολέμου (1930-1939)*, Πρακτικά

επιστημονικής συνάντησης της 22 και 23 Μαρτίου 2003 «Άργος: κοινωνία και πολιτισμός», εκδόσεις συλλόγου Αργείων «Δαναός», Αθήνα 2009, σελ.37-58

- Θανάσης Δ. Σφήκας, *Μια άλλη συζήτηση που «μυρίζει» ναφθαλίνη: Ο Μελιγαλάς, το κονσερβοκούτι και η αναθεώρηση της ιστορίας*, Ουτοπία τεύχος 69
- HAGEN FLEISER, *Νέα στοιχεία για τη σχέση Γερμανικών Αρχών Κατοχής και Ταγμάτων Ασφαλείας*, περιοδικό Μνήμων, 8^{ος} τόμος, 1980-1982

B. Βιβλία

- Ν.Η. Αναγνωστόπουλος και Γ.Α. Γάγαλης , *Η Αργολική Πεδιάς*, Αρχείο γεωργοοικονομικών μελετών ΑΤΕ, Αθήνα, Εργασίαι τύπου, 1938
- Λευτέρης Αποστόλου, *Η παρωδία της δίκης των δωσίλογων και η αυτοκαταδίκη της δεξιάς*, Ρήγας, Αθήνα 1945
- Φίλιππος Αρμανίδης, *Η περίοδος της μεγάλης τρομοκρατίας στην περιοχή της πρωτεύουσας κατά τη διάρκεια της Κατοχής- Αιματηρή καταστολή της Αντίστασης και ένοπλος δοσιλογισμός (Ιούνιος 1943-Οκτώβριος 1944)*, Διπλωματική εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο, τμήμα πολιτικής επιστήμης και Ιστορίας

- Εμμανουήλ Βαζαίου, *Τα άγνωστα παρασκήνια της Εθνικής Αντίστασης*, Κόρινθος, 1961.
- Πολυμέρης Βόγλης, *Η αδύνατη επανάσταση, Η κοινωνική δυναμική του εμφύλιου πόλεμου*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2014
- Κώστας Βούλγαρης, *Η παρτίδα, Ένα παιχνίδι λογοτεχνίας και ιστορίας*, Βιβλιόραμα,
- Σόλων Ν. Γρηγοριάδης, *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας, 1941-1974, Εμφύλιος –Ανένδοτος 1945-1967*, Αθήνα 2010 εκδ. Polaris, τομ Β΄
- Στράτος Ν. Δορδανάς, *Η Γερμανική στολή στη ναφθαλίνη, επιβιώσεις του δοσιλογισμού στη Μακεδονία. 1945-1974*, βιβλιοπωλείον της ΕΣΤΙΑΣ, Αθήνα 2011.
- Άγγελος Ελεφάντης, *«Ορθοκωστά», στο Μας πήραν την Αθήνα...», Βιβλιόραμα, Αθήνα 2003*
- Καλύβας Στάθης, *Κόκκινη τρομοκρατία: Η βία της Αριστεράς στην Κατοχή», στο Mark Mazower (επιμέλεια), Μετά τον Πόλεμο*, Αθήνα, εκδ. Αλεξάνδρεια, 2003.
- Καλύβας Στάθης, *Μορφές, διαστάσεις και πρακτικές της βίας στον εμφύλιο (1943-1949): Μια πρώτη προσέγγιση*, στο Ηλίας

Νικολακόπουλος, Άλκης Ρήγος, Γρηγόρης Ψαλίδας (επιμέλεια) *Ο εμφύλιος πόλεμος*, Αθήνα, 2002, Θεμέλιο

- Κλαδούχος Βαγγέλης, *Απομνημονεύματα (1920-1995)*, Άργος, 1995
- Κόνδης Γιώργος, *Τετράδιο πολέμου 1940*, Άργος, 2011, Εκ Προοιμίου
- Κουσουρής Δημήτρης, *«Η ποινική δίωξη των δοσιλόγων της κατοχής (1944-1949)»* επιμ. Στο συλλογικό Χρήστος Χατζηιωσήφ *«Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα, Ανασυγκρότηση-Εμφύλιος-Παλινόρθωση»*
- Κουσουρής Δημήτρης, *Δίκες των Δοσιλόγων, 1944-1949, Δικαιοσύνη, συνέχεια του κράτους και εθνική μνήμη*, Πόλις, Αθήνα 2014
- Κωστόπουλος Τάσος *Η αυτολογοκριμένη μνήμη, τα Τάγματα ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνικοφροσύνη*, Αθήνα, 2005, Φιλίστωρ.
- Λυμπεράτος Μιχάλης *«Τα Γερμανικά Αντίποινα, τα Τάγματα Ασφαλείας και ο Ε.Λ.Α.Σ. - Η περίπτωση της κεντρικής και νότιας Πελοποννήσου στην Κατοχή»* στο συλλογικό έργο *«Νότια Πελοπόννησος 1935-1950»* επιμέλεια Καρακατσιάνης Γιάννης - εκδόσεις Αλφειός, Αθήνα 2009.
- Λυμπεράτος Μιχάλης, *Στα πρόθυρα του Εμφυλίου πολέμου. Κοινωνική πόλωση, Αριστερά και αστικός κόσμος στη μεταπολεμική*

Ελλάδα. Από τα Δεκεμβριανά στις εκλογές του 1946, Αθήνα 2006, εκδόσεις Βιβλιόραμμα.

- Mark Mazower, *Τρεις μορφές πολιτικής δικαιοσύνης: 1944-1945*, στο Mark Mazower, *Μετά τον Πόλεμο*, Αθήνα, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2004.
- Μαραντζίδης Ν. «Εθνοτικές διαστάσεις του εμφυλίου πολέμου: η περίπτωση των τουρκόφωνων Ποντίων καπεταναίων της Μακεδονίας», στο Ηλίας Νικολακόπουλος, Άλκης Ρήγος, Γρηγόρης Ψαλίδας (επιμέλεια) *Ο εμφύλιος πόλεμος*, Αθήνα, 2002, Θεμέλιο
- Δημήτρης Μαριόλης, *Η αδύνατη ταξική ανακωχή, Η πολιτική του ΕΑΜ στα Υπουργεία Οικονομικών, Εργασίας και στα συνδικάτα μέχρι τα Δεκεμβριανά*, ΚΨΜ, Αθήνα 2015
- Μούτουλας, Παντελής, *«Πελοπόννησος 1940-1945: η περιπέτεια της επιβίωσης, του διχασμού και της απελευθέρωσης»*, Αθήνα, Βιβλιόραμμα, 2004
- Μπούκουρας Κωνστ. *Στις πλαγιές του Φαρμακά*, Άργος 1961
- Μπούκουρας Κωνστ Στην εποχή της κατάρας, τ.Α και Β Άργος ανέκδοτο, χ.χ.
- Νικητόπουλος Γιώργος, *Δωσίλογοι στην Πελοπόννησο, οι διώξεις του 1945 και 1946, Το παράδειγμα της Καλαμάτας και της Πάτρας*, στο Νότια Πελοπόννησος 1935-1950, επιμ. Γ. Καρακατσιάνη, Αθήνα, Αλφειός, 2009

- Γεώργιος Δ. Πανάγου, *Ιστορίες-μνήμες και βιώματα των ορεινών Καρυωτών*, Αθήνα 2004
- Παπαδημητρίου Ηλίας, *Η απάντηση*, Αθήνα, εκδ. Αλήθεια, 2004
- Παπαλιλής Γ., *Η Εθνική Αντίσταση στην Αργολίδα*, Άργος, 1980
- Παπαστεριόπουλος, Ηλίας, *Ο Μωρηάς στα όπλα*, Εκδόσεις Έρευνα και Κριτική της Νεοελληνικής Ιστορίας, Αθήνα 1985
- Papastratis Prokopis, *British Policy towards Greece during the second World War*, Cambridge University press, Καίμπριτζ 1984
- Παπαστράτης Προκόπης, *Η εκκαθάριση του Πανεπιστημίου μετά την Απελευθέρωση*, στο Mark Mazower, *Μετά τον Πόλεμο*, Αθήνα, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2004
- Παπαστράτης Προκόπης, «*Η εκκαθάριση των δημοσίων υπαλλήλων στην Ελλάδα τις παραμονές του εμφυλίου πολέμου*» στο, Lars Baerentzen, Γιάννης Ο. Ιατρίδης, Ole L. Smith (επιμ.), *Μελέτες για τον εμφύλιο πόλεμο 1945-1949*, Αθήνα, Ολκός, 2002
- Προκόπης Παπαστράτης, *Οι κυβερνήσεις εξορίας: Ένα Ευρωπαϊκό φαινόμενο*, στο συλλ. Χρήστος Χατζηιωσήφ, Προκόπης Παπαστράτης *Ιστορία του 20^{ου} αι. β' Παγκόσμιος Πόλεμος, 1940-1945 Κατοχή-Αντίσταση* Αθήνα 2007, τομ Γ2 εκδ. Βιβλιόραμα

- Πετρόπουλος Γιώργος, *Τα Τάγματα Ασφαλείας στην Πελοπόννησο, ιδεολογικές διαστάσεις και μνημονικός λόγος, διπλωματική εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2007.*
- Πριόβολος Γιάννης, *Μόνιμοι αξιωματικοί στον Ε.Λ.Α.Σ., οικειοθελώς ή εξ ανάγκης, Αθήνα, 2009, Αλφειός.*
- Σπανού Γεωργία-Μαρία, *Το φαινόμενο του δωσιλογισμού και οι εκφάνσεις του. Διαστάσεις του φαινομένου στο Νομό Αργολιδοκορινθίας μέσα από τα εκδοθέντα βουλευμένα του Ειδικού Δικαστηρίου Δωσιλόγων Ναυπλίου 1945-1946, ανέκδοτη διπλωματική εργασία, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, Μάιος 2012.*
- Σπηλιωτοπούλου Μαρία- Παπαστράτης Προκόπης, *Χρονολόγιο 1940-1944, Από τα έγγραφα του Βρετανικού Υπουργείου των Εξωτερικών Foreign Office 371, Αθήνα 2004, εκδόσεις Ακαδημίας Αθηνών*
- Τριγώνης Τάσος, *«Τα Χρυσόφυλλα του Καπνού»: Συγκρότηση και λειτουργία της Εγχώριας Καπνοβημχανίας την περίοδο της Κατοχής, 1941-44, στο Μ. Λυμπεράτος, Π. Παπαστράτης (επιμ), Αριστερά και αστικός πολιτικός κόσμος 1940-1960, πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα, 2014, Βιβλιόραμμα*
- Φλάισερ Χάγκεν, *«Στέμμα και Σβάστικα Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης», τ.Α και Β, Αθήνα 1995, εκδόσεις Παπαζήση.*

- Χαϊδιά Ελένη Δωσίλογοι: Από την Κατοχή στην Απελευθέρωση, στο συλλ. Mark Mazower (επιμέλεια), *Μετά τον Πόλεμο*, Αθήνα, εκδ. Αλεξάνδρεια, 2003
- Χ. Χατζηιωσήφ *Η ελληνική οικονομία πεδίο μάχης και αντίστασης*, στο συλλογικό Χρήστος Χατζηιωσήφ, Προκόπης Παπαστράτης *Ιστορία της Ελλάδας του 20ου αι*, Αθήνα 2007, εκδ. Βιβλιόραμμα τ. Γ1
- Χαραλαμπίδης Μενέλαος *Η εμπειρία της Κατοχής και της Αντίστασης*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2012
- Χριστόπουλος Α, *Οι Ιταλογερμανοί στην Αργολίδα*, Ναύπλιο, 1946

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΙΔΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΟΣΙΛΟΓΩΝ ΝΑΥΠΛΙΟΥ

ΕΤΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΕ ΩΝ	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΠΟΥ ΕΚΔΙΚΑΣΤΗΚ ΑΝ	ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΠΟΥ ΑΝΑΒΛΗΘΗΚ ΑΝ	ΛΙΠΟΜΑΡΤΥΡΙΕΣ, ΑΝΑΚΟΠΕΣ,ΚΛΕΙΡ ΩΣΗ ΛΑΪΚΩΝ ΜΕΛΩΝ, ΑΠΕΙΘΕΙΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΤΙ ΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩ Ν
1945	56	22	5	15	8
1946	80	29	19	29	5
1947	61	28(23+5 απεσβ)	9	25	1
1948	23	11	-	11	5
1949	7	3	-	4	-
1950	2	1	-	-	-
1951	2	1	-	-	-
ΣΥΝΟΛ Ο	231	95	33	84	19

Το δικαστήριο για μια υπόθεση μπορεί να πραγματοποιήσει περισσότερες από μια συνεδριάσεις

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ	1945	1946	1947	1948	1949	1950	1951	ΣΥΝΟΛΟ
ΘΑΝΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΔΙΚΗ	-	-	-	-	-	-	-	-
ΙΣΟΒΙΑ ΔΕΣΜΑ	-	-	-	1	-	-	-	1
10-20 ΕΤΗ	5	3	-	1	-	-	-	9
5-10 ΕΤΗ	2	-	-	-	-	-	-	2
1-5 ΕΤΗ	2	3	-	1	-	-	-	6
< ΕΤΟΣ	2	1	1	2	-	-	-	6
ΣΥΝΟΛΟ	11	7	1	5	-	-	-	24

Οι αριθμοί αφορούν πρόσωπα και όχι υποθέσεις.

Επίσημος διαβεβαίωσις

Οι κάτωθι υπογεγραμμένοι αντιπρόσωποι των Εθνικοαπελευθερωτικών οργανώσεων Αργοναυπλίας, εκπροσωπώντας το ΕΑΜ, τον ΕΛΑΣ, το ΚΚΕ και την ΠΕΕΑ, ως και την Εθνικήν Κυβέρνησιν, εις συνάντησιν μας μετά των εγκρίτων πολιτών του Άργους, Πανος. Αρχιμανδρίτου Χρυσοστ. Δεληγιαννοπούλου, Μιχαήλ Στάμου δικηγόρου, Παναγιώτου Διδασκαλοπούλου συμβολαιογράφου, Στεφάνου Μακρή δικηγόρου, Νικολάου Παπανικολάου φαρμακοποιού και Γεωργίου Ρασσιά βιομηχάνου, μετά την γενομένην διεξοδικήν συζήτησιν, καθ' ην οι ως άνω πολίται του Άργους, ως αντιπρόσωποι του Λαού του Άργους, ανέπτυξαν τους υφιστάμενους κινδύνους της Πόλεως εκ τυχόν συγκρούσεως μεταξύ τμημάτων του Εθνικού Στρατού και των εν τη πόλει ευρισκόμενων Ταγματασφαλιτών μετά την αποχώρησιν των Γερμανών, ημείς έχοντες ως κίνητρον εις τας ενεργείας μόνον την όσον το δυνατόν ταχύτερην απελευθέρωσιν και της τελευταίας γωνίας της Ελληνικής γης από τους κατακτητάς και τα όργανά των και την αποκατάστασιν του λαού εις τα κυριαρχικά του δικαιώματα, εκάμαμεν πάσαν δυνατήν υποχώρησιν περί την εκτέλεσιν του καθήκοντός μας και των γενικών διαταγών της Εθνικής Κυβερνήσεως, εις την οποίαν υπακούομεν, ως Εθνικός Στρατός, σχετικώς με τον πλέον ανώδυνον διά την πόλιν τρόπον εξουδετερώσεως των ως άνω ενόπλων υπολειμμάτων ταγματασφαλιτών (και) συγκεκριμένως απαιτούμεν:

Από τα ως άνω ένοπλα τμήματα να πειθαρχήσωσιν εις την περί διαλύσεως των διαταγήν της Εθνικής Κυβερνήσεως με την διαβεβαίωσιν ότι εκ μέρους μας δεν πρόκειται να ληφθή ουδέν κατ'αυτών μέτρον, της τύχης αυτών αφιεμένης να κριθή από αυτήν την Εθνικήν Κυβέρνησιν μετά την εγκατάστασίν της εις το ελεύθερον Ελληνικόν έδαφος. Προς πληρεστέραν αυτών εξασφάλισιν συμφωνούμεν να παραδώσουν τον οπλισμόν των εις την ως άνω μνησθείσαν Επιτροπήν Πόλεως και ούτοι να αποσυρθούν αναμένοντες την

ετυμηγορίαν της Εθνικής Κυβερνήσεως, χωρίς μέχρι της ημέρας εκείνης να ληφθή μέρος τι εναντίον των. Ο Εθνικός Στρατός θα δεχθή εις τας τάξεις του καθένα εξ αυτών, που ήθελε να παρουσιασθή και να ενταχθή εκτός μόνον εάν έχει προβή εις αυτοπροσώπους εγκληματικές και προδοτικές πράξεις.

Η Διοίκησης της πόλεως κατά την μεταβατικήν περίοδον θα ασκείται υπό 25μελούς Λαϊκής Επιτροπής Αυτοδιοικήσεως, εκλεγησομένης αμέσως μετά την απελευθέρωσιν υπό του Λαού του Άργους. Η συγκροτηθησόμενη διά την τάξιν Εθνική Πολιτοφυλακή, η Αγροφυλακή και Χωροφυλακή εξαιρουμένων των οργάνων εκείνων τα οποία έδρασαν αποδεδειγμένως υπέρ του καταχτητού, θα υπακούει εις τας διαταγάς της ως άνω Λαϊκής Επιτροπής.

Εγγνώμεθα ότι τηρούντες κατά γράμμα τας εντολάς της Κυβερνήσεως θα καταβάλλομεν, πάσαν προσπάθειαν και εις ουδεμίαν περίπτωση θα επιτραπούν αυτοδικίες και αντεκδικήσεις, ως και μέτρα εναντίον πολίτου διά πράξεις αναγομένας εις το παρελθόν του. Αναγνωρίζεται η ελευθερία της γνώμης, της συνειδήσεως και του λόγου εις πάντας τους πολίτας. Με την πάνω πράξης μας και με τας παρασχομένας διαβεβαιώσεις πιστεύουμε πως ερμηνεύομαι τις εντολές και τις αποφάσεις της Εθνικής Κυβέρνησης και που οι οργανώσεις που εκπροσωπούμε συμμετέχουν σ' αυτήν. Κάναμε σαν Έλληνες και σαν αγωνιστές του Λαού όλες τις δυνατές υποχωρήσεις έτσι που θέλουμε να πιστεύουμε πως ο Αργεΐτικος Λαός, η Εθνική Κυβέρνηση και η Ιστορία θα κρίνει ποιος έφταιξε εάν τα γεγονότα πάρουν διαφορετική τροπή από ότι προτείνουμε. Τα ως άνω αναφερόμενα για Τάγματα Ασφαλείας ισχύουν για δύο ημέρες από σήμερα και εφ'όσον δεν έχουν αποχωρήσει οι Γερμανοί, ήτοι από της 11-9-1944 έως της 14-9-1944 και ώρα 6 μ.μ.

Κ.Μάρας, Γραμματέας των ΕΑΜικών Οργανώσεων Αργοναυπλίας

Νικόλ. Γεωργόπουλος, μέλος της Επαρχ. Επιτρ. ΕΑΜ Αργοναυπλίας

Μ.Αντωνίου, Καπετάνιος Λόχου 6^{ου} Συν/τος

Τάκης Γεωργιάδης, αντ. Κομμουνιστικού Κόμματος

Π. Ξύδης, Διοικ.Αντιπρόσωπος

Θ.Βλασταράς, υπεύθυνος ΕΑΜ Πόλεως Άργους

**Σφραγίς «ΕΘΝΙΚΟ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟ ΜΕΤΩΠΟ ΕΑΜ-
ΕΠΑΡΧΙΑΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ**

ΝΑΥΠΛΙΑΣ 1941»

Ακριβές αντίγραφο του εγχειρισθέντος ημίν πρωτοτύπου.

Απάντησιν της Επιτροπής της πόλης Άργους επί των προτάσεων των αντιπροσώπων των ΕΑΜ, ΕΛΑΣ. ΚΚΕ και ΠΕΕΑ για την αναίμακτη είσοδό τους στην πόλη.(Άργος, 14 Σεπτεμβρίου 1944)*

Εν Άργει τη 14-9-1944

Προς τους κκ.

- 1) Κ. Μάραν, Γραμματέα των Εαμικών Οργανώσεων Αργοναυπλίας
- 2) Νικ. Γεωργόπουλον, μέλος της Επαρχιακής Επιτροπής ΕΑΜ Αργοναυπλίας.
- 3) Μ.Αντωνίου, Καπετάνιου Λόχου 6^{ου} Συντάγματος
- 4) Τάκην Γεωργιάδην, Αντιπρόεδρον Κομμουνιστικού Κόμματος
- 5) Κ. Ξύδην, Διοικητικόν Αντιπρόσωπον
- 6) Θ. Βλαστάραν, Υπεύθυνον ΕΑΜ Πόλεως Άργους

Εις απάντησιν της κατόπιν της συναντήσεως μας εγχειρισθείσης ημίν από 11της τρέχοντος επισήμου διαβεβαιώσεως σας, έχομεν την τιμήν να γνωρίσωμεν υμίν τα ακόλουθα:

Αμέσως μετά την κάθοδον μας εις την Πόλιν, εσπεύσαμεν λόγω της δοθείσης ημίν μικράς πιστώσεως χρόνου να έλθωμεν εις επαφήν με πολλές προφυλάξεις, δεδομένου ότι αι συγκεντρώσεις είναι αυστηρώς απαγορευμέναι προς εκπλήρωσιν της επιστολής μας, τις χωριστάς συναντήσεις μετά πάντων δυνάμεων να έχωσι γνώμην των υμετέρων προτάσεων, ήτοι των Διοικητών του Τάγματος Ασφάλειας και Χωροφυλακής των εκπροσώπων της εντοπίας Εθνικής Πολιτικής Οργανώσεως εις ην ανήκει η Πολιτοφυλακή των κατά την κρίσιν μας ενδεδειγμένων προς εκπροσώπευσιν του Επιστημονικού, Επαγγελματικού, Αγροτικού και Εργατικού κόσμου της Πόλεως συμπολιτών μας (και) εις τους πάντας ανακοινώσαμεν τας ενεργείας μας, τας μεθ' υμών συζητήσεις εν πάση λεπτομερεία, ακρίβεια και το περιεχόμενον της εγγράφου διαβεβαιώσεως σας, υπομνήσαντες συνάμα τας σχετικές με τα Τάγματα Ασφαλείας Διατάξεις του Συμφώνου του Λιβάνου και του Διαγγέλματος της Εθνικής Κυβερνήσεως του Καΐρου**, την αυστηράν εφαρμογήν των οποίων και υμείς κατά τας διαβεβαιώσεις σας

επεκαλέσθητε ως κίνητρον των σκέψεων και ενεργειών σας και ημείς εθέσαμε ως γνώμονα των πράξεων μας.

Πάντες κατ' αρχήν συνεφώνησαν ότι επιβάλλεται πλήρης σεβασμός τας αποφάσεις και διαταγάς της Εθνικής Κυβερνήσεως και η συμβολή πάντων των Ελλήνων εις την συμφιλίωσιν διά τον από κοινού εορτασμόν της επικείμενης μεγάλης διά τον Ελληνισμόν Ημέρας της Εθνικής απελευθερώσεως και την εν αδελφική ομόνοια και αγάπη επιδιώξιν των Εθνικών Ιδανικών, υπέρ των οποίων υμείς ηγωνίσθητε (και) ο υπό το πέλμα του κατακτητού στενάζων Λαός, των Αστικών ιδίων Κέντρων, παρέσχεν αναλόγους προς τας δυνάμεις του και τας συνθήκας υφ' ας ετέλει, υπηρεσίας.

Κατέστησαν όμως εις ημάς γνωστόν πάντες, μία φωνή, ότι κατ' ανακοίνωσιν του Υπουργού κ. Σβώλου, εκπεμφθείσαν διά του ραδιοφώνου την εσπέραν της 11^{ης} τρέχοντος, ότι ημείς απουσιάζομεν εντεύθεν, και εις μεταγενεστέρας εκπομπάς η ΠΕΕΑ έπαυσεν υφισταμένη, καθώς (και) το Εθνικόν Συμβούλιον, διότι δεν είναι νοητή η συνύπαρξις αυτής μετά της Κυβερνήσεως και κατά συνέπειαν το μεν μεταβλήθησαν άρδην αι συνθήκαι και οι όροι, υφ' ους διεξηγάγομεν προχθές τα συζητήσεις μας, εφ' όσον έπαυσεν υφιστάμενον το κατά την υμετέραν έκφρασιν «προκεχωρημένων κλιμάκιον» της Εθνικής Κυβερνήσεως, το καθ' υμάς έχον αρμοδιότητα να επιληφθή της επιλύσεως ζητημάτων, οία τα απασχολούντα ημάς λόγω προσωρινής απουσίας, της Εθνικής Κυβερνήσεως ως αντιπρόσωπος αυτής, να διατάξη να επιμεληθή της εκτελέσεως των εκδιδομένων διαταγών της, το δε ότι μετά την κατάργησιν της ΠΕΕΑ αι Οργανώσεις ας εξεπροσωπήσατε κατά τας συζητήσεις μας αποτελούσι πλέον Πολιτικά Κόμματα και συνεπώς δύναται να έχωσι πολιτικές επιδιώξεις, δισταμένας αλλήλων, αλλά πάντοτε εντός του Εθνικού πλαισίου, έχουσιν όπως υποχρέωσιν να συντονίσωσι τας ενέργειας των διά την υπό της Κυβερνήσεως διαταχθείσαν Εθνική ενότητα, χωρίς να έχωσι το δικαίωμα να εκβιάσωσι καθ' οιονδήποτε τρόπον την εκτέλεσιν των διαταγών της οία είναι η διάλυσις των Ταγμάτων Ασφαλείας, πολλώ δε μάλλον να αναλάβωσι την Διοίκησιν των Πόλεων διά της εγκαθιδρύσεως Αρχών και την τήρησιν της τάξεως δι' ενόπλων τμημάτων των.

Επί πλέον όλοι διετύπωσαν τας απορίας:

- 1) Διά τίνα λόγον, προς τίνα σκοπόν αι Υμετέραι Οργανώσεις, αι οποίαι από

τριετίας περίπου διεξάγουσι τον κατά του κατακτητού αγώνα εν τη υπαίθρῳ ἐπείγονται δια παντός μέσου, εν ανάγκη, επί θυσία αδελφικού αίματος να εισέλθωσι και καταλάβωσι τα Αστικά Κέντρα, εις στιγμήν κατά την οποίαν είναι γενικώς παραδεδεγμένον, ότι η ημέρα της εγκαταστάσεως της Εθνικής Κυβερνήσεως εις το ελεύθερον Ελληνικό έδαφος δεν απέχει πολύ, προδήλως η επί τινάς εισέτι ημέρας παραμονή των Οργανώσεων σας εις την ύπαιθρον είναι ασήμαντος θυσία εν συγκρίσει προς τας υπ' αυτών απαριθμούμενας τοιαύτας του προσφάτου παρελθόντος και

- 2) Πώς ο ΕΛΑΣ χαρακτηρίζεται ως Εθνικός Στρατός, ενώ κατά το σύμφωνον του Λιβάνου ούτος πρέπει να διαλυθεί βαθμιαίως και να μετασχηματισθή εις Εθνικόν Στρατόν, οίος προδήλως είναι ο συγκροτηθείς εν τη Αλλοδαπή.

Ειδικώτερον δεν παραλείπομεν να ανακοινώσωμεν υμίν τας σκέψεις και επιφυλάξεις πάντων επί των απασχολούντων ημάς ζητημάτων εκάστης των μεθ' ην επικοινωνήσαμεν, εν αρχή ομάδων.

Οι διοικηταί του Τάγματος Ασφαλείας απήντησαν ημίν, ότι έχουσι γνώσιν των περί διαλύσεως των Ταγμάτων διαταγών της Εθνικής Κυβερνήσεως, αλλά αφ' ενός μεν φρονούσιν, ότι η διάλυσις αυτών προϋπόθεσιν έχει την εκπλήρωσιν της ετέρας διατάξεως περί γενικής και ειλικρινούς συμφιλίσεως των ελλήνων και ότι το δικαίωμα της τιμωρίας παντός παραβάτου και δοσιλόγου ανήκει αποκλειστικώς και μόνον εις την Εθνικήν Κυβέρνηση μετά την εις το ελεύθερον έδαφος εγκατάστασίν της, αφ' ετέρου δε προβάλλουσιν, ότι εις τα Τάγματα είναι ανατεθειμένη η περιφρούρησις και προστασία των πολιτών κατά πάσης προσβολής των, οιασδήποτε προερχομένης, ως ενίσχυσις της Χωροφυλακής, συμφώνως τω Κανονισμώ Πόλεων και Φρουρίων από του καθήκοντος των δε τούτου δεν δικαιούνται να αποστώσιν εις ην δε περίπτωσιν οι κάτοικοι μιας πόλεως εν τω συνόλω των δηλώσωσιν εις Τάγματα, ότι δεν έχουσιν ανάγκην των υπηρεσιών των, θα

απομακρυνθώσι μεν της πόλεως ταύτης, χωρίς όμως και να διαλυθώσι, πιθανότατα εντασσόμενα μεθ' ολοκλήρου του παντός είδους οπλισμού των εις την δύναμιν ασφαλείας ετέρας πόλεως της εκλογής των.

Επί πλέον δε οι Διοικηταί των εν λόγω Ταγμάτων δεν αναγνωρίζουσι δικαίωμα πίεσεως των προς διάλυσιν εις άλλον εκτός των αναγνωρισμένων οργάνων της Εθνικής Κυβερνήσεως.

Οι Διοικηταί της Χωροφυλακής εδήλωσαν, ότι το Σώμα των δεν είναι δημιούργημα της πολεμικής περιόδου, αλλ' ανέκαθεν εις αυτό έχει ανατεθεί η τήρησις της τάξεως. Συνεπώς ούτε σε περιορισμών τινα δύναται να υποβληθή, ούτε με άλλο Σώμα δύναται να συνεργασθή προς αυτόν τον σκοπόν, εκτός των υπό της νομίμου Κυβερνήσεως συνιστώμενων, κυρώσεις δε διά τα τυχόν παρεκτραπέντα όργανά της μόνον η Κυβέρνησις αυτή δύναται να επιβάλη.

Οι εκπρόσωποι της εντοπίας πολιτικής Οργανώσεως, εις ην ανήκει και η Πολιτοφυλακή απήντησαν, ότι η συγκρότησίς της δεν απέβλεπεν ουδέ αποβλέπει εις επιθετικήν τινά ενέργειαν καθ' οιασδήποτε φύσεως, αλλ' εις την άμυναν της πόλεως διά των ιδίων αυτής πολιτών κατά πάσης έσωθεν ή έξωθεν προσβολής, (και) προήλθεν εκ της ανάγκης της κατοχυρώσεως της ασφάλειας αυτών μετά τας εις το πρόσφατον παρελθόν λαβούσας χώραν αυθαιρέτους απαγωγάς κατοίκων της πόλεως και ολοκλήρων οικογενειών παρ' αγνώστων, δολοφονίας, εκ προσωπικών ελατηρίων αντεκδικήσεως κ.λπ. Την ανάγκην ταύτην η Εθνική Πολιτική Οργάνωσις, συνεπώς η Πολιτοφυλακή, θεωρεί σήμερον έτι υφιστάμενη και ως εκ τούτου θεωρεί ιεράν υποχρέωσιν της να παραμείνει εις τας θέσεις της μέχρι της εγκαταστάσεως νομίμων Αρχών υπό της Εθνικής Κυβερνήσεως, υπακούουσα και σεβόμενη τας διαταγάς της Εθνικής Κυβερνήσεως, καθ' ας απαγορεύεται με βαρείας κυρώσεις η επίθεσις μιας Οργανώσεως κατ' άλλης.

Τέλος οι εκπρόσωποι των συμπολιτών μας διετύπωσαν την ευχήν, όπως όλοι οι Έλληνες ανεξαρτήτου ιδεολογίας, εις οιανδήποτε Οργάνωσιν και αν ανήκωσιν, αρθρώσιν εις το ύφος των περιστάσεων, συναισθανθώσιν ότι είναι Έλληνες και μόνον, δώσωσι προς αλλήλους τας χείρας ίνα προληφθή την τελευταίαν στιγμήν και η παραμικροτέρα

σύγκρουσις, ούτως ώστε η επικείμενη ημέρα της Εθνικής Αναστάσεως εορτασθή εν απολύτη ομονοία και αγάπη παρ' όλων και παρ' εκείνων ακόμη, οίτινες δε' οιονδήποτε λόγον παρεξετράπησαν και ίσως κληθώσιν εν καιρώ εις λογοδοσίαν.

Προς ευχερεστέραν δε επίτευξιν τούτου, λαβόντες υπ' όψιν ότι η ατμόσφαιρα εκατέρωθεν είναι πλήρης ηλεκτρισμού, ότι δεδικαιολογημένως ή αδικαιολογήτως έχει γεννηθή, παρά τας παραχωρουμένας διά λόγου ή εγγράφους εγγυήσεις, μεταξύ των εν τη υπαίθρῳ (και εν) τη Πόλει δυσπιστία περί την εκτελέσιν των εκατέρωθεν διδομένων υποσχέσεων λόγω του προσφάτου παρελθόντος, πολλῶ μάλλον κατόπιν της εντός της πόλεως συγκεντρώσεως μεγάλου αριθμού χωρικών, οίτινες θεωρούσιν εαυτούς πληγέντας καιρίως εκ πράξεων ενίων προσώπων των Οργανώσεών σας και είναι έτοιμοι δι' αντεκδικήσεις, αι οποίαι δεν είναι εύκολον να προληφθώσιν, εφ' όσον ούτοι είναι ένοπλοι και δεν είναι δυνατόν ν' αποπλισθώσι ή δεδομένου ότι η μεταβατική περίοδος δεν πρόκειται να διαρκέση εις μη ολίγες μόνον ημέρας, κατέληξαν εις την γνώμην, ότι επιβάλλεται χάριν του Εθνικού συμφέροντος και προς αποφυγήν πάσης αιματοχυσίας, αι μεν ένοπλοι δυνάμεις της πόλεως να περιορισθώσιν εντός αυτής και να μην προβώσιν τις πράξιν τινα δυναμένην να χαρακτηρισθή ως εχθρική διά τους εν τη υπαίθρῳ, αι δε υμέτεραι Οργανώσεις και τα ένοπλα τμήματα αυτών να εξακολουθήσωσι παραμένουν εν τη υπαίθρῳ ανενόχλητοι μέχρι της ημέρας της εισόδου της Εθνικής Κυβερνήσεως ή των εντεταλμένων οργάνων της, οπότε πλέον θα είναι δίκαιη η αξίωσίς των, όπως η εν αυτή τη πόλει μετάσχωσι της υποδοχής αυτών και λαβώσι την εμπρέπουσαν θέσιν. Τίνες μόνον των συγκεντρωθέντων εξέφρασαν την γνώμην, ότι προς εναργεστέραν εκδήλωσιν των συμφιλιωτικών διαθέσεων της πόλεως και συμβολισμόν της ενότητας είναι δυνατή η εν αυτή εγκατάστασις από τούδε μιας ολιγομελούς πολιτικής αντιπροσωπείας των υμετέρων Οργανώσεων ή η ανάληψις πολιτικής τινάς αρχής υπό ταύτης εν τη πόλει.

Παρά τας ανωτέρω διατυπωθείσας παρ' εκάστης ομάδος αντιλήψεις και γνώμας, το σύνολον δεν αποκρούει κατά την αγγελθείσαν διάλυσιν της Π.Ε.Ε.Α. μία νέαν συνάντησιν μεταξύ νομίμων Αξιωματικών ανωτέρων

ηγετών των ενόπλων δυνάμεων του ΕΛΑΣ και επιτροπής της Πόλεως, ως προς της εις το ελεύθερον έδαφος εγκαταστάσεως της Εθνικής Κυβερνήσεως, προς εξεύρεσιν τρόπου συννενόησης και συμφιλίωσης των εν τη υπαίθρῳ (και εν) τη Πόλει με βάση το γράμμα και το πνεύμα των εκδιδομένων και εκδοθησομένων διαταγών της Εθνικής Κυβερνήσεως.

Εν κατακλείδι δεν παραλείπομεν να διαβεβαιώσωμεν υμάς, ότι εξαντλήσαμεν ολόκληρον την προσωπικήν μας επιρροήν προς πάσας τας διευθύνσεις διά την πραγματοποίησιν του σκοπού της αποστολής μας, δυστυχώς όμως, αύτη είναι προωρισμένη ως εκ των ανωτέρω συνάγεται, εις αποτυχίαν, εάν και υμείς δεν συμβάλητε εις την προσέγγισιν των δισταμένων αντιλήψεων, οπότε και μόνον θα θεωρήσωμεν εμμαντούς ικανοποιημένους, το μεν ότι οι κόποι μας δεν απέβησαν επί ματαίῳ, το δε ότι συνετελέσαμεν εις εν, βαρύ μεν, αλλά τόσον επωφελές διά την πόλιν μας και γενικώς διά το σύνολον εν ταυτώ δε και ανθρωπιστικών έργων.

Την τελευταίαν αυτήν έκκλησιν προς υμάς ως Έλληνες προς Έλληνας, ουκ ολίγας προσενεγκόντας εις την Εθνικήν υπόθεσιν και αποβλέποντος εις ευρύτεραν εν μέλλοντα πολιτικήν σταδιοδρομίαν.

Με πατριωτικούς χαιρετισμούς

Αρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Δεληγιαννόπουλος

Μιχ. Στάμος

Παν. Διδασκαλόπουλος

Στ. Μακρής

Γ.Ρασσιάς

Ν.Παπανικολάου

Διά την ακρίβειαν της αντιγραφής

Η Επιτροπή της πόλεως του Άργους

Ανταπάντηση των αντιπροσώπων των ΕΑΜ , ΕΛΑΣ, ΚΚΕ, και ΠΕΕΑ στις αιτιάσεις των Ταγμάτων Ασφαλείας, της Χωροφυλακής και Πολιτοφυλακής Άργους, που μετέφερε η Επιτροπή της πόλης Άργους (Μιδέα,15 Σεπτεμβρίου 1944).

Εν Γκερμπεσίω τη 15^η Σεπτεμβρίου 1944

Προς τους κ.κ. Στεφ.Μακρήν και λοιπούς αντιπροσώπους της Πόλεως Άργους

Αγαπητοί Κύριοι,

Ελάβομεν χθες 14^{ην} τρέχοντος την με ιδίαν ημερομηνίαν επιστολήν σας εις απάντησιν των επισήμων εγγράφων ημών διαβεβαιώσεων όσον αφορά την αντιμετώπισιν των Ταγμάτων Ασφαλείας της πόλεως Άργους, διαβεβαιώσεων παρασχεθεισών κατά την προσωπικήν μεθ' υμών επαφήν μας.

Καίτοι αι εν τη ως άνω επιστολή εκτιθέμεναι απόψεις των εκπροσώπων των Ταγμάτων Ασφαλείας και των εκπροσώπων της κοινής γνώμης του Άργους, αν δυνάμεθα να τα θεωρήσωμεν τοιαύτας, αποτελούν απόρριψιν των το ανώτατον όριον των δυνατών υποχωρήσεων και διά τον λόγον αυτόν ουδεμία πρόθεσις περαιτέρω υποχωρήσεως από την πλευράν ημών υπάρχει, εν τούτοις θεωρούμεν σκόπιμον να γνωρίσωμεν υμίν τας μετά την χθες ληφθείσαν επιστολήν σας, απόψεις μας, προς τον σκοπόν όχι να κοινοποιηθούν προς τους ταγματαλήτας, εναντίον των οποίων πλέον θα μεταχειρισθώμεν την προς αυτούς αρμόζουσαν γλώσσαν, αλλά προς τους υγιώς και πατριωτικώς σκεπτομένους πολίτας του Άργους, οι οποίοι έχομεν την πεποίθησιν αποτελούν και την μεγάλην πλειοψηφίαν του Λαού του Άργους, προσέτι να εξοφλήσωμεν διά του τρόπου αυτού τας απέναντι υμών ληφθείσας υποχρεώσεις μας απέναντι υμών λέγομεν των οποίων

την ειλικρινή προσπάθειαν διά την επίτευξιν ικανοποιητικωτέρας λύσεως ουδένα έξομεν λόγον να αμφισβητήσωμεν.

Κατ' αρχήν εκ της αναγνώσεως του κειμένου της επιστολής ημών προκύπτει ότι οι άνθρωποι προς τους οποίους διά των δι' υμών διαβιβασθεισών προτάσεων απηυθύνθημεν έχουν πολύ κακήν αντίληψιν της ισχύος των ενόπλων ημών δυνάμεων τόσον υπό έποψιν αριθμητικήν όσον και υπό έποψιν οπλισμού και μαχητικότητας. Η ισχύς δε αύτη υποτιμάται φαίνεται εις βαθμόν του να θεωρήται αδυναμία η παρ' ημών επιδειχθείσα υποχωρητικότητα.

Άλλη διαπίστωσις την οποίαν εκάναμε διαβάζοντες την επιστολήν σας είναι ότι οι άνθρωποι αυτοί ξεχνούν τελείως ότι αποτελούν σώματα προδοτικά, καταδικασμένα και επικεκηρυγμένα κατά τον πλέον επίσημον τρόπον τόσον παρά της Εθνικής Κυβερνήσεως όσον και παρά της ολότητας του Ελλ. Λαού, σώματα η μετά των ορίων απλή επαφή μας αποτελεί μεγάλη θυσία εν ονόματι της Εθνικής ενότητας, και τις οίδε με τι απατηλός όσον αφορά την έναντι αυτών θέσιν της Εθνικής Κυβερνήσεως αντιλήψεις βαυκαλίζονται.

Όσον αφορά τας καθ' έκαστα εκτιθεμένας απόψεις η γνώμη μας είναι:

Όσον αφορά την ΠΕΕΑ ανεξαρτήτως του ραδιοφωνικού λόγου του Υπουργού Σβώλου είναι γεγονός ότι έπαυσε ως τοιαύτη υφισταμένη, ως ασκούσα δηλαδή εξουσίαν ιδίω ονόματι, αλλά η συμμετοχή της στην Εθνική Κυβέρνησι και η ανάγκη να μη μείνη ακυβέρνητος ο Ελλ. Λαός στας κρισίμους αυτάς στιγμάς ώθησαν την Εθν.Κυβέρνησιν να θεωρήση προκεχωρημένων κλιμάκιον την ΠΕΕΑ και να παραχωρήση εις αυτήν δικαίωμα ασκήσεως εξουσίας όχι εν ονόματι ταυτής αλλ' εν ονόματι της Εθνικής Κυβερνήσεως.

Αλλά το δικαίωμα της διαλύσεως των Ταγμάτων Ασφαλείας δεν αρυόμεθα μόνον από την ΠΕΕΑ αλλά κυρίως από τον Εθνικοαπελευθερωτικόν σκοπόν της οργανώσεως ημών του ΕΑΜ, σκοπόν πλήρως ανεγνωρισμένον και επιδοκιμαζόμενον παρά της Εθνικής Κυβερνήσεως. Δυνάμεθα άλλως τε σχετικώς να προσθέσωμεν ότι σώματα καταδικασμένα, διαλυτέα και επικεκηρυγμένα παρά της

Εθνικής Κυβερνήσεως, ως είναι τα Τμήματα Ασφαλείας, κατά τεκμήριον πας τις έχει το δικαίωμα να διαλύση, πολλώ δε μάλλον οι εθνικοαπελευθερωτικάι μας οργανώσεις που συμμετέχουσιν επισήμως εις την Εθν. Κυβέρνησιν.

Γιατί επειγόμεθα να καταλάβωμεν τα αστικά κέντρα; Διότι ως και προφορικώς σας ανεπτύξαμεν η εκκαθάρισις των βάσεων των Ταγμάτων Ασφαλείας εις τα αστικά κέντρα είναι απαραίτητος διά την καταδίωξιν του βραδέως υποχωρούντος εχθρού.

Διά τον χαρακτήρα του ΕΛΑΣ. Το πρωτόκολλον του Λιβάνου και η Εθνική Κυβέρνησις τις επανειλημμένας ραδ.εκπομπάς καλεί τον Ελλ.Λαού να εντείνη τον αγώνα του εναντίον του κατακτητού. Πώς είναι δυνατόν να γίνη αυτό όταν την μίαν μέραν ημετέρα κρούσεως επιτίθεται κατά Γερμανικών στρατιωτικών τμημάτων εις Μπέρμπακα και την επομένην Τάγματα Ασφαλείας εν Ναυπλίω επιδράμουν κατά του χωρίου Γκέρμπεση με καθαρώς αντεκδικητικάς διαθέσεις.

Όσον αφορά τας περαιτέρω εν τη επιστολή σας εκτιθεμένας απόψεις ως «εις τα Τάγματα Ασφαλείας είναι ανατεθειμένη η περιφρούρισις και προστασία των πολιτών»

ή την αξίωσιν της πολιτοφυλακής να παραμείνη κλπ. Είναι περιττόν να ασχοληθώμεν.

Κατόπιν όλων αυτών δεν απομένει παρά να επιβάλωμεν διά της βίας τας απόψεις μας, βέβαιοι όντες ότι επράξαμεν το καθήκον μας τόσον απέναντι της στυννείας μας όσο και απέναντι της Εθνικής Κυβερνήσεως και του Λαού μας.

Θα λυπηθώμεν πολύ αν υπάρξουν θύματα εκ του αθώου πληθυσμού, δεν θα λυπηθώμεν όμως διόλου απεναντίας θα ευχαριστηθώμεν, και δεν διστάζομεν να το είπωμεν, αν υπάρξουν θύματα εξ' όσων κατά την στιγμήν της καταλήξεως θα χρησιμοποιήσουν όπλα.

Τέλος οφείλομεν να υπενθυμίσωμεν και εις υμάς και δι' υμών εις πάντα άλλον, πράγμα άλλως τε όπερ οίκοθεν εννοείται, ότι τας υποσχέσεις μας τας παραχσεθείσας κατά την πρώτην επαφήν μας θα

τηρήσωμεν μόνον εις περίπτωσιν μόνον ομαλής μας εισόδου εις την πόλιν και όχι εις περίπτωσιν ενόπλου αντιστάσεως. Και τούτο διότι είναι πιθανόν οι έχοντες τα όπλα να σκεφθώσι ότι καλόν είναι να προβάλωσιν όσον είναι δυνατόν αντίστασιν πιστεύοντες ότι μετά την συντριβήν της αντιστάσεως θα τηρήσωμεν τα υπεσχημένα.

Εις περίπτωσιν αντιστάσεως καθήκον σας είναι να υποδείξητε εις τον πληθυσμόν της Πόλεως ή να απομακρυνθή ταύτης εξερχόμενος εις τα χωρία, παρεχόμενης παρ' ημών απολύτου διαβεβαιώσεως περί της ασφάλειας του, ή να παραμείνει εντός των υπογείων των οικιών και να μη εξέλθη τούτων καθ' όλον το διάστημα των εχθροπραξιών.

Με πατριωτικούς χαιρετισμούς

Νικολ.Γεωργόπουλος, εκπρόσωπος ΕΑΜ Αργολιδοναυπλίας

Τάκης Γεωργιάδης, εκπρόσωπος του Κομμουνιστικού Κόμματος

Ανδρέας Φρούσιος, εκπρόσωπος Επαρχ. Επατρ.ΕΑΜ Αργοναυπλίας

Θεόδωρος Βλασταράς, υπεύθυνος ΕΑΜ πόλεως Άργους.

Ακριβές αντίγραφον